

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1916.

Första kammaren.

Nr 6.

Måndagen den 24 januari.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Justerades protokollet för den 18 i denna månad.

Upplästes och lades till handlingarna följande från justitiedepartementet inkomna

*Protokoll, hållet inför statsrådet och chefen
för justitiedepartementet den 24 januari 1916.*

Till justitiedepartementet hade från Kungl. Maj:ts befallningshavande i Östergötlands län insänts en den 21 januari 1916 dagtecknad riksdagsmannafullmakt av innehåll, att sedan generalkonsuln David Bergström blivit av länets landsting utsedd till ledamot av riksdagens första kammare för en tid av sex år, räknade från och med den 1 januari 1914, men denna plats blivit ledig, vid förrättning enligt 14 § av lagen om val till riksdagen fabrikören J. A. Hedenström blivit utsedd att inträda såsom ledamot av nämnda kammare för tiden till den 1 januari 1920.

Vid den granskning av fullmakten, som företogs inför statsrådet och chefen för justitiedepartementet samt vidare av vederbörande fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret framställdes mot fullmakten icke någon anmärkning av beskaffenhet att böra föranleda fullmaktens ogillande.

Efter uppdrag
Sven Hagströmer.

Sedan Kungl. Maj:t uti nådig skrivelse till riksdagen äskat, att särskilda deputerade måtte jämlikt § 54 regeringsformen och § 50 riksdagsordningen av riksdagen utväljas för att med Konungen överlägga, företogs val av sex sådana deputerade.

Därvid avlämnades 141 valsedlar, som godkändes och efter partibeteckning ordnades i två särskilda grupper så, att en grupp bildades av 86 valsedlar med överskrift »nationella partiet» och

Första kammarens protokoll 1916. Nr 6.

en annan grupp av 55 valsedlar med överskrift »liberala samlingspartiet».

Härpå bestämdes till den utsträckning, som för utseende av föreskrivet antal deputerade var nödigt, för varje grupp ordningen mellan namnen å gruppens valsedlar, och blevo därvid med iakttagande av härför stadgade grunder namnen uppförda så, som här efteråt sägs.

För nationella partiet uppfördes såsom

- nr 1 herr Trygger,
- » 2 greve Wachtmeister, Fredrik,
- » 3 herr Swartz,
- » 4 » Kjellén,

vilka fyra namn i denna följd upptagits å gruppens alla valsedlar.

För »liberala samlingspartiet» uppfördes såsom

- nr 1 herr Kvarnzeliuss,
- » 2 » Petersson, P. Alfred,

vilka två namn i denna ordning förekommo å gruppens alla valsedlar.

Härefter vidtogs enligt givna bestämmelser fördelning av platserna mellan de olika valsedelgrupperna, och befunnos därvid nedannämnda personer hava blivit till deputerade valda i följande ordning:

herr Trygger från »nationella partiet»,	
» Kvarnzeliuss från »liberala samlingspartiet»,	
greve Wachtmeister, Fredrik, från »nationella partiet»,	
herr Swartz	» » » »
» Petersson, P. Alfred,	» »liberala samlingspartiet»,
» Kjellén	» »nationella partiet».

På framställning av herr talmannen beslöts, att riksdagens kanslideputerade skulle genom utdrag av protokollet underrättas om detta val samt anmodas låta uppsätta och till kamrarna ingiva förslag till den skrivelse i ämnet, som borde till Konungen avlåtas.

Protokollsutdrag härom justerades.

Herr statsrådet *Hasselrot* avlämnade Kungl. Maj:ts nedannämnda nådiga propositioner:

nr 6, med förslag till lag innefattande bestämmelser om skyldighet för städer och vissa andra samhällen att bekosta fastighetsregisters uppläggande och förande m. m.;

nr 7, med förslag till lag angående verkställighet av straffarbete och fängelsestraff;

nr 9, med förslag till lag om ändrad lydelse av 5 § i lagen den 10 juli 1899 om ersättning av allmänna medel i vissa fall för skada, som förorsakats av ämbets- eller tjänsteman;

nr 20, med förslag till lag om ändrad lydelse av 15 kap. 3 § rättegångsbalken;

nr 21, med förslag till lag om ändrad lydelse av § 7 i förordningen den 16 november 1863 angående allmänt kyrkomöte m. m.;

nr 22, med förslag till lag om ändrad lydelse av 3 mom. i förordningen den 30 maj 1759 om biskops- och superintendentsval;

nr 23, med förslag till lag, innefattande ändring i gällande stadganden om nattvardsgång; samt

nr 24, med förslag till lag om nyttjanderätt till gravplats m. m.

Föredrogs ånyo Kungl. Maj:ts den 17 innevarande månad bordlagda nädiga proposition, nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov. *Statsverkspropositionen*

Herr Trygger: Herr talman, mina herrar! Då man genomgår Kungl. Maj:ts proposition angående statsverkets tillstånd och behov, finner man, att de kostnader, som vårt land måst under år 1915 underkasta sig för neutralitetens upprätthållande, uppgått till cirka 53 miljoner kronor. I enlighet med den av finansministern uppställda principen skulle dessa kostnader upptagas i 1917 års riksstat. Därvid föreslås, att ett belopp av 26 miljoner kronor måtte täckas ur budgetårets inkomster, vilka genom nya skattemedel skulle för ändamålet tillgodogöras ett belopp av 11.3 miljoner kronor. Resten skulle tillsvidare motsvaras av ett på inkomstsidan under rubriken »tillfälliga lånemedel» upptaget belopp av 27 miljoner kronor, men enligt finansministerns förslag slutligen likvideras av löpande inkomster med hälften i vardera av 1918 och 1919 års riksstater. I allmänhet måste det anses föga tillrådligt att ifrån den riksstat, som uppgöres, till framtida riksstater uppskjuta betalningen av verkliga statsutgifter, som ägt rum under ett föregående år, ty med den starka tendens till ökning, som statsutgifterna under en följd av år hos oss visat, torde man ha en särskild anledning att låta dylika utgifter täckas i den riksstat, som omedelbart efter deras konstaterande fastslås av riksdagen. Emellertid, denna norm, huru riktig den än är, får icke tillämpas så undantagslöst, att viktiga stats- och samhällsintressen därigenom skulle äventyras. Ett dylikt äventyrande skulle onekligen ske, ifall budgeten redan förut med anledning av utomordentliga omständigheter är till det yttersta ansträngd. Dylika omständigheter kunna ha föranlett antingen ett exceptionellt hopande av utgifter eller minskad förmåga för de skattdragande att bära ökade bördor. När det ena eller andra ägt rum kan det bli en plikt för den, som uppgör budgeten, att på framtiden skjuta täckandet av sådana utgifter, vilka varit nödvändiga men dock äro av en mera tillfällig karaktär. Om någonsin ett sådant undantagsfall förelegat, så

*Statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

är detta förhållande med de kostnader, som till skyddandet av Sveriges ställning under världskriget visat sig erforderliga. Jag har därför med tillfredsställelse tagit del av finansministerns tankar, huru 1915 års neutralitetsutgifter borde på olika riksstater fördelas. Jag vill emellertid göra en liten reservation, visserligen ej emot finansministerns principiella ståndpunkt, men emot utförbarheten av hans program i denna del. Skulle nämligen kriget fortgå ännu något år, håller jag före, att man måste uppge tanken på att under några få år betala de speciella utgifter, som kriget förorsakat, och i stället fördela desamma på en längre amorteringsperiod. Detta kan icke i någon mån innebära en fara för de svenska statsfinansernas soliditet. Men å andra sidan skulle därigenom vårt näringsliv under den svaghetsperiod, som utom allt tvivel, med undantag för vissa näringar, kommer att inträda efter krigets avslutande, bliva befriat från allt för stort skattetryck.

Härmed kommer jag in på en annan fråga, som framkallas av statsverkspropositionen. Med allt erkännande av den tydliga avsikt, som från Kungl. Maj:ts sida onekligen skönjes i densamma att begränsa utgifterna, förefaller det mig dock, som om man vid riksstatsens uppgörande kanske icke fullt tillräckligt räknat med de förändrade ekonomiska förhållanden, som detta mångåriga världskrig kommer att medföra. Vare det långt ifrån mig att vid detta tillfälle med avseende på den ena eller andra utgiftsposten vilja göra någon anmärkning. Jag kan emellertid ej underlåta att påpeka, att det nog kan vara tvivelaktigt, om de upptagna inkomsterna komma att uppgå till de beräknade beloppen och om icke en eller annan utgift skulle kunnat anstå till något följande år. Vi måste jämväl beakta, att även efter kriget tryggandet av vårt lands oberoende kommer att kräva ökade anslag till försvaret, vilkas storlek man icke får underskatta. Till denna fråga ber jag att något senare få återkomma.

Att under sådana förhållanden, liksom hittills i regel skett, bygga framtidens budgeter så, att ett årligen återkommande lånebehov av avsevärd storlek, låt vara för högst beaktansvärda ändamål måste fyllas, synes mig icke berättigat. Vi bliva med all säkerhet hänvisade huvudsakligen till vår egen marknad, när staten behöver låna, och stora upplåningar från statens sida hava utan tvivel i stort sett en deprimerande inverkan på näringslivet, ehuru denna visserligen är väsentligen mindre än upptagandet av tryckande skatter. Näringslivet hämmas i sin utveckling genom bristen på kapital, och den stora skattekölla, som näringarna utgöra, får icke de tillflöden, som skola sätta oss i stånd att tillfredsställa de stegrade stats- och samhällsbehoven. Jag vet visserligen, att åtskilliga finnas, som anse statens möjligheter att göra utgifter obegränsade, men erfarenheten från andra länder liksom tidigare från vårt eget utgör tillräckligt bevis därför, att en given gräns dock finnes, över vilken man ej kan gå utan att möta ett allvarligt bakslag. Denna gräns kan utflyttas endast därigenom, att de producerande näringarna ge ökad avkastning och det allmänna välbståndet och den därav beroende skatteförmågan ökas.

Vi hava en alldeles särskild anledning att under den ekonomiska brytningsperiod, som kommer att följa efter kriget, omsorgsfullt vårda vårt näringsliv och därmed sätta oss i tillfälle att utnyttja våra stora naturliga hjälpkällor. Denna period kommer efter all sannolikhet att utmärkas av kraftiga bemödanden från de maktens sida, som deltagit i kriget, att återvinna sitt genom kriget rubbade välstånd. Skulle vi själva bli förskonade från krigets ödeläggelse, kunna vi starta i denna ekonomiska tävlan under särskilt gynnsamma förutsättningar, men vår uthållighet kommer dock alltid att bero på, att lagstiftningen icke hämmar utan befordrar tillvaratagandet av våra förvärvsmöjligheter och att det kapital, varav näringslivet har behov, kan ställas till dess förfogande på villkor, som möjliggöra en kraftig konkurrens med andra nationer, vilka göra oss världsmarknaden stridig. Men även om dessa näringslivets krav tillgodoses, blir den ekonomiska kampen sannolikt svårare än någonsin på grund av de särskilda lagstiftnings- och skatteåtgärder, som de främmande staterna komma att vidtaga för att gynna sina egna näringar på utlandets bekostnad.

Jag lägger för min del så mycket större vikt vid, att man ifråga om vårt näringsliv ådagalägger vidsynthet och förutseende, som, efter vad jag förut antytt, erfarenheten från det pågående kriget pekar på brister i vår militära utrustning, som utan dröjsmål synas böra botas. Då jag ej känner till, vad som åstadkommit för de medel, som använts till skyddandet av vår neutralitet, är det mig följaktligen omöjligt att uttömmande angiva, vad som ytterligare kan fordras. Jag vill emellertid fästa uppmärksamheten på några militära behov, som torde böra fyllas, om så ej redan skett. Sålunda bör flygväsendet fullständigare organiseras, det tunga artilleriet förstärkas, tillgången på kulsprutor väsentligen ökas, kokvagnar för alla truppförband anskaffas samt ammunitionstillgången mångdubblas i jämförelse med vad man förut ansett behövt. Att kriget jämväl givit oss ökad insikt i betydelsen av vår flotta och vårt kustförsvar, är ovedersägligt, liksom ock att erfarenheten ådagalagt, hurusom även på dessa områden anslagskrav för nya oundgängliga behov icke kunna undgå.

Men icke blott säkerheten utåt, utan även trevnaden och lugnet inåt komma att i framtiden ställa stora krav på statskassan. Varje riksstat visar anslag till nya sociala behovs tillfredsställande, och vi måste söka ställa vår ekonomi så, att vi äro i stånd att även i framtiden kraftigt bidra till att skapa ökad lycka och tillfredsställelse bland vårt folks medlemmar.

Vi kunna emellertid vinna varken det yttre oberoendet eller den inre friden utan ett sunt och kraftigt näringsliv. Tanken härpå måste vara ledande såväl vid statens lagstiftnings- som vid dess skattepolitik. Min övertygelse är, att vårt folk med enighet, saklighet och ömsesidig förståelse skall bli i stånd att till landets bättnad lösa de visserligen svåra problem, som framtiden ställer på oss. Min varma förhoppning är, att fosterlandskärleken skall skapa denna enighet, denna saklighet, denna ömsesidiga uppskattning.

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Låter jag nu blicken stanna vid den närvarande situationen, te sig otvivelaktigt förhållandena för vårt folk ljusa i jämförelse med vad andra folk få lida och försaka. Sant är visserligen, att, såsom konungen i sitt trontal påpekat, de ekonomiskt svaga i samhället mångenstädes hårt träffats av den dyrtid, som föranletts av kriget. Vårt land måste dock skatta sig lyckligt, att vi hittills i mindre grad än andra folk behövt känna denna verkan av den pågående världskampen. Den goda viljan att sörja för folkets livsuppehälle har regeringen ägt i fullt mått, och för min del tvekar jag ej att med tacksamhet erkänna, att regeringen i stor utsträckning lyckats i sina strävanden att säkerställa detta uppehälle. Framför allt har staten i högre grad, än man vågade hoppas, kunnat förvärva för landet tillgång på brödsäd, och detta är dock det allra viktigaste. I avseende på livsmedel, som vi själva producera utöver det egna behovet, har uppgiften varit mera ömtålig, i det att de krigförandes livsmedelsbrist framkallat en prisstegring, som föranlett en betydande export och därmed synnerligen höga pris jämväl hos oss. Huru dessa skulle kunna på lämpligaste sätt regleras utan att kväva produktionen och därmed motverka sitt eget ändamål, däri låg svårigheten. För min del tror jag emellertid ej, att det s. k. kompensationsystemet är det riktiga svaret på frågan. Vi kunna dock med full tillförsikt vänta, att, när den anbefallda utredningen fullbordats, även detta problem skall vinna den bästa möjliga lösning.

Det är slutligen även en annan punkt i regeringens livsmedelspolitik, som kan ge anledning till en erinran. Detta är fallet med de under hösten påbudna maximiprisen. Enligt mitt förmenande — jag gör emellertid ingalunda anspråk på att i denna fråga vara någon auktoritet — utgöra maximipris på brödsäd vid sidan av enastående höga foderpris ett ganska trivelaktigt medel att i längden säkerställa folkets behov av detta livsmedel till något så när rimligt pris. Man löper nämligen risken att få brödsädsförråden tömda, innan den nya skörden blir tillgänglig — något som under de alltjämt stegrade svårigheter, som importen är underkastad, kan bli för befolkningen ödesdigert. Huvuduppgiften är ju alltid att söka någorlunda jämnt på hela den erforderliga tidsperioden fördela den brödsäd, som kan bli tillgänglig. Min förvissning är, att, om vad nu sagts är riktigt, regeringen dock jämväl i denna fråga skall komma till ett gott resultat.

Vi ha nu något dröjt vid frågan om livsuppehälle för rikets innebyggare. Det finns emellertid en fråga av ojämförligt större vikt, som världskriget ställt inför oss, nämligen upprätthållandet och skyddandet av Sveriges eget liv, dess frihet och oberoende. Vid föregående års remissdebatt var jag i tillfälle från denna plats uttala, att den neutralitet, som Kungl. Maj:t vid världskrigets början förklarat sig vilja iakttaga, uppbäres av den allmänna meningen inom vårt land. Det år, som gått, har icke i någon mån kommit det parti, jag har äran tillhöra, att förändra sin då genom mig uttalade uppfattning härom. I likhet med vad då skedd, vill jag ytterligare betona såväl vår önskan, att neutraliteten skall opartiskt

och obrottsligen upprätthållas mot alla de krigförande, som ock vår bestämda övertygelse, att Kungl. Maj:ts regering i sitt landlande varit och är ledd av den tanken, att vi böra realisera vår neutralitetförklaring i enlighet med de inom folkrätten erkända grundsatserna. För ett litet folk, som icke har någon högre önskan än att få fritt utveckla sin andliga och materiella kultur, måste rätten och dess hävdande framstå, såsom det värdefullaste värdet för dess oberoende och självständighet. Varje ingrepp på rättens fridlysta område ter sig för ett dylikt folk såsom ett rubbande av de grundvalar, på vilka dess egen existens bland folken vilar. Jag tror ej, att någon svensk man skall jäva mig, då jag gör detta uttalande. Då Sveriges regering och folk förklarat sig vilja stå utom den strid, i vilken makter på kulturens höjdpunkt för närvarande äro invecklade, ligger däri emellertid icke blott en åtagen förpliktelse för oss själva att i vårt förhållande till de krigförande följa de hävdvunna rättssatser, som på ett sådant fall äro tillämpliga, utan jämväl ett bestämt anspråk, att man från de krigförandes sida även till vår förmån skall underkasta sig dessa folkrättsliga regler. Endast under den förutsättningen kan det vara tal om en verklig neutralitet. Klart är nämligen, att neutralitet icke kan bestå däri, att den neutrala i enlighet med de folkrättsliga neutralitetsreglerna behandlar de krigförande, men själv av dessa behandlas nästan, som om han vore deras fiende. Ett dylikt tillstånd är icke ett rättstillstånd mellan suveräna stater utan ett laglöshetstillstånd med makt på ena sidan och underkastelse på den andra. Sveriges folk, som städse visat sådan månhet om andras rätt, är icke villigt att uppgå sin egen. Denna ståndpunkt, som med så ädla ord fastslagits i konungens trontal, är och måste vara den centrala punkt, kring vilken vi alla utan åtskillnad till klasser, sympatier eller intressen enligt samla oss. Hellre än att uppgiva våra anspråk på aktning och hänsyn för vår suveräna rättsställning äro vi beredda att alla underkasta oss de mest vittgående inskränkningar, de mest krävande försakelser, de största offer. Våra efterkommande skola icke behöva bära den förödmjukelsen, att svenska män och kvinnor i denna hårda provotid köpt den enskildes ostörda bekvämlighet och lugn med uppgivandet av rikets rätt, dess värdighet, dess säkerhet. Ur denna världskris får Sverige ej utgå minskat till sin ära, stympat i sin suveränitet och rubbat i sin självtillit. Endast aktat och självständigt kan det tro på sin framtid och äga kraft att fylla sin bestämmeelse.

Herr Kvarnzeli us: Herr talman! Även jag vill begagna den hävdvunna rätten att vid detta tillfälle, i anledning av den översikt av den svenska statens tillstånd och behov, som det är den Kungl. propositionens uppgift att lämna riksdagen, yttra några ord om några de viktigaste livsfrågor, som nu med sådan styrka tränga sig på vårt folk. Redan trontalets uppställning anger tydligen nog, vilka de äro: frågan om vår neutralitet, våra handelspolitiska bekymmer och den svåra, stora lager av vårt folk inom nödens gräns tryckande dyrtiden.

Statsverks-
propositionen.

(Forts.)

Overskyggande allt annat framstår då angelägenheten av vårt folks bevarande från att indragas i världskriget. Det har icke saknats stämmor, som än i hotande, än i förmanande ton varnat för att beröra — välförståendes från vänsterhåll beröra — denna den främsta av alla våra frågor. Riksdagen skall visst, efter denna åskådning, icke nedlägga något som helst inresse därpå, utan överlämna den saken helt och hållet åt regeringens gottfinnande.

Jag och mina meningsfränder tillåta oss icke förty, att se saken något annorlunda. I trontalet har nyss givits uttryck åt regeringens »livliga förhoppning» att alltjämt kunna bevara vår neutralitet. Och då vid detta uttalande icke fogats någon reservation, någon som helst antydning om anledningar till bekymmer i *denna del*, äga vi rätt att häri se uttryckt icke blott regeringens bestämda vilja att fasthålla vid sitt uppställda uppsåt, utan ock dess fasta tillförsikt, att såvitt nu kan överblickas, även kunna genomföra detsamma.

Men nu är det och förblir, nu som förr och framgent, en orubblig uppfattning hos oss, liksom förvisso hos det övervägande flertalet av vårt svenska folk, att just det oryggliga vidhållandet av detta politiska mål, av en fast och opartisk neutralitet, är den rätta vägen att — för att begagna trontalets ord — föra vårt fosterland »starkt, tryggt och aktat» genom tidens välvningar. Icke en så kallad *stark* neutralitet d. v. s. en neutralitet som bjuds ut på aktion eller som lurar på rov; utan en fullt ärlig, en verklig neutralitet, sådan den av vår regering redan vid världskrigets början tillkännagivits. Det är av *denna* grund, i kraft av denna känsla av överensstämmelse mellan vår och regeringens syn på själva grundfrågan, som vi kunna uttala vår anslutning och vår redobogenhet att lämna regeringen vårt stöd. Det var denna varma trygghetskänsla som förmådde det frisinna partiet att strax i världskrigets början, med bortseende från allt som i vårt *inre* statsliv skiljer oss och den sittande regeringen åt, tydligt markera sin anslutning till denna regering *såsom ledare av vår utrikespolitik*.

Denna vår ståndpunkt är, som synes, vitt skild från den, som fränkänner riksdagen all andel i omtanken om vårt lands yttre välfärd. Det är en orimlighet att icke svenska folkets representanter tvärtom skulle känna som sin högsta plikt i denna tid att även göra sitt till för bevarandet av det, som för folket kännes som det högsta goda, som det viktigaste av allt.

Det kan och bör emellertid vid detta tillfälle icke fördöljas, att man med icke ringa förstämning tyckt sig finna, att regeringen själv icke, såsom dock i krigets början syntes bliva förhållandet, rätt behjärtat betydelsen av en fortgående beröring med riksdagen i neutralitetsspörsmålen. 1914 års riksdag hölls samlad fram emot jul, och ett hemligt utskott åskades av Kungl. Maj:t. Denna sistnämnda åtgärd upprepades icke i fjol, och överhuvudtaget har regeringen icke kommunicerat med riksdagen i dessa

saker sedan nära ett år, eller ett tillfälle, då vissa upplysningar rörande kungamötet i Malmö lämnades av hans excellens utrikesministern. Ej heller fann sig regeringen äga behov av en anordning, som i dessa oroliga tider möjliggjort ett snabbt och omedelbart igångsättande av riksdagsmaskineriet.

*Statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Och visserligen ha regeringens ledande män vid några tillfällen funnit anledning till uttalanden, avsedda som det syntes att för folket kasta ljus över dess ställning till aktuella företeelser och frågor av utrikespolitisk betydelse. Men det kan svårigen vara dem själva obekant, att någon ökad klarhet knappast blev resultatet av dessa ansatser. Häre hade man kunnat finna sig om allt verkligen hade fått vara lugnt hos oss. Men sedan riksdagen sist var samlad, har med allt mera ohöljda uppsåt framträtt en hittills hos oss lyckligtvis okänd företeelse av den mest osympatiska art. Enskilda, mestadels anonyma, men synnerligen högröstade skribenter ha företagit sig att både här hemma och i utländsk press driva en den äventyrligaste utrikespolitik på egen hand i klaraste strid mot regeringens av riksdagen gillade neutralitetsståndpunkt.

För dylika tilltag har man tyvärr ingalunda på alla håll inom vår press reagerat med den skärpa, som vederbort. En hel liten grupp av högerorgan har tvärtom, bedrövligt nog, låtit förmärka en blott halvt förstucken sympati. Och även på håll, där man avgjort ägt rätt att vänta bättre, har man då och då en smula kelat med trafiken.

Med häpnad och harm har däremot det svenska folkets stora flertal i sina skilda bygder blivit vittne till denna aktivisttrafik. Och därtill har även sällat sig ej ringa oro. Denna oro är förklarlig och berättigad redan av den erfarenhet vi alla gjort av huru här hemma utslungade ord i nuvarande tid ge återljud i världspressen. Det kan därför i trots av all korrekthet hos vår ansvariga utrikesledning, lyckas en dylik hänsynslöst opererande liten privat klick att framkalla ett orättvist och ogynnsamt intryck av vårt lands stämningar. Detta har gjort, att denna riksdags sammanträdande i vida kretsar länge motsetts med efterlängtan. Och man har fäst sina förhoppningar vid tanken, att den avbrutna kontakten mellan regering och riksdag nu skall komma att återknytas.

Det må erkännas, att vad som redan förekommit vid denna riksdag, tyder på en viss redobogenhet hos regeringen att tillmötesgå dess önsknings. I trontalet har betonats att även riksdagen skall tagas med i rådslag som krävas för vårt lands yttre trygghet. Och ett s. k. hemligt utskott är redan äskat och ledamöter valda. Det bör dock såsom vår mening här uttalas, att mera kan göras till ökande av trygghetskänslan. I detta avseende kunde säkerligen intet vara av större betydelse än om från regeringens sida man redan nu funne sig kunna göra uttalanden, ägnade att ingiva riksdagen den uppfattningen, att det är regeringens avsikt att på allvar taga i sitt förtroende riksdagen i

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

den mån sig göra låter. Även skulle det vara av betydelse att riksdagen bleve övertygad därom, att det med så varm och allmän tillslutning begynta skandinaviska samarbetet fullföljts i hela den utsträckning förhållandena betingat och medgivit.

Vad vår *handelspolitik* och dess bekymmer angår, kan det givetvis, med hänsyn till frågornas ömtåliga beskaffenhet, icke komma i fråga, att här ingå på detaljer, på någon diskussion om de åtgärder, som här av vår regering vidtagits eller underlåtits. Men i anledning av trontalets betonande av angelägenheten att hävda vår folkrättsliga goda rätt, skall jag blott tillåta mig den reflexionen, att den uppgift, som här föreligger, ju tyvärr är än svårare och mera komplicerad än så. Ty det krav vår industri och vår handel måste ställa på regeringen, är att det skall lyckas dem utfinna former och anordningar, som utan att eftergiva anspråket på vår rätt, möjliggör det *nödvändiga* direkta utbytet med främmande produktionsländer, förhindrar uppkomsten av nya utländska mellanhänder och som tillika minskar friktionspunkternas antal till det minsta möjliga. Atskilligt synes giva vid handen, att åtgärder härutinnan ännu återstå oprövade, som kunde förtjäna överbägas och försökas, ju förr desto hellre.

Den föreliggande statsverkspropositionen är till sin slutsumma den för landet dyrbaraste av alla, som förekommit i detta land. Slutsumman är 414,254,000 kronor. Man behöver icke gå många år tillbaka i tiden för att få en föreställning om, med vilken rent av svindlande hastighet statsutgifterna ökats. År 1900, då jag bevistade min första riksdag, slutade statsverkspropositionens utgiftssumma på 149,681,000 kronor. Om vi för jämförelse gå endast fem år tillbaka i tiden, så finna vi, att riksstaten för 1912, sådan den förelades 1911 års riksdag, slutade på ett belopp av 257,264,000 kronor. Och nu äro vi uppe i ett belopp över 414 miljoner kronor. Det är en häpnadsväckande stark ökning, och man måste konstatera, att om vårt land på denna tid varit stätt i snabb utveckling, så ha statsutgifterna icke allenast hållit jämna steg med denna utveckling, utan därjämte förelett en ännu snabbare stegring, en stegring, som enligt min uppfattning måste mana till den mest allvarliga eftertanke.

Med hänsyn till den allvarstid, som nu är rådande, då det stora flertalet av landets befolkning lever under mer än vanligt bekymmersamma ekonomiska omständigheter, borde man kunnat hava grundad anledning förvänta att Kungl. Maj:t skulle ha kunnat hålla sig inom ramen för den summa, varmed innevarande års riksstat slutar, nämligen i runt tal 400,000,000 kronor. Men nej. Nu är detta belopp överskridet med nära 14 miljoner kronor, och om riksstaten skall uppgöras med nödig omsorg och förtänksamhet, så bör härtill ytterligare läggas det underskott, som 1916 års riksstat med säkerhet kommer att visa. Jag utgår nämligen ifrån att statsverkets kassafond redan är så hårt anlitad, att den icke tål vid en ytterligare minskning, för så vitt

den i någon mån skall kunna tjäna sin uppgift att bereda nödigt rörelsekapital.

*Statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

Vi närma oss snabbt den tidpunkt, om det skall fortgå på den inslagna vägen, då riksstaten uppgår till en halv miljard eller omkring 100 kronor per individ och år. Detta är dock något oerhört. En stegring på 15 år från omkring 30 till omkring 100 kronor per innevånare.

Ehuru jag är ledamot av statsutskottet, och sålunda blir i tillfälle att redan på ett förberedande stadium deltaga i prövnin-
gar av det mesta av Kungl. Maj:ts äskanden, så har jag likväl icke kunnat underlåta att vid detta tillfälle fästa kammarens särskilda uppmärksamhet på, på vilka betänkliga vägar vi äro inne. Helt naturligt har landets ekonomiska utveckling i övrigt icke kunnat hålla jämna steg med statsutgifternas enorma stegring på de sista femton åren. Det har därför varit nödigt att anskaffa medel från annat håll, dels genom nya eller stegrade skatter, dels ock genom upplåning, och så har Kungl. Maj:t nödgats förfara vid uppgörandet av 1917 års riksstat för att få debet och kredit att gå ihop. Beträffande Kungl. Maj:ts förslag att för produktiva ändamål upplåna över 56 miljoner kronor vill jag i detta sammanhang endast uttala såsom min mening, att nuvarande situation såväl inom som utom landet bör mana till mer än vanlig försiktighet vid fortgåendet på den vägen.

En ännu större betänksamhet måste framkallas av Kungl. Maj:ts förslag att skjuta på framtiden gäldandet av de utgifter, som äro upptagna i 1917 års riksstat. Det är icke mindre än 27 miljoner kronor, som enligt statsverkspropositionen skola täckas av »tillfälliga lånemedel», avsedda att belasta 1918 och 1919 års riksstater. Statsrådet och chefen för kungl. finansdepartementet säger, att detta förfarande icke möter några finanspolitiska betänkligheter. Ja, härom råda nog mycket delade meningar. I samma mån, som långvarigheten av det nuvarande kristillståndet ökas, i samma mån ökas också vådorna av en dylik finanspolitik. I ett hänseende hade det i varje fall varit högeligen önskvärt, att Kungl. Maj:t lämnat något närmare besked. Det är i fråga om sättet, huru detta belopp skall uttagas av det skattdragande folket. Att det icke går att pressa in dessa 27 miljoner kronor inom ramen för 1918 eller 1919 års riksstater utan tillgripande av nya skatter eller höjande av redan utgående sådana, därom torde väl, om inte alla, så åtminstone de flesta av kammarens ledamöter redan nu vara tämligen ense.

Därför synes det mig vara mycket viktigt, att redan vid denna riksdag grunder för detta belopps uttagande fastställas, och i det hänseendet vill jag säga redan nu, att *de ökade skatter*, som härav bliva en följd måste läggas på de förmögnare och mera bärkraftiga ungefärligen efter samma grunder som den nu utgående värnskatten. De mindre inkomsttagarna äro till följd av kris och dyrtid så hårt tryckta, att det icke kan bli tal om att belasta dem med ytterligare bördor. Genom mo-

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

bilisering och inkallelse till övning och utbildning hava dessa mindre bemedlade drabbats relativt mycket hårdare än deras ekonomiskt bättre lottade kamrater i ledet. Här finnes ett osökt tillfälle till compensation, för att använda ett ord för dagen, varigenom en utjämning — om ock ringa — kan äga rum av de bördor, som genom nu rådande förhållanden trycka vårt land.

Det förekommer i statsrådets och chefens för finansdepartementet yttrande rörande statsverkets tillgångar och behov ett uttalande, vari jag på det livligaste instämmer. Det heter nämligen: »Kristiden har medfört en prisstegring, som är högst kännbar för den mindre bemedlade delen av befolkningen. På grund härav erfordras åtgärder i skilda riktningar.» Ja tyvärr, detta är alltför sant! Sådana åtgärder hava också vidtagits av Kungl. Maj:t, men vad som i sådant avseende gjorts, har icke varit tillräckligt. Det är sant, att det är lätt att kritisera men svårare att säga vad som bort och bör göras, men nog synes det mig, som om många av de åtgärder, vilka vidtagits, låtit alltför länge vänta på sig, att desamma icke gjorts tillräckligt djupgående och varit utan den planmässighet, som varit önskvärd. Näringsintressena — som ofta rättare borde kallas jobbarentressena — ha i många fall fått göra sig för mycket gällande, och ha icke tillräckligt effektivt blivit hållna inom tillbörliga gränser.

Kungl. Maj:t ställer nu i utsikt, att sjöfartsnäringen skall underkastas en för en gång utgående skatt, vars avkastning skall användas till mildrande av de för landet i det hela uppkomna olägenheterna. Jag vill hoppas, att Kungl. Maj:t tar till denna skatt, så att den står i rimlig proportion till de oerhört stora vinster, som sjöfartsnäringen inhöstat och alltjämt inhöstar. Denna närings princip tycks uteslutande vara »affär är affär».

Men det är icke endast sjöfartsnäringen, som gjort och gör goda affärer. Det finnes även andra näringar, som gjort lysande affärer. I dagarna ha vi ju sett, huru en enda affärsman varit nog ädelmodig att återbetala till en sin avnämare 90,000 kronor, något för vårt affärsliv i allmänhet nog så enastående ädelmod.

Jag menar, att detta är ett bland många exempel på att även dessa näringsidkare böra tåla vid en betydligt kraftigare beskattning, än vad krigskonjunkturskatten ålägger dem. Enligt min uppfattning böra alla dessa olika slag av skatter på vinster, uppkomna genom världskriget och vad därmed hörer samman, oavkortade gå till ändamål, avsedda att bereda lättnad åt de mindre bemedlade av befolkningen, som nu tryckes hårt av dyrtiden. Att bereda dessa billigare pris på de oundgängliga livsförnödenheterna, det måste bliva målet för allas vår gemensamma strävan. Vill Kungl. Maj:t föra oss an i det arbetet, så tror jag, att det skall hälsas med det varmaste bifall i de vidsträcktaste kretsar och välsignas av alla dessa, som leva under eller invid svältgränsen. Och huru skulle det kunna vara annorlunda? Det stora flertalet, vars inkomster under normala förhål-

landen nått och jämnt räckte till det nödvändigaste, ha icke fått sina inkomster ökade, under det att mat och bränsle, kläder och skodon i nästan alla fall ökat i pris och i många fall fördubblats eller mer än fördubblats. Sant är, att många arbetsgivare trätt hjälpende emellan med ökade avlöningar eller tillfälliga bidrag, men dels hava dessa bidrag varit långt ifrån tillräckliga, dels torde det stora flertalet arbetsgivare icke ha lämnat sådant extra bidrag, och många torde icke ha kunnat, även om de velat, träda hjälpende emellan, ty, mina herrar, även många näringsidkare och yrkesutövare befinna sig i en rätt så bekymmersam situation.

*Statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Med ärkebiskopen i spetsen gjorde Sveriges nykterhetsvänner underdånig framställning till Konungen om tillfälligt rusdrycksförbud under kristiden. Miljoner av landets folk motsågo med spänd förväntan svaret på denna framställning. Vi hade sett, huru andra länder tillgripit denna åtgärd med rent av överraskande gott resultat. Kungl. Maj:t fann sig emellertid icke kunna bifalla den gjorda framställningen. Och jag vill för min del säga, att efter det man fick del av den utredning, som vederbörande ämbetsverk åstadkommit i ärendet, var det väl icke många, som vågade hoppas på någon annan utgång. Jag vill icke i detta sammanhang ingå på en närmare granskning av den ifrågasvarande utredningen i vidare mån än att såsom mitt omdöme uttala, att vederbörande myndigheter förbisett eller i varje fall underskattat värdet för den ekonomiskt svagare delen av befolkningen av ett låt vara tillfälligt förbud mot försäljning av rusdrycker och den stora sociala innebörden därav. Det ställdes emellertid i utsikt, att om ock icke förbud kunde ifrågakomma, så skulle vissa inskränkningar i försäljningen komma att vidtagas. Icke heller dessa hava kommit till stånd! Efter vad jag tror mig veta, hava vederbörande ämbetsverk, som fått i uppdrag att utarbета förslag till restriktioner, ännu icke avlämnat något sådant. Detta måste livligt beklagas, ty på detta område skulle enligt min uppfattning mycket kunna göras, som i sig skulle innebära betydande ekonomiska och sociala förbättringar i många tusen fattiga hem. Jag vill uttala den varma förhoppningen, att när den anbefallda utredningen föreligger, Kungl. Maj:t måtte föranstalta om alla de inskränkningar i rusdrycksförsäljningen, som kunna finnas möjliga att genomföra. Detta skall otvivelaktigt visa sig vara ett betydelsefullt led ibland de åtgärder, som den nu rådande dyrtiden kräver.

Det är sorgligt att säga så, att stora massor av landets folk kämpar en förtvivlad kamp med nöd och umbäranden och förunderligt nog utan att högljutt klaga. Med dyster resignation bära de sin börda i hopp att landet måtte skonas ifrån det förskräckligaste — att indragas i det förödande världskriget.

Herr Petersson, Alfred: Jag anhåller att till en början få yttra mig över en fråga som på det närmaste sammanhänger med

*Statsverks-
propositionen.* Kungl. Maj:ts proposition angående statsverkets tillstånd och behov,
(Forts.) även om den icke direkt avser någon granskning av föreslagna in-
komstberäkningar eller utgiftsposter.

I Kungl. Maj:ts proposition nr 264 vid 1914 års senare riksdag hemställde Kungl. Maj:t om bemyndigande för Kungl. Maj:t att för bestridande av kostnader, som avses i § 63 regeringsformen, använda och av tillräckliga medel förskjuta ett belopp, uppgående, jämte redan för ändamålet förskjutna medel, till högst 50,000,000 kronor. I motiveringen till denna hemställan framhöll departementschefen att de försvarsåtgärder, som i anledning av den utrikespolitiska situationen vidtagits och som avsett att upprätthålla rikets neutralitet, hade förorsakat kostnader, vilka dittills förskjutits av tillgängliga medel. För varje dag krävde emellertid dessa åtgärder nya kostnader och ytterligare försvarsåtgärder kunde visa sig erforderliga. Kostnaderna kunde icke för det dåvarande fixeras, men han fann emellertid erforderligt att ett betydande belopp ställdes till Kungl. Maj:ts förfogande. Kungl. Maj:ts hemställan tillstyrktes av statsutskottet och bifölls av riksdagen. Ett motsvarande belopp eller 50,000,000 kronor erhöll statskontoret såsom kassaförstärkning från riksgäldskontoret enligt nådiga brev den 22 augusti, den 7 september och den 3 oktober 1914 med förbindelse för statskontoret att så snart behållningen å statsverkets giroräkning det medgäve till riksgäldskontoret återlevera det sålunda förskjutna beloppet.

Enligt nådigt brev den 13 januari 1915 utbetalade riksgäldskontoret till statskontoret utöver nyssnämnda förstärkning 15,000,000 kronor eller de medel, som enligt stadgandet i § 63 regeringsformen av riksdagen anvisats för oförutsedda händelser.

Nu kommer emellertid det enligt mitt förmenande anmärkningsvärda. I skrivelse den 18 mars 1915 anmälde statskontoret för Kungl. Maj:t att ny kassaförstärkning vore nödvändig för bestridande av de löpande utgifterna, varför det anhöll om Kungl. Maj:ts bemyndigande att i mån av behov lyfta hos riksgäldskontoret en kassaförstärkning av intill 50,000,000 kronor. Detta bemyndigande gavs och kännedom därom meddelades riksgäldskontoret genom en statsrådsskrivelse den 26 mars 1915.

Orsaken till denna starka påfrestning av statskontorets kassatillgångar, vilken varit så stor att varken den normala utvägen, anlita-
det av kassafonden, eller den i grundlagen för oförutsedda händelser anvisade utvägen, tillgripandet av det s. k. lilla kreditivet, eller ens den av riksdagen 1914 öppnade krediten på 50,000,000, visat sig kunna bereda tillräckliga medel för bestridande av utgifterna, ligger i öppen dag. Det är givetvis kostnaderna för neutralitetsvakten, som medfört denna oerhört stora kassabrist. Om nu detta orsakssammanhang är klart och obestridligt, varför, frågar man sig ovillkorligen, har Kungl. Maj:t, inför så oerhört stora av riksdagen icke prövade utgiftsbehov och inför en så exceptionell utväg för beredande av medel som anlita-
det av riksgäldskontorets lånerätt, icke inhämtat riksdagens mening och dess medgivande. Att så icke skett är ett känt faktum. Det är först genom statsrevisorernas berättelse som

50,000,000-förskottet i mars 1915 blivit känt. Varför Kungl. Maj:t nu underlåtit att vända sig till riksdagen, ja, därom kan jag naturligtvis icke uttala någon mening, men man har rätt att hysa en förhoppning att vid detta tillfälle få höra en auktoritativ framställning av de motiv, som legat bakom regeringens handläggningssätt. Detta handläggningssätt är så mycket mer ägnat att väcka förvåning som Kungl. Maj:t själv, enligt vad jag förut omnämnt, från början känt behov av att först inhämta riksdagens bemyndigande till utgifter av ifrågakarande slag, och då hade världskriget redan brutit löst. Då detta bemyndigande med sin tydliga formulering *högst 50,000,000 kronor* sedermera visade sig ej täcka utgiftsbehovet, skulle väl intet legat närmare till hands än en hemställan till riksdagen om ett nytt sådant, i all synnerhet som riksdagen just vid den kritiska tidpunkten var samlad. Detta blev emellertid icke fallet. Kungl. Maj:t ansåg sig i stället böra, i strid mot sitt handläggningssätt av augusti 1914, tillgripa utvägen att på eget ansvar förskotta de nödvändiga ansedda utgifterna, ett förfaringsätt som — därom borde man kunna vara eniga — det finns allt skäl i världen att undvika. Det må nu vara att regeringen måhända anser att den nuvarande situationen är av den art, att riksdagens medverkan är av mindre betydelse, och sina egna förtjänster om landet så stora att risken av att draga 50-miljonersväxlar på t. o. m. ett framtida förtroende och en framtida tacksamhet från riksdagens sida är ringa eller ingen. Jag skall för min del på intet sätt förneka eller ens förringa regeringens förtjänster beträffande den för närvarande största av alla frågor, neutralitetens upprätthållande, men jag kan icke anse att dessa förtjänster dispensera från skyldigheten att söka riksdagens medverkan framför allt på ett område, där riksdagens rätt är obestriddlig, men Kungl. Maj:ts mer än oviss.

Det är mig icke obekant att regeringen numera söker en auktorisation för sitt förfaringsätt i riksdagens skrivelse den 29 maj angående statsregleringen för 1916. Där förekommer nämligen uti motiveringen för bifall till förslaget om tillgripande av en del av kassafonden för budgeten följande uttalande: »Då riksdagen med hänsyn till föreliggande förhållande anser sig böra medgeva, att berörda belopp må tagas i anspråk för budgeten» — det gällde 20,698,100 kronor — »har riksdagen emellertid icke förbisett, att kassafonden kan komma att vidkännas ytterligare belastning såväl på grund av uppståande brist i statsregleringen för 1915 som ock på grund därav att de utgifter under innevarande år för upprätthållande av rikets neutralitet, som man finnas nödvändiga, böra intill dess riksdagen kan sättas i tillfälle att fatta beslut rörande sättet för samma utgifters täckande av Eders Kungl. Maj:t förskjutas av omhänderhavande medel.» Finansministern har uti sitt yttrande till statsrådsprotokollet den 14 januari angående finansplanen anknutit sig till denna motivering med följande ord: »Icke heller för 1915 har hänsyn nyss tagits till de utgifter för neutralitetens bevarande, som under sistnämnda år funnits nödiga och som Kungl. Maj:t i överensstämmelse med riksdagens uttalande i dess skrivelse den 29 maj förskjutit av

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

omhänderhavande medel.» Alltså, i ett i förbigående fällt yttrande i en riksdagsskrivelse, där huvudfrågan gällde en del av kassafondens användning, skulle man nu söka ett bemyndigande att göra utgifter av så enastående räckvidd. Den ståndpunkten kan väl knappast tagas på allvar. Och dessutom skall det till mycken god vilja och en stark pressning av ordalagen för att härur utlösa ett bemyndigande sådant finansministern på allra sista tiden känt sig behöva. Skrivelsen hänför sig som sagt till kassafonden och talar om utgifter, som eventuellt kunna komma att belasta densamma genom sin natur att böra utgå förskottsvis, men något direkt bemyndigande att göra dessa utgifter kan det icke innebära och ännu mindre något bemyndigande att göra utgifter, som överstiga kassafondens tillgångar och för vilka riksgäldskontoret måste anlitas. Men dessutom, hur kan Kungl. Maj:t i en riksdagsskrivelse den 29 maj söka stöd för en åtgärd vidtagen den 26 mars? Den 18 mars anmälde statskontoret att kassaförstärkning är nödvändig och begär 50 miljoner. Kungl. Maj:t betänker sig en vecka och anmäler den 26 mars behovet till täckande av riksgäldskontoret. Nu säger man måhända: härmed voro ingalunda några nya utgiftsbehov konstaterade *utöver* de i riksstaten upptagna och *utöver* de förut beviljade krediterna. Det hela kunde bero på en tillfällig ebb i inkomsterna. Detta är tydligen ej Kungl. Maj:ts mening. I finansministerns redan omnämnda yttrande förekommer nämligen följande: »Ifrågavarande förskott» — d. v. s. neutralitetskostnaderna — »hava nämligen redan bestritts av medel, som riksgäldskontoret med tillhjälp av de under 1914 och 1915 upptagna statslån tillhandahållit statskontoret såsom kassaförstärkning.» Det är ju bekant att 1915 års statslån beslöts av riksgäldskontoret den 24 april, alltså i omedelbart sammanhang med Kungl. Maj:ts i mars gjorda anmälan om kassaförstärkning å 50 miljoner. Alltså: på ena sidan säger finansministern att ifrågavarande utgifter förskotterats av omhänderhavande medel i överensstämmelse med riksdagens skrivelse den 29 maj och på den andra att dessa förskott bestritts genom åtgärder vidtagna den 26 mars. Att sätta den sistnämnda åtgärden i sammanhang med skrivelsen den 29 maj synes mig vara att rätt ogenerat ställa hela saken på huvudet. För att få saken fullkomligt klar kan man ju tänka sig in i den situationen att i riksdagens skrivelse av den 29 maj den nu åberopade passusen saknats, det kunde mycket väl inträffat. Efter allt att döma tillkom den vid själva redigeringen och stödde sig icke på något initiativ vare sig från Kungl. Maj:ts eller motionärs inom riksdagen sida. Och hur kunde Kungl. Maj:t på förhand veta att det som Kungl. Maj:t aldrig begärt skulle räckas vid en tidpunkt då riksdagen var så gott som upplöst? Nej, låt oss lämna riksdagsskrivelsen den 29 maj i detta sammanhang. Den är och förblir ett argument som i nu berörda avseende icke är användbart. Det har också tillkommit utan någon Kungl. Maj:ts förskyllan och värdighet. Att bygga ett försvar på denna skrivelse, är det icke detsamma som att indirekt erkänna att hela förfarandet utan denna tillflykt är oriktigt?

Jag återgår nu till själva huvudfrågan om Kungl. Maj:ts rätt att antecipera utgifter, som äro att hänföra till § 63 regeringsformen. *Statsverkspropositionen.* (Forts.)

Först ber jag då få bemärka att enligt § 58 regeringsformen Konungen skall för varje lagtima riksdag uppvisa statsverkets tillstånd och behov i *alla dess delar* till inkomster och utgifter, fordringar och skulder. De följande paragraferna som angå detta ämne utgå ifrån riksdagens ensamrätt att bestämma över utgifter likaväl som inkomster såsom ett axiom. I detta sammanhang må påpekas att Kungl. Maj:ts handlingsätt även innebär ett underlåtande att låta riksdagen få del av ett statsverkets behov, som ingalunda var för regeringen okänt eller oförutsett. Kungl. Maj:t måste redan vid statsverkspropositionens avlåtande vid 1915 års riksdag varit medveten om att de medel, som av riksdagen ställts till förfogande, voro otillräckliga. I varje fall var behovet känt vid det nya 50 miljonerskravet på riksgäldskontoret i mars och då satt riksdagen samlad. Nu är det möjligt att på denna punkt den invändningen göres, att de statsverkets behov, om vilka det åligger Kungl. Maj:t att upplysa riksdagen, ingalunda avse behov uppkomna under det löpande räkenskapsåret och okända, då budgeten för detta räkenskapsår uppgjordes. Emot en sådan invändning må sägas att en sådan uppfattning föga låter förena sig med andan hos en grundlag, som i otvetydiga och klara ordalag ger åt riksdagen ensamrätten att bestämma över statsreglering och beskattning, ej heller med tron på dessa rättigheter såsom folkfrihetens yppersta garantier eller med omsorgen om deras fulla hävdande. Såsom jag längre fram skall visa är en sådan uppfattning också oförenlig med tidigare gjorda uttalanden av riksdagen.

Jag kan härvid icke undgå att erinra därom att, så vitt jag kunnat finna, det behov som under 1916 föreligger för neutralitetens uppehållande och som måste vara känt för Kungl. Maj:t fastän icke till någon fixerad siffra, icke ännu blivit riksdagen delgivet på annat sätt, än att finansministern i sitt yttrande om finansplanen uttalat följande: »Då nämligen även 1916 kommer att i större eller mindre utsträckning belastas med särskilda utgifter för neutralitetens bevarande, måste perioden för den fullständiga täckningen av alla kostnader av detta slag ändå komma att utsträckas även till ett eller annat följande år.» Något bemyndigande att göra dessa utgifter begäres icke, någon slags plan om anskaffande av pengarna, eller upplysning, huruvida kassafonden nu är stark nog att bära förskotten, om allt detta säges ingenting. Jag tillåter mig tvivla på att detta är att uppvisa statsverkets behov i *alla dess delar*.

Övergår jag till frågan, i vilket förhållande det använda förfarandet står till den praxis, som vid sidan av grundlagen kan ha utbildat sig, så måste jag säga att det innebär icke blott en den mest generösa tillämpning av denna praxis utan ett avsteg från densamma, som kan medföra konsekvenser av överskådlig betydelse. Den praxis, som kan åberopas, har, så vitt den stadgat betyngen tillämpning på det föreliggande fallet, den har dessutom, även när den rört sig om blygsamma belopp och förskotter, gjorts

*Statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

för helt oförutsedda ändamål — jag fränser kommittékostnader, som ha sin särskilda historia — av riksdagen setts med oblidla ögon samt vid olika tillfällen blivit föremål för uttalanden från dess sida med yrkanden om inskränkningar. Så var fallet år 1866, då riksdagen avlät en skrivelse i frågan om förskotterande av utgifter. I det statsutskottets utlåtande, som låg till grund för denna skrivelse, heter det bl. a.: »Däriigenom att representationen varje år kan reglera statens utgifter bör det bliva möjligt att undvika utgifters anvisande på förskottstitel helst då, om ändamålet skulle fordra större skyndsamhet än att den följande statsregleringsperioden kunde för utgiftsbeloppets anordnande avvaktas, det *lika litet hädaneftersom hittills kan möta hinder att på Kungl. Maj:ts särskilda framställning anordna medel undantagsvis att utgå under det löpande riksdagsåret till fyllande av något trängande behov.*» Det förfaringssätt som här alltså anvisas som det riktiga är just det som Kungl. Maj:t icke valt. Jag ber också i förbigående få anmärka att detta uttalande icke ger stöd för en sådan uppfattning som jag nyss talade om, nämligen att Kungl. Maj:t icke hade att delgiva riksdagen behov, som uppkommit under det löpande räkenskapsåret.

Att man tidigare ansett sig i liknande fall böra ställa sig riksdagens uttalade önskan till efterrättelse visar ett exempel från 1877. Den då rådande politiska situationen gjorde det nödvändigt att vidtaga vissa anstalter för upprätthållande av rikets neutralitet, vilka anstalter ansågos medföra så stora kostnader att det s. k. lilla kreditivet blev otillräckligt. I följd härav ingick Kungl. Maj:t med en anhållan till riksdagen att 2 miljoner kronor måtte anvisas att utgå från riksgäldskontoret under löpande året med skyldighet för statskontoret att det följande året ersätta beloppet, vilket också upptogs i detta års stat. Således en strikt och regelrätt tillämpning av de principer, som fastslagits i 1866 års skrivelse.

Avsikten med § 63 regeringsformen och riksdagens fastställande varje år av vissa maximibelopp torde vara tydlig och klar. Å ena sidan en väg öppnad för mötande av vissa eventualiteter, men å andra sidan och på samma gång en garanti lagd i riksdagens hand emot ett godtyckligt förfarande och skapande av obegränsade utgifter utan riksdagens hörande. Härvid måste man också erinra sig det förhållandet att det s. k. lilla kreditivet ej får lyftas under pågående riksdag och att erkänd praxis ålägger Kungl. Maj:t vissa inskränkningar i användandet av huvudtitlarnas besparingar under samma tid. Vad ligger nu uti detta att t. o. m. fullmakten att lyfta kreditivet är annullerad i och med riksdagens sammanträdande, om ej det, att grundlagsstiftarne förutsatt, att, därest sådana oförutsedda behov, som avses i § 63, yppa sig under det riksdag är samlad, dessa behov skola underställas riksdagen. Kungl. Maj:ts regering har dragit en rakt motsatt slutsats. Men med den uppfattning, som legat till grund för det skedda, kunde tydligen § 63 utan saknad strykas ur regeringsformen. Kungl. Maj:t har upptäckt en ny enligt dess mening farbar väg och därmed är ju den omnämnda garantien lika med noll.

Det är denna nya väg, som nu med nödvändighet måste tilldraga sig riksdagens uppmärksamhet, eller med andra ord uppmärksamheten måste föras på de förhållanden som möjliggjort anticipationer av detta slag. Det är också detta statsrevisorerna velat göra. Revisorerna hava nämligen »funnit det böra förtjäna att av riksdagen och dess vederbörande utskott tagas i övervägande, huruvida bestämmelserna i § 12: 4 i reglementet för riksgäldskontoret böra bibehållas i sin nuvarande lydelse eller erhålla en i något avseende förändrad avfattning och fördenskull böra, på sätt nu skett, härå fästa riksdagens uppmärksamhet».

Jag håller också före att ett sådant allvarligt övervägande icke kan undkommas.

Vad nu beträffar bestämmelserna i § 12: 4 i riksgäldskontorets reglemente så torde man ha rätt att antaga att dessa ingalunda avsett att öppna en bakdörr för Kungl. Maj:t att göra obegränsade utgifter utan riksdagens hörande, jag tror fastmera att de måste ses från den utgångspunkten att Kungl. Maj:t beträffande utgifterna rör sig inom den ram riksdagen prövat och godkänt. Nu har man emellertid pressat ordalydelsen och givit den sådan tolkning att den fått tjäna till att bereda tillfälliga tillgångar till täckande av utgifter på många tiotal miljoner, som Kungl. Maj:t utan riksdagens hörande beslutit. Jag fäster uppmärksamheten vid att jag icke yttrat mig om behovet av dessa utgifter för neutralitetens uppehållande. Jag har endast yttrat mig om Kungl. Maj:ts sätt att behandla hela denna utgiftsfråga, ett sätt som på ett betänkligt sätt kringskar det svenska folkets urgamla rätt att sig självt beskatta. Det torde också vara ett hittills enastående exempel på äsidosättande av riksdagen uti en av dess mest fundamentala rättigheter.

Men det är icke enbart den åtgärd, om vilken jag nu talat, det är en rad av handlingar som vittna om en vilja och en tendens hos regeringen att skjuta riksdagen å sido och inaugurera ett regeringssystem, som strider emot en lång utveckling i riktning mot en allt intimare samverkan emellan Konung och riksdag. Det är i hög grad anmärkningsvärt att regeringen under det gångna året och i en tid som denna icke känt behov av att i någon form stå i rapport med riksdagen beträffande viktiga avgöranden, även om dessa formellt och statsrättsligt legat inom Kungl. Maj:ts maktbefogenhet, exempelvis de svårlösta dyrtidsproblemen icke mindre än de handelspolitiska.

Jag skall efter detta anhölla att få göra ett par reflexioner med anledning av vad som förekommer i statsverkspropositionen. Även om man hastigt ögnar igenom fjärde huvudtiteln kommer man dock rätt snart under fund med att de beräkningar som lågo till grund för 1914 års härordning icke hålla streck inför verkligheten och detta alldeles oberoende av inträdda prisstegringar. Jag skall anföra ett exempel. Under rubriken »Arméns vapen, ammunition och mål-skjutningsmateriel m. m.» sid. 178 förekommer ett äskande om höjning av detta anslag med 1 miljon 118 tusen kronor. I proposition nr 58 vid 1914 års andra riksdag yttrade föredragande departementschefen sid. 310 att den föreslagna härordningen har ansetts icke

*Statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

kunna föranleda någon ändring i vissa uppgiyna anslag, bland andra: »Arméns vapen, ammunition och målskjutningsmateriel, samt artilleriets övningar och materiel.» Enligt beräkningen uti 1914 års försvarsproposition (sid. 176 uti bilaga F) är det ordinarie vapenanslaget för 1914 upptaget till 2,708,850 kronor samt efter genomförd härordning till likaledes 2,708,850 kronor. Detta bekräftas också av statsrådet och chefen för lantförsvarsdepartementet i hans yttrande till statsrådsprotokollet av i år. Departementschefen upplyser också därom att samma anslag var i 1901 års härordning beräknat att, sedan härordningen fullständigt genomförts, uppgå till 3,176,000 kronor. Således 467,150 kronor högre än som beräknades för en genomförd 1914 års härordning. Förklaringen till den underbara beräkningen 1914 är ej lätt att finna. Säkert är emellertid att den var fullständigt oriktig. Öppenhjärtigt erkänner departementschefen att de antaganden fråp vilka man utgick 1914 vid beräkningen av det ordinarie vapenanslaget icke kunna vidhållas. Motiven för den mycket avsevärda förhöjningen äro nämligen icke såsom man skulle förmoda till sin väsentliga del att finna uti inträdda prisstegringar. Nej, det framgår av utredningen att genomförandet av den nya härordningen redan komme att i och för sig medföra krav på en avsevärd ökning av övningsammunition för eldhandvapen, de omständigheter som vid infanteriet nödvändiggjorde ökningen vore införandet av särskild vinterutbildning, organiserandet av kulsprutekompanier, tillkomsten av reservtrupp- och landstormsovningar m. m. Men allt detta ingick uti den föreslagna organisationen 1914 och var sålunda icke något okänt. Det är lindrigt sagt egendomligt att beräkningar kunna göras, där man fullständigt förbiser eller avhåller sig ifrån att taga hänsyn till redan kända fakta. Det är fara värt att, då det ordinarie vapenanslaget blivit beräknat på ett så litet tillfredsställande sätt, samma förhållande råder med åtskilliga andra anslag. Vad besluten innebära i kostnadshänseende, därom svävar man i okunnighet efter sådana upptäckter. Ur budgetssynpunkt vore en kontrollräkning av kompetenta och opartiska personer önskvärd och detta be-
träffande såväl fjärde som femte huvudtitlarna.

Den andra reflexionen gäller de av herr finansministern i utsikt ställda nya skatterna. Om den ena av dessa skatter får man två upplysningar, dels att den är avsedd att bidra till täckande, dock endast delvis, av neutralitetskostnaderna för 1915 och dels att den beräknas uppgå till 13,3 miljoner. Vilka som skola bära den nya skatten och efter vilka grunder den skall utgå är ännu en hemlighet.

I sammanhang med bebådandet av denna nya skatt får man veta att även sedan densamma anlitats, återstå 27 miljoner av 1915 års neutralitetskostnader, som enligt finansministerns förslag skola täckas genom tillfälliga lån.

Nu är det uppenbart att det rådande krigstillståndet bland andra olyckor fört med sig rent abnorma förhållanden på det ekonomiska området. Å ena sidan ett ytterst kännbart försvårande av existensmöjligheterna för den stora mängden, den mindre bemedlade delen av befolkningen genom den starka prisstegringen på alla förnöden-

heter utan motsvarande förhöjning i inkomster och å andra sidan rent oanade möjligheter för ett fåtal att göra vinster. Dessa vinster äro att jämföra med en oförtjänt värdestegring, som ej kan föras tillbaka på motsvarande uppoffringar av arbete och kapital. De ha sin grund i kristiden, men det är också denna som nödvändiggjort de stora extra ordinära utgifterna. Det är då i sin ordning och överensstämmande med en sund skattepolitik att staten för sina behov ingriper reglerande och tager i anspråk den sålunda ökade skattekraften och gör detta just nu medan inkomsterna inflyta rikligt. Jag vet väl att skatterna äro kännbara utan tillgripande av nya sådana, men det är nu en gång ofrånkomligt att, om utgifterna så väsentligt ökas, också skatterna måste höjas. På den stora allmänheten har kristiden sedan länge verkat som en tyngande indirekt beskattning. Jag vill därför uttala den uppfattningen att den nya skatten, som nu är beräknad till 13,3 miljoner måtte läggas på ett sådant sätt att den dels träffar den verkliga skattekraften och dels ger ett betydligt större belopp, helst så stort att 1915 års utgifter må kunna täckas i sin helhet. I varje fall bör icke så stor del som nu är föreslaget skjutas på framtiden. Ett ytterligare skäl härtill är givetvis att lånemarknaden är och kommer att bli ytterligt begränsad.

Vad den i utsikt ställda särskilda skatten på sjöfartsnäringsgrenen beträffar så får man om den endast veta på vilken näringsgren den skall läggas samt att ändamålet skall vara att mildra de för landet i dess helhet genom krisen uppkomna olägenheterna. Huru detta skall gå till är ett mysterium för de oinvigda. Man kan möjligen profetera att skatten skall användas till fraktlindringar å vissa varor. Men om så är, då kommer åtgärden alldeles för sent för att få någon som helst betydelse för lindring i dyrtidens olägenheter, åtminstone för innevarande år.

Mig vill det synas som om detta problem, frågan om reglering av de orimligt uppdrivna fraktsatserna och dess inverkan på prisstegringen å de viktigaste förnödenheterna, bort angripas från en annan sida och på ett långt tidigare stadium.

När man vet hurudan situationen nu är på fraktmarknaden — den så gott som omöjliggör import av spannmål och fodermedel — och man dessutom vet, att livsmedelskommissionen redan för ett år sedan, med påvisande av fraktsatsernas inverkan på varuprisen ifrågasatte åtgärder från regeringens sida antingen genom överenskommelser eller lagstiftning för reglering av frakterna å sådana förnödenheter, som vore oundgängliga för landets konsumtionsbehov, då frågar man sig ovillkorligen, varför regeringen underlåtit vidtaga sådana föranstaltningar!

Icke kunde anledningen vara gåvan från rederierna. Visst erkänner jag, och visst måste det erkännas, att man på detta område mötes av svårigheter, men icke få dessa svårigheter anses oöverkomliga, om viljan att övervinna dem är tillräckligt stark. På den vägen borde man dock kunnat ernå resultat och undkommit det nuvarande läget, som är att betrakta så gott som ett nödläge.

Den nästföregående talaren har utförligt yttrat sig om neutrali-

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

tetsfrågan. Då emellertid denna är av sådan betydelse, att den ställer alla andra frågor liksom i andra planet, anhåller jag att få yttra några ord.

I det uttalande herr Trygger hade i förra årets remissdebatt gav han, liksom de andra talarna som kunde anses tala å sina respektive partiets vägnar, uttryck åt den varma anslutning till och tillfredsställelse med den av regeringen proklamerade neutralitetspolitiken lika väl som med det då nyligen hållna mötet mellan de tre skandinaviska monarkerna. Han var också övertygad om att denna politik uppbars av den allmänna meningen inom vårt land. Lika övertygad som jag är därom att herr Trygger hade rätt och stod i full överensstämmelse med folkmeningen, lika övertygad är jag om att denna folkmening alltjämt kräver av landets regering en fast och orubblig vilja att fortsätta med en sådan politik. Visserligen finnes det, såvitt jag vet, icke någon egentlig anledning att antaga, att regeringens viljeriktning sedan i föl förändrats beträffande denna viktiga fråga, men vissa företeelser även inom vårt eget land, såväl tidigare under årets lopp som på allra senaste tiden, hava dock ökat den oro som ett världskrig sådant som det nu pågående helt naturligt i och för sig själv framkallar. Det minsta landet kan begära i en sådan orolig tid, i en sådan situation, är givetvis att få full klarhet beträffande såväl regeringens som ledande politicus hållning i fråga om de stora och avgörande utrikespolitiska spörsmålen och deras hållning till sådana rörelser som den s. k. aktivismen. Det är också min övertygelse, liksom den föregående talarens, att ingenting kan vara olyckligare eller göra landet större skada än en propaganda, som har till syfte att föra landet in i en äventyrlig krigspolitik. Varje skynt av misstanke, att man på något ledande och ansvarigt politiskt håll omhuldar en sådan rörelse, måste uppräckas med rötterna. Man måste se situationen i ögonen sådan den är, och den bjuder sanningen att undanröja alla de stötestenar och andra anledningar till misstro, både inåt och utåt, som kunna undanröjas. En var vet och förstår, att situationen är ömtålig, den är full av oberäkneliga tillfälligheter, lätt ledande till komplikationer. Den fasta punkten i denna oro bör vara Kungl. Maj:ts och riksdagens fasta vilja till fred och beslutsamhet att finna fredliga vägar ut ur svårigheterna. Denna fredsvilja måste både inåt och utåt manifesteras på sådant sätt, att något rum för tvivel om dess ärlighet och uppriktighet icke får finnas. Med utgångspunkt härifrån gäller det sedan att i möjligaste mån hävda och tillvarata alla våra berättigade intressen. Att detta sker under förtroendefullt samarbete med riksdagen skall säkert framkalla en känsla av ökad trygghet.

Beträffande den mycket aktuella och mycket svåra frågan om handelspolitiken skall jag till slut anhålla att få citera vad en morgontidning skrev för ett par dagar sedan; det var en tidning om vilken icke en enda misstanke kan finnas att på något sätt bära avog sköld mot regeringen. Jag citerar, därför att jag anser, vad där säges vara värt beaktande. Det heter: »Sverige är skyldigt sig självt att i mån av förmåga hålla på sin rätt mot båda de krigförande si-

dorna, men det kommer för visso icke att därvid låta sig ledas av 'ett Don Quixotiskt förakt' för realiteterna. Det förefaller ock som om svenska staten utan övergivande av själva huvudgrunderna för sin hitintills varande handelspolitik under kriget, alltså utan att lämna ifrån sig sin ledande och bestämmande ställning inom eget land, skulle kunna på ett smidigare och mera praktiskt sätt tillgodose dessa våra viktiga intressen i den mån, som förhållandenas utveckling påkallar det. Prof. Heckschers artikel i Svensk Tidskrift och advokaten Eliel Löfgrens utredning i Forum peka båda i sådan riktning.» Så långt tidningen. Jag tror också, att vi i vår handelspolitik måste räkna med realiteterna. Vi måste utan att därvid uppgiva våra folkrättsliga krav anpassa oss efter förhållanden, som vi icke kunna förändra, alltid med det målet klart för ögonen att bäst gagna vårt eget land.

Herr statsrådet V e n n e r s t e n: Jag har tyvärr icke varit i tillfälle att höra hela den diskussion, som här ägt rum i kammaren, och nödgas därför utgå från ett kort referat, som en av mina kamrater tillhandahållit mig.

Jag skall då först be att få säga, att vid uppgörandet av 1917 års budgetförslag man ju stod inför samma svårigheter, i fråga om de förutsättningar från vilka man borde utgå, som Kungl. Maj:t och riksdagen hava gjort redan tidigare. Och jag vill i det sammanhanget påminna om hurusom riksdagens bevillningsutskott i sitt betänkande nr 41 vid 1915 års riksdag uttalade sig på följande sätt: »Departementschefen har sålunda vid beräkningen av statsverkets inkomster av bevillningarna under år 1916 utgått från förutsättningen, att i huvudsak normala förhållanden då skola hava inträtt. Då det undandrager sig varje noggrannare beräkning, huru de rådande förhållandena komma att utveckla sig även under en näraliggande framtid, har utskottet icke ansett sig kunna ifrågasätta någon avvikelse från den sålunda uppställda förutsättningen, utan måste inskränka sig till en allmän reservation med avseende å hållbarheten av de gjorda beräkningarna.»

Nu är det så, att Kungl. Maj:t nödgats vid uppgörandet av föreliggande budgetförslag utgå från liknande förutsättning, nämligen den att under år 1917 normala förhållanden skola, i stort sett, hava inträtt. Så har också statskontoret i sin inkomstberäkning gjort, och det torde vara svårt, för att icke säga omöjligt, att uppgöra ett något så när hållbart budgetförslag, om man vill söka taga hänsyn till alla tänkbara möjligheter som kunna uppkomma; och så vitt jag har mig bekant har man i andra länder förfarit på alldeles samma sätt som här. Man har gått ut från att under ett kommande budgetår normala förhållanden skola hava inträtt och sökt hålla de extraordinära finansiella frågorna så att säga vid sidan av eller utom budgeten tillsvidare.

Jag skulle nu kanske böra något närmare ingå på besva-

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

randet av den kritik som riktats mot det föreliggande budgetförslaget och den i detta förslag inrymda finansplanen för neutralitetsutgifterna, i den del där de icke äro täckta, d. v. s. 1915 års utgifter, och även de som man väntar sig och redan börjat göra för år 1916. Emellertid vågar jag tro, att kammaren skall tillåta mig att redogöra för från vilken uppfattning Kungl. Maj:t utgått vid uppgörandet av detta förslag och under denna redogörelse lämna några belysande uppgifter och därtill även foga några reflexioner. Jag tror, att på det viset skola i stort sett de här framkomna anmärkningarna bliva besvarade så gott sig göra låter.

Jag nämnde nyss, att man måste utgå från någon given förutsättning för att kunna göra upp ett hållbart budgetförslag. Nu är det ju ett problem, som vållar de största svårigheter, detta de tillfälliga neutralitetsutgifternas täckande och vad därmed sammanhänger. Det gäller att i budgeten bereda plats för så stor del som möjligt av neutralitetskostnaderna, och utvägarna att på detta mål äro två, åtminstone hava två utvägar vid budgetförslagets utarbetande kommit i fråga.

Den första är sparsamhet med utgifter, så långt man kan, med nödig hänsyn till utvecklingens oavvisliga krav. Och den andra är tillgripandet av nya skatter, därest det visar sig, att det genom sparsamhet åstadkomna överskottet, som kan tjäna till täckande av någon del av neutralitetsutgifterna, icke är tillräckligt stort. I detta avseende tillåter jag mig påminna, att Kungl. Maj:t i sitt förslag lyckats så begränsa utgifterna, att ett överskott uppkommit av 14,7 miljoner kronor. Till detta lägger man nu det skattebelopp, som man hoppas pågående utredning skall visa möjligt åstadkomma, nämligen 11,3 miljoner kronor, och kommer på detta sätt upp till det belopp, 26 miljoner kronor, som man i riksstaten föreslår riksdagen avbetala å neutralitetskostnaderna för år 1915. Jag påminner om att i detta års rikstat har ungefär lika stort belopp blivit anslaget till täckande av en del av 1914 års utgifter av samma slag. Nu är ju kärnpunkten i det spörsmål som föreligger egentligen den: hur långt kan man under nuvarande förhållanden våga sträcka sig i fråga om nya skatter för att anskaffa täckning till neutralitetsutgifter under år 1915? Om detta kunna naturligtvis olika meningar råda. Men Kungl. Maj:t har i överensstämmelse med sina tidigare uttalanden ansett, att man borde taga hänsyn till den extraordinära skattebörda, som vilar på de skattdragande i form av den synnerligen högt tilltagna värnskatte, och att man sålunda under de s. k. värnskatteåren icke borde föreslå och tillgripa nya skatter i alltför stor utsträckning. Det har därför också syntts att, när man kan nå ett resultat, varigenom 26 miljoner kronor avbetalas på de beräknade 53 miljonerna för år 1915, man borde anse detta vara tillfylles. Mot detta har, såvitt jag är riktigt underrättad, ingen direkt anmärkning framkommit, men väl ifråga om huru man skall täcka de återstående 27 miljonerna av

de 53. Jag vill hänvisa till vad Kungl. Maj:t i detta avseende sagt i föreliggande statsverksproposition. Det har icke varit nog med att man önskade täcka så mycket som möjligt på 1917 års budget, utan man har också varit fullt övertygad om riktigheten av att täcka de återstående 27 miljonerna så snabbt som över huvud vore görligt. Därför har också Kungl. Maj:t framhållit lämpligheten att täcka dessa 27 miljoner på två följande år: 1918 och 1919. Att Kungl. Maj:t icke närmare angivit vilka särskilda inkomster, som skulle därvid användas, torde väl icke behöva läggas honom till last. Det torde komma att visa sig att — under förutsättning att icke något oförutsett inträffar — dessa båda år skola kunna bära var sin hälft av de 27 miljonerna, lika väl som innevarande år bär något över 25 miljoner för år 1914, och 1917 anses kunna bära 26 miljoner. Jag vågar till och med gå ett stycke längre och förutsätta, att riksdagen skall kunna för åren 1918 och 1919 å budgeten måhända anvisa ännu något mer för täckande av 1916 års neutralitetsutgifter till någon del. Vad därefter kommer att återstå, ett större eller mindre belopp, beroende på huru länge kriget kommer att räcka, borde kunna täckas på ett eller ett par följande år. Jag går exempelvis ut från den förutsättningen, att neutralitetskostnaderna skulle i samma omfattning som hittills utgå under hela innevarande år, och jag vågar uttala den förhoppningen, att det skulle visa sig möjligt att under sådana förhållanden täcka även hela detta belopp, i den mån det icke delvis blivit täckt under åren 1918 och 1919, såsom jag nyss antydde, under åren 1920 och 1921. Om vi skulle lyckas att på ett sådant fåtal år som då bleve fallet täcka den väldiga skuldbörda vi tillfälligtvis ådragit oss genom neutralitetsutgifterna, och vi under dessa samma år burit en sådan extraordinär börda, som värnsskatten innebär, då förefaller det mig, som Sverige skulle hava visat, att dess statsfinanser äro i gott skick och att folkets bärkraft varit synnerligen stor. Man bör ju betänka, att det nu ifrågasättes en utgift, som innesluter dels engångskostnaderna för försvaret till belopp motsvarande värnsskattmiljonerna, d. v. s. brutto 89 miljoner, dels c:a 25 miljoner av neutralitetsutgifterna för år 1914, dels hela neutralitetsutgifterna för år 1915, beräknade i runt tal till 53 miljoner, och dels slutligen en motsvarande summa för innevarande år. Det oaktat har man ändå kunnat i budgeten bereda utrymme för icke blott våra vanliga normala utgifter utan även för något därutöver, varom det föreliggande budgetförslaget bär vittne.

Det kanske kunde vara av intresse — och jag vågar, herr talman, räkna på att kammaren icke har något däremot — att det nämnes något om andra länders neutralitetsutgifter. Det kan i viss mån vara belysande, även om det material som stätt till förfogande icke kan vara fullt tillförlitligt, enär uppgifterna i fråga äro svåråtkomliga. I vissa stycken har man exakta siffror, i andra åter icke.

*Statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

Vad först beträffar vårt grannland Norge har där visat sig, att utgifterna till 1915 års slut uppgingo till 24 miljoner för armén mot 12,100,000 kronor för flottan, sammanlagt 36,100,000 kronor och utgörande per huvud av befolkningen kronor 14:66. Våra utgifter för samma tid utgöra med samma beräkningssätt 17 kronor. Med hänsyn till de olika förhållandena, de större områden vi hava att vaka över och vårt mera exponerade läge förefaller denna senare siffra icke avskräckande.

Beträffande Danmark hava de uppgifter, som inkommit det felet, att man talar om tiden från den 1 april 1914 till utgången av december 1915 för extraordinära utgifter till krigsministeriet. Antingen föreligger här ett telegraferingsfel eller också är förklaringen en annan, som jag nu icke skulle kunna lämna. Men även med frånräknande av vad som kan antagas falla på tiden 1 april—31 juli 1914 visar det sig, att det bruttobelopp, som här är i fråga, nämligen 70 miljoner kronor för krigsministeriet och 13 miljoner kronor för marinministeriet, tillsammans 83 miljoner, är så pass betydligt, att man med den ifrågasatta reduktionen dock kommer långt över det som för vårt land har angivits. Summan av utgifterna delad på befolkningen skulle visa kronor 29,33 per huvud. Göres en reduktion för 4 månader, återstår ändock ett vida större belopp (24 kronor) än vi kommit till.

Jag har också siffror från två andra neutrala länder och anholder att få nämna några av dem.

Beträffande Holland nödgas jag med reservation återgiva vad jag kunnat anteckna. Emellertid är det hämtat ur offentliga handlingar, så att man har ingen anledning tro, att icke siffrorna skola visa sig närmelsevis riktiga. Man har under krigstiden 1914 beviljat 100 miljoner floriner eller, med beräkning av 1 holländsk gulden till 1 krona 50 öre, 150 miljoner kronor för hären och 7 ½ miljoner för flottan. Av detta har utbetalts under år 1914 73 ½ miljoner gulden eller 110 ¼ miljoner kronor och efter avdrag för vissa interneringskostnader, som näppligen torde böra föras hit, får man ett belopp för samtliga utgifter år 1915 av 258 ¾ miljoner kronor. Totalbeloppet för båda åren delat per huvud av befolkningen uppgår till icke mindre än 60 kronor. Jag förbiser ingalunda, att Holland har vida andra förhållanden än vi, att Holland är ett land med kolonier i främmande världsdelar med ett invånareantal av 38 miljoner. Beträffande medlens anskaffande torde det vara belysande att man upptagit ett lån för krigsutgifter på 275 miljoner floriner, motsvarande 412 ½ miljoner kronor, vilket man ansåg kunna räcka till den 1 april sistförflutna år. Därav skulle komma för militära utgifter 135 miljoner floriner, för andra kristidsutgifter 65 miljoner floriner samt till ersättning för minskade statsinkomster 73 miljoner floriner, vilket visar, att man där med hänsyn till de oerhörda utgifterna nödgats gå mycket långt på lånevägen, och man har icke någon anledning förmoda, att dessa lån skola

komma att så snabbt återbetalas, som vi ifrågasätta för våra neutralitetsutgifter. Statsverks-
propositionen.

(Forts.)

Beträffande Schweiz nödgas jag i saknad av officiella uppgifter hålla mig till ett referat ur l'Economiste français för den 25 december 1915. Där finner man den uppgiften, att mobiliseringskostnaderna för år 1914 uppgått till 108 miljoner francs och för tiden till den 31 oktober 1915 till 255 miljoner francs, vartill kan läggas efter beräkning av $\frac{1}{2}$ miljon om dagen ett belopp som gör, att för hela året 1915 utgiften kan sättas till 285 miljoner francs, det är sammanlagt 393 miljoner francs, motsvarande 283 miljoner kronor eller per innebyggare 73 kronor. Jag gör den reservationen, att här måste ett icke oväsentligt avdrag göras på grund av att man icke noga skilt mellan militära utgifter för mera normala behov och utgifter för neutralitetsändamål. Det visar sig nämligen att budgeten för sista året i jämförelse med år 1913 företer en minskning i militära utgifter av omkring 11 miljoner francs. Men även om man ginge så långt, att man reducerade det ovan angivna totalbeloppet med vad som högst torde kunna komma i fråga, eller 25 à 30 %, får jag en siffra, 51—55 kronor per huvud av befolkningen, som så väsentligt överstiger vår motsvarande, att man väl kan säga, att vi sluppit lindrigt undan. Jag förbiser ingalunda, att detta land med sitt mera exponerade läge torde hava större svårigheter än vi.

Jag ber nu att få yttra mig angående Kungl. Maj:ts befogenhet att utbetala kostnader under år 1915 för neutralitetens värnande. Det har riktats nog så starka anmärkningar mot det förfarande som Kungl. Maj:t använt, och det torde därför vara nödvändigt att något ingående klargöra huru denna fråga ligger, och detta så mycket mer som missförstånd på olika håll gjort sig gällande om allt vad med denna fråga sammanhänger. Man har ofta nog sammanblandat anslagsfrågor med frågor om statsverkets kassabehållning, och man har också på grund av sammanblandningen kommit till slutsatser som, såvitt jag förstår, icke äro hållbara.

Frågan om kassaförstärkning från riksgäldskontoret till statskontoret får icke sammanblandas med frågan om Kungl. Maj:ts anordningar under förskottstitel.

Den förra frågan är en kassafråga, den senare en anslagsfråga.

Förstärkning från riksgäldskontoret är en så gott som regelbundet återkommande företeelse, vilken beror på att inkomsterna icke inflyta i samma perioder som de största utgifterna. En särskild omständighet att i detta sammanhang uppmärksamma är att de utgifter, som av riksdagen anvisas att utgå i förskott under löpande året, skola provisoriskt bestridas av statskontoret även om utgifterna sedan skola täckas med lånemedel d. v. s. stanna på riksgäldskontoret. Att statskontoret våren 1915 behövde kassaförstärkning, var således ingenting ovanligt.

Sannolikt är det *beloppet* av den kassaförstärkning, som

*Statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

anvisades den 26 mars 1915, som man funnit anmärkningsvärt. I förbigående vill jag till en början påpeka, att beloppet icke är »50 milj.», utan »intill 50 milj.» Huvudvikten i anmärkningen skall väl ligga däri, att Kungl. Maj:t gjort denna stora anvisning utan riksdagens kännedom. Härmed är jag inne på själva anslagsfrågan, ty frågan huruvida utgiften på grund av tillfälligt högt kassabestånd i statskontoret kan bestridas av detta senare eller om förstärkning fordras från riksgäldskontoret är i detta sammanhang utan betydelse. Anmärkningen måste gälla själva förskottsförfarandet utan riksdagens vetskap.

Härmed förhåller det sig så, att Kungl. Maj:t av 1914 års riksdag erhållit ett särskilt kreditiv å 50 milj. och sedan lyftat kreditivet å 15 milj. s:a 65 milj. Då nu neutralitetsutgifterna till den 1/11 1914 beräknades till 32 milj. samt dessa utgifter alltså fortgingo och dessutom mycket betydande förskott måste ske för livsmedelskommissionens spannmålsinköp, var det helt visst för varje riksdagsman klart, att de anvisade kreditiven måste av Kungl. Maj:t överskridas. Var och en, som något närmare var inne i statsförvaltningen, måste också inse att någon del av utgifterna kunde komma att påkalla kassa-förstärkning från riksgäldskontoret. För att hålla riksdagen så noga som möjligt underrättad om neutralitetsutgifternas belopp, överenskom hans excellens statsministern vid riksdagens början med statsutskottets ordförande, att, så snart rapporter ingingo från vederbörande verk angående ifrågavarande utgifter, lämna ordföranden del av dessa rapporter. Så skedde också.

Under senare delen av riksdagen diskuterades ingående frågan, om kreditiv av riksdagen skulle begäras eller icke mellan ledamöter av statsrådet och ledande män inom riksdagens olika partier. Av skäl, på vilka jag icke här lämpligen kan ingå, kom man därvid till det resultat, att icke en sådan proposition borde framläggas. I stället träffades det arrangemanget, att riksdagen genom ett uttalande i riksdagens skrivelse angående statsregleringen skulle bekräfta Kungl. Maj:ts förskottsbefogenhet. Det bemyndigande, som sålunda gavs, vilade, såsom jag förut påpekat, på fullständigast möjliga uppgifter om redan gjorda och beräkningar av blivande neutralitetsutgifter.

I ett avseende voro dessa beräkningar dock felaktiga, de voro för höga. Kungl. Maj:t behövde därför, dess bättre, icke taga det givna bemyndigandet så starkt i anspråk, som man vid beräkningarnas framläggande å ömse sidor hade måst förut-sätta.

Nu är det att beklaga, och ingen kan livligare än jag göra det, att trots den uppgörelse, som sålunda träffades, på sätt, vartill omständigheterna gävo anledning, ledande män i riksdagen icke synas äga den kännedom om ifrågavarande förhållanden, som såvitt jag förstår utgör en förutsättning för att kunna rätt bedöma vad som försiggick och blev överenskommet. Jag nödgas emellertid fortfarande utgå från, att Kungl.

Maj:t ägt riksdagens på detta extra ordinära sätt givna be-
myndigande att göra dessa utgifter för neutralitetens skyddande
och även att göra andra utgifter, som på grund av med kris-
tiden sammanhängande omständigheter kunde visa sig nödvän-
diga.

Man har hänvisat på, att ordalydelsen i motiveringen till
ifrågavarande skrivelse icke synes giva stöd för den uppfattning,
som Kungl. Maj:t utgått ifrån och av vilken jag här givit en
framställning. Men även om det är att beklaga, synes det
mig icke likväl vara avgörande för sakens bedömande, enär det
ansågs av dem, som härutinnan hade ansvaret, att detta just
var vad som motsvarade Kungl. Maj:ts krav och som man ifrån
detta håll önskade; synbarligen lyckades man även förmå riks-
dagen att gå in härpå.

En annan fråga, som varit föremål för mycken diskussion
och även missförstånd, har varit den om neutralitetsutgifternas re-
dovisning. Då denna fråga här icke bragts på tal, skall jag inskrän-
ka mig till meddelandet, att Kungl. Maj:t utgått från den förut-
sättningen, att man bör på neutralitetsutgifterna föra allt i ut-
giftsväg, som framkallades av de extra ordinära inkallelserna
till krigstjänstgöring, men däremot icke den av den rådande
dyrtiden framkallade merbelastningen på förhandenvarande för-
slagsanslag. Således den del av merutgifterna för militära
ändamål, som förorsakades av höjda pris på livsförnödenheter
m. m. för sådant manskap, som under normala förhållanden
skulle varit inkallat, bör vila på förslagsanslagen, under det att
allt, som går däröver, går på neutralitetsutgifterna.

Jag tror att detta är den enda hållbara grunden vid en
redovisning, och om jag nu tillåtit mig att framhålla detta,
så är det därför att mellan marin- och arméförvaltningarna rå-
der något olika uppfattning om, huru härmed rätteligen bör
förfaras. Jag har emellertid utverkat Kungl. Maj:ts befall-
ning till vederbörande förvaltningar att gemensamt inkomma
med uppgift om huru dessa bokföringsåtgärder lämpligen böra
vidtagas och med förslag hur fördelningen skall ske, så att full
enhetlighet och överensstämmelse kommer att råda i fråga om
sättet för redovisningen på båda hållen. Jag har dess-
utom för avsikt att sedan utlåtandet inkommit underkasta
det granskning av den mest sakkunniga person, som jag
för ändamålet kan få till min disposition. Detta torde
vara av vikt att framhålla med anledning av att även
statsrevisorerna haft sin uppmärksamhet riktad på dessa
förhållanden och kanske icke utgått från samma tankegång,
som jag ifråga om kostnadsfördelningen här gjort gällande. Det
får sedan visa sig, vilken uppfattning riksdagen kan komma
att ansluta sig till.

Man har, detta vill jag här i största korthet beröra, på
vissa håll riktat sig mot att den kungl. statsverkspropositionen
skulle visa sig allt för sangvinisk ifråga om inkomstberäkningar-

Statsverkspropositionen.
(Forts.)

na i vissa fall. Jag vill då meddela kammaren, att jag beträffande statskontorets inkomstberäkningar låtit göra en utredning, som visar några synnerligen intressanta siffror. Det visar sig nämligen, att under de senast gångna tio åren till och med 1914 statskontorets inkomstberäkningar med undantag för två år alltid kommit att visa ett så betydande underskott mot vad i verkligheten influtit, att sammanlagda summan av influtna överskottsmedel uppgå i runt tal till 147 miljoner, således delat på 10 år nära 15 miljoner om året. De två år, som i detta fall utgöra undantagen, äro 1908 och 1909. För dem visa verkligen statskontorets beräkningar en brist, d. v. s. man har räknat för högt, omkring 1,100,000 kronor 1908 och i runt tal 800,000 kronor 1909. Men det är att märka, att i dessa års inkomstberäkningar förekommer en post, järnvägstrafikmedel, som järnvägsstyrelsen upptagit för de båda åren till sammanräknat icke mindre än 10,800,000 kronor högre än vad i verkligheten inflöt, men jag förebrår icke statskontoret för att det godtagit dessa siffror, lika litet som jag förebrår järnvägsstyrelsen, att den på detta sätt missräknat sig enär det beror på en lönereglery, som riksdagen gjorde, och vilken visat sina svårberäknliga verkningar åren 1908 och 1909 på nämnt sätt.

Av detta synes framgå, att man i allmänhet kan antaga, att statskontorets inkomstberäkningar äro gjorda med mycken försiktighet, och jag vågar understryka det omdöme i liknande riktning, som jag tillåtit mig uttala i mitt yttrande till statsrådsprotokollet angående nu föreliggande inkomstberäkning. Jag har i fråga om denna låtit göra en granskning av kompetent person, vilken granskning jag kanske sedermera under riksdagens lopp får tillfälle att visa, och vilken skulle kunna intressera vederbörande utskott. Det skulle föra för långt och vore säkerligen icke lämpligt i övrigt att nu ingå på detta ämne.

Jag övergår därför till att säga något om ett par anmärkningar, som framkommit under den gångna debatten. Man har ansett, att det vore — jag vet icke hur uttrycket föll, men jag antar, man menade en något lättvindig lånepolitik, som fått sitt uttryck i Kungl. Maj:ts statsverksproposition. Det är visserligen sant, att lånesumman är betydande, den går upp till något över 56 miljoner bortsett från posten tillfälliga lånemedel, men om vi påminna oss, hur det varit tidigare, måste vi medgiva att det varit synnerligen svårt att hålla denna siffra nere. Man försökte under fjolåret att hålla den vid 27 miljoner, men nödgades sedermera under riksdagens lopp höja densamma, oavsett den betydande ökning, som nödvändiggjordes med anledning av tobaksmonopolets införande. Till vad skola nu dessa lånemedel användas? Jo, till sådana anstalter, som riksdagens överväldigande flertal kommit att vara med om: anstalter för förbättrade kommunikationer och för annan beredskap att möta de stora krav, som den kommande fredstiden väl i olika avseenden skall ställa på oss. Det är först järnvägarna, som här kommit i fråga, men åtskilliga

andra ändamål äro nog kammaren väl bekanta, och jag får säga att om man också med svårighet fogat sig i de stora krav, som i dessa avseenden framkommit, måste man dock erkänna, att vi icke kunna vara försvarade med att låta alla dessa krav anstå eller söka ordna dessa viktiga kommunikations- och andra frågor vid en tidpunkt, när en mängd andra, kanske ännu svårare spörsmål tränga sig på oss. Det har varit ett genomgående drag i pressdiskussionen härom, att man i fråga om denna fredsberedskap ansett att icke något skulle försummas, som kunde och borde göras för tillgodoseende av detta önskemål. Man har sagt mot den nu debatterade lånepolitiken, att den inhemska lånemarknaden är den enda, som står oss till buds, och denna vore så starkt ansträngd, att man manades till försiktighet. Ingen kan livligare än jag behjorta sanningen av detta, men å andra sidan har erfarenheten visat oss, att man här i landet kunnat genomkämpa den svåra tiden på i finansiellt avseende mycket lyckligare sätt, än man vid krisens början vågade förutsätta. Det torde också komma att visa sig, att den inhemska lånemarknaden är upptagningskraftigare än man tidigare vågat antaga, och om så är förhållandet, torde det icke heller med den ifrågasatta lånesumman möta svårare hinder vid placeringen.

Jag ber slutligen att i detta sammanhang få påpeka, att vissa redan upptagna tillfälliga lån komma att åter inflyta inom så nära framtid, att även ifrågavarande medel kunna bli tillgängliga för nära föreliggande lånebehov. Jag syftar närmast på de 26 miljoner, som det är utsikt att få täcka uti 1917 års budget, om riksdagen därtill lämnar bifall, men även andra lån av tillfällig natur finnas, på lika sätt gjorda, som komma att återbetalas inom jämförelsevis kort tid.

Det ämne, som det nu gäller att klargöra, är av så omfattande natur, att jag icke vågar trötta kammaren med att djupare ingå på detsamma, huru önskligt det än vore från min synpunkt, och jag vågar förutsätta äfven från Kungl. Maj:ts, att få göra det för att i detalj klarlägga vissa förhållanden, som ävenledes givit anledning till mycket ledsamma missförstånd. Emellertid vill jag till sist gentemot den anmärkning, herr Kvarnzelius framställt, att man borde kunnat vänta, att 1916 års brist fått upptagas på 1917 års budget, om jag rätt förstod denna anmärkning, säga, att ett sådant förtärande skulle fullkomligt strida mot den riksstatsreform, vilken vi alla hälsat med tillfredsställelse, och som innebär, att intet överskott å en statsreglering skall få tagas i användning för ett följande års statsreglering, och sålunda att icke heller befintliga eller uppkommande brister få på liknande sätt täckas. Denna anordning har fått sitt uttryck i bestämmelsen om, att statsverkets kassafond skall mottaga uppkommande överskott och automatiskt täcka bristerna. Det är därför naturligtvis oriktigt att på 1917 års stat täcka en brist, som uppkommit under innevarande år, på sätt som föreslagits. Då man vidare kan invända, att ett annat sätt, än det jag

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

nu antytt, finnes att täcka uppkommen brist, att man kunnat upptaga anslag till förstärkning av kassafonden, vilket skulle bidra att göra denna fond bättre i stånd till att möta och täcka sådana brister, som de ifrågavarande, vill jag häremot göra anmärkning för det första, att man ännu icke vet, trots att man förutsätter en sådan brist, huruvida den verkligen uppkommer och till vilket belopp. Jag har gjort det uttalandet, att kanske den blivande bristen icke kommer att uppgå till mer än vad 1915 års brist sannolikt kommer att uppgå till. Men jag har även antytt att, även om man antog sannolikheten av en liknande brist, finnes icke omöjlighet att det kan komma att reduceras genom av Kungl. Maj:t föreslagna åtgärder eller genom den lyckliga omständigheten att krigskonjunkturskatten kommer att giva ett större belopp, än som någonsin kunde ifrågasättas vare sig av Kungl. Maj:t eller av riksdagen. I detta sista avseende tillåter jag mig nämna, att krigskonjunkturskatten antagits komma att giva 9 miljoner vid beskattning av vinsterna från 1914 och 1915 och att enbart den del som avser först nämnda år giver ett bruttobelopp, som uppgår till 6½ miljoner.

Huru mycket därav, som kan bestå efter klagomål och besvär i kammarrätten och regeringsrätten, vet man icke. Men man får icke glömma, att den allra största rensningen redan har försiggått. Då de fem krigsmånaderna under år 1914 givit ett bruttobelopp av 6½ miljoner kronor, vore det kanske icke alltför sangviniskt att våga förutsätta, att under det sistförflutna året — då de affärstransaktioner, som giva denna beskattningsbara vinst, kommit betydligt bättre i gång och varit i gång, så vitt jag vet, under hela året — beloppet av krigskonjunkturskatten i dess helhet borde stiga till dubbelt det belopp, som riksdagen förutsatt. Möjligen kan man få se, att den kommer att giva ännu mera.

En annan omständighet, som även talar mot den av mig antydda senare anordningen i fråga om täckandet av 1916 års brist, om en sådan uppstår, är också omnämnd i statsverkspropositionen, nämligen att om riksdagen godtager de förslag till nya skatter, som Kungl. Maj:t kommer att under riksdagens lopp framlägga, kan riksdagen — och Kungl. Maj:t vågar förutsätta, att så skall ske — också besluta, att dessa skatter skola träda i kraft redan under innevarande år. Därigenom uppkomma nya inkomstkällor, som kunna komma att i någon mån reducera en eljest möjligen uppstående brist.

Härmed har jag sökt att bemöta förslaget om att täcka den brist, som för 1916 kan uppkomma, på 1917 års stat. Jag tror mig knappast behöva gå närmare in på övriga anmärkningar, då de i huvudsak redan torde hava blivit bemötta.

Jag vill emellertid sluta med att säga, att om riksdagen med anledning av det sätt, varpå Kungl. Maj:t med hänvisning till det bemyndigande, som nu varit på tal, använt sig av förskotts- väsendet, skulle vidtaga en sådan åtgärd, om vars behövighet

statsrevisorerna uttalat sig, vägar jag likväl hysa den förhoppningen, att så icke skall ske, förrän man mycket noga undersökt konsekvenserna av ett sådant förfarande. Även om den nuvarande regeringen måhända anses böra bindas något hårdare än som i vanliga fall anses böra ske, kunde ju en sådan åtgärd komma att hämna sig framdeles, och jag tror icke, att det vore klokt att binda *någon* regerings händer så hårt, att statskontoret en vacker dag stode inför omöjligheten att bestrida de löpande utgifterna. Visserligen säger man, att det skulle gälla extraordinära förhållanden och att det är på grund av summornas storlek, man förutsatt ett förfarande, som nu avses, men man får väl antaga, att vi snart åter gå lugnare tider till mötes och att normala förhållanden åter inträda och att den sålunda ifrågasatta åtgärden kommer att visa sig överflödig.

Herr talman! Jag har så länge upptagit kammarens tid, att jag anser mig nu böra sluta, men jag vill icke underlåta att tillägga, att om under debattens lopp skulle givas uttryck åt den meningen, att jag lämnat alltför mycket obesvarat, kammaren torde ursäktas mig, om jag återkommer.

Herr Lindblad, Anders: Herr talman, mina herrar! När världskriget i augusti 1914 bröt ut, avgav regeringen den förklaringen, att dess avsikt var att under kriget söka upprätthålla Sveriges neutralitet, och till denna utrikespolitik anslöto sig riksdagens alla partier. Denna förklaring har sedermera, och senast i årets trontal, upprepats och alltför ståtligt stå partierna bakom regeringen i denna strävan. För Sveriges folk har nämligen sedan krigets början intet varit angelägnare, än att vårt land genom förandet av en så långt möjligt opartisk neutralitetspolitik måtte bliva förskonat från krigets fasor, vilka med varje dag framträda i allt grellare belysning.

Men ensamt den goda viljan hos svenska folket och dess regering är icke tillräcklig för att avlägsna farhågorna för vårt lands indragande i det fruktansvärda kriget. Vi måste ju med beklagande erkänna riktigheten i trontalets ord, att de krigsförande i allt högre grad »åsidossat folkrättsliga regler» och därigenom hårt fresta de neutrala staterna i deras strävan att bevara sin neutralitet. De upprepade fall av kränkningar utav vår goda rätt, som förekommit, ha också framkallat allvarlig oro och bekymmer hos vårt folk. Men ej minst ha dessa bekymmer framträtt, emedan folket och regeringen befunnit sig på allt för långt avstånd från varandra. De motåtgärder, som av regeringen vidtagits för att trygga våra rättigheter hos de krigsförande, ha, ej minst härigenom, för många tett sig, som om regeringen hade lämnat sin i början av kriget intagna neutralitetsståndpunkt och som om den nu styrde efter linjer, som småningom kunde föra oss bort från det mål, vi satt oss. Det är därför att beklaga, att regeringen icke lyssnat till de röster, som höjdes vid 1915 års riksdag, att densamma måtte liksom 1914 års riksdag få bli samlad som en mellanhand mellan regeringen och

*Statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

folket i så kritiska tider som de vilka då och allt sedan dess varit rådande. Svenska folket ser i sin representation en trygghet för sina önskningar och intressen och särskilt i så kritiska tider som de närvarande vill det se en samverkan mellan denna representation och regeringen. Ty även om folket hyser förtroende för en regering, har det dock endast riksdagen som garanti för att inga sidoinflytelser få makt med densamma. Sådana sidoinflytelser saknas icke under normala förhållanden men de kunna vara rent av farliga i ömtåliga tider. Det är ju icke för vårt folk någon hemlighet, att inflytelserika krafter plädera för en politik, som icke varit och icke är det svenska folkets och som ej heller står i överensstämmelse med den neutralitetspolitik, regeringen officiellt proklamerat såsom sin och vilken den säkerligen efter sin egen uppfattning sökt att samvetsgrant fullfölja.

Regeringen synes ju nu också själv ha insett behovet i dessa tider av ett närmare och mer förtroendefullt samarbete med riksdagen. I likhet med vad som skedde vid 1914 års senare riksdag har ju nu ett hemligt utskott blivit tillsatt. Tyvärr svarar ej denna form av samarbete mellan regering och riksdag mot kraven i våra dagar och det hade därför varit önskligt, om en annan och vidare form kunnat väljas. Detta står ju emellertid ännu regeringen fritt och säkerligen skulle det överallt hälsas med tillfredsställelse, om från regeringsbanken sades ett oförbehållsamt ord om regeringens vilja till ett sådant intimt samarbete med större grupper av eller helst med hela riksdagen i de viktiga frågor, som särskilt i denna tid intressera vårt folk; och detta ej blott medan riksdagen är lagenligt samlad utan även efter denna tid, därest läget då är lika allvarsamt.

Men Sverige utgör ej ensamt Skandinavien och drabbas icke ensamt av olyckan, om den mot allas våra önskningar och mot vår egen förskyllan skulle komma. Detta insågs redan vid krigets utbrott, och med tillfredsställelse hälsades Malmömötet av alla de tre nordiska folken, detta Malmömöte som i sin fortsättning av ett intimare samarbete mellan Sverige, Norge och Danmark skulle skänka ökad trygghet för dessa folk. Av trontalet framgår, att svenska regeringen delvis i samförstånd med Danmarks och Norges regeringar vidtagit åtgärder för de hittills erkända folkrättsliga reglernas upprätthållande och efterlevnad. Detta meddelande kom nästan som en överraskning men, jag kan utägga, som en angenäm sådan. Ty den tystnad, som rått sedan Malmömötet, har framkallat farhågor för att detta samarbete hade helt och hållet avstannat, och dessa farhågor ha också i sin mån bidragit att öka oron och bekymren för vår ställning. Man kan endast av hjärtat önska, att detta samarbete mellan de nordiska folkens regeringar måtte få fortgå och att där i inlägges något av den energi, som visar verklig vilja att övervinna eventuella svårigheter. Säkerligen skulle även ett ord härom från regeringsbanken, som tillkännagav den nuvarande regeringens fortsatta intresse för detta samarbete, verka lugnande och skapa ökat förtroende till regeringens neutralitetspolitik. Ty om-

kring upprätthållandet av en fast och orubblig neutralitetspolitik, lika gent emot båda de krigförande maktgrupperna, samlas i dessa vargatider vårt folks tankar och vilja. Det är denna utrikespolitik, förd av vilken regering som helst, som kan påräkna anslutning från hela svenska folket.

*Statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

Men står denna fråga som den utan tvivel viktigaste, så är därmed icke sagt, att det icke finnes även andra och viktiga frågor, som sysselsatt vårt folk under den tid kriget pågått och ej minst sedan senaste riksdag åtskildes. Jag syltar i främsta rummet på dyrtidsfrågan, som varit den allt behärskande i den inre politiken. Även för denna fråga hade det utan tvivel varit av värde, om ett intimare samarbete mellan regering och riksdag ägt rum. Ty det är icke nog med att trontalet uttalar en djup och uppriktig medkänsla med de ekonomiskt svaga i samhället, som träffas av denna dyrtid. Det medgives gärna, att denna dyrtid väsentligen är en frukt av kriget, men den beror också i sin mån på de åtgärder, som från statsmakternas sida vidtagits. Jag erkänner också utan omsvep de många svårigheter som möta, och jag bestrider icke, att de åtgärder, som av regeringen vidtagits, äro både många och betydelsefulla. Därom lämnar den riksdagen nyss tillställda s. k. blå boken tillräckligt vittnesbörd. Men kvar står det beklagliga faktum, att vi för närvarande leva i en dyrtid, som ställer breda folklager inför de allvarligaste bekymmer för sin utkomst. Visserligen, och till all lycka, har näringslivet kunnat upprätthållas inom de flesta förvärvsgrenarna, så att den i början av kriget befarade arbetslösheten icke inställt sig i den omfattning man då fruktade. Men lönerna räcka icke till för de priser på livsförnödenheter, som råda och som nog till icke oväsentlig del få skrivas på regeringens tvekan att använda de medel för ett betvingande av prisskruvningarna, som riksdagen med beredvillighet lagt i dess händer. Det är ju ingen hemlighet, att jobberiet i livsmedel haft för fria händer och att jobbarna och de stora livsmedelsproducenterna i hög grad profiterat på småfolkets nödläge. På detta kan regeringen svara, att priserna äro höga även i våra grannländer. Men vad särskilt Danmark vidkommer, torde priserna där i de flesta fall vara lägre än hos oss, detta ej minst beroende därpå, att de danska statsmakternas syn på livsmedelsfrågan mera sammanfallit med konsumenternas, än detta varit fallet hos vår regering. Det är en väsentlig skillnad mellan de åtgärder som i Danmark vidtagits och de som vidtagits hos oss. Här ha åtgärderna, synes det mig, i allmänhet kommit för sent och därtill icke varit nog genomgripande för att något verkligt resultat skulle kunnat uppnås. Att ute i landet och särskilt bland småfolket häröver råder både bekymmer och förbittring, detta anser jag som en plikt att säga regeringen från denna talarstol. Nu utlovas i trontalet ett fortsättande av åtgärderna för beredande av tillgång på oundgängliga förnödenheter och i prisreglerande syfte, och det är att hoppas, att regeringen skall göra allt för att hejda vidare uppskruvning och söka pressa ned priserna i allmänhet på de förnämsta livsförnödenheterna. Endast så kan den behövade krigs-

*Statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

tidshjälpen för de lägst avlönade statstjänstemännen få någon verklig betydelse. Om regeringen härutinnan behöver riksdagens hjälp, skall riksdagen för visso icke vägra sin medverkan. Denna strävan att skapa drägliga livsmedelspris är, såvitt jag kan se, icke blott en nödvändighetsåtgärd för att skydda arbetarklassen och andra med den likställda samhällsgrupper mot undernäring och de faror som därav följa, utan lika mycket ett behov för industrien, om denna skall kunna upptaga den konkurrenskamp på världsmarknaden, som påkallas av de ansträngningar, som säkerligen komma att göras av de krigförande efter det stora världskrigets slut.

Det har också, med tanke härpå, icke kunnat undgå att väcka en viss förvåning i landet, att landets redare ansett sig böra i denna tid till utlandet avyttra sina fartyg och därmed minska tonnageet för den svenska handeln. Att även regeringens uppmärksamhet fästas på denna sak är att anteckna, liksom också, att regeringen i de oerhörda fraktvinster, som kriget medfört för rederierna, torde ha ett synnerligen lämpligt skatteobjekt, då den nu går att utkräva nya skatter. Ty näppeligen kan den väl för de folklager, som drabbats hårdast av dyrtiden, nu tänka att ytterligare skärpa denna genom skatter på några av de utav dessa använda oundgängaste förbrukningsartiklarna. Detta skulle vara ägnat att öka ett redan förut starkt missnöje.

Fråga är också, om ej vissa besparingar skulle kunna göras, som lättade något för den ansträngda statskassan. Jag syftar på mobiliseringarna, som kosta så stora summor, och om vilka debatten nyss närmast rört sig. Att i tider som dessa vakttjänstgöring måste äga rum, kan jag, och jag tror, hela landet förstå. Men fråga är i vilken utsträckning detta behöver ske. Det vill synas som om den vidsträckta tjänstgöring, som äger rum inuti landet, icke vore av omständigheterna fullt påkallad trots det allvarliga läget. Om således här avsevärda besparingar skulle kunna göras, stode det blott i överensstämmelse med den allmänna uppfattningen, som har svårt att i denna utsträckta tjänstgöring se en av förhållandena ovillkorligen påkallad åtgärd. Dessa inkallelser till krigstjänstgöring bidraga nämligen till att för stora massor av mindre bemedlade öka dyrtidens i sig själv tillräckligt tunga följder. Många av de inkallade äro fattiga familjefäder och för dem betyda dessa tjänstgöringar förlust av arbetsinkomst och umbäranden för familjen. Men det betyder därjämte — och detta skall icke här förbigås med tystnad — för många av de ofta under en lång tid inkallade förlust av deras *medborgarrätt*. Så illa är det tyvärr ställt, att oförvållad dyrtid och fullgörandet av plikterna mot fäderneslandet belönas med strykning i röstlängden och därigenom med förlust av det *kommunala och politiska medborgarskapet*. Borde inte denna omständighet, som väl av alla måste erkännas som grymt orättvis, vara tillräcklig för att äntligen råda bot mot dessa svåra brister i vår författning. Medan man med tillfredsställelse ser trontalet behåda ytterligare utbyggnad av den sociala försäkringen och lagstiftningen, måste man beklaga, att även detta år tystnad iakt-

tages rörande den kommunala skattereformen, som för närvarande torde vara en av de mest trängande reformkraven, jämte en på demokratisk grund vilande kommunal och politisk författningsreform. Visserligen kan den nuvarande regeringen anse sig icke vara kallad att omhändertaga dessa frågor, men aldrig har väl det politiska läget mer allvarligt pekat på nödvändigheten av en sådan nyorientering i vår inre politik. För ett litet land som vårt tränger sig fram med oemotståndlig styrka behovet av inre enighet, grundad på ett rättvist fördelande av bördorna och på full medborgarlig likställighet i stat och kommun. Tysklands maktägande insågo detta, när landets ödestimma kom och löftet, som då gavs, har förnyats. Även vårt lilla södra grannland har mitt under världskrigets stormar utanför dess gränser så omlagt sin författning, att denna nu vilar på en hela folket samlande demokratisk grundval. Vårt land är nu det enda av de skandinaviska länderna, där man anser sig kunna utkräva fulla medborgarplikter utan att giva fulla medborgarrättigheter. För min del anser jag det vara ytterst viktigt, att vi, innan det är för sent, beställa om vårt hus — för att nu använda ett bevingat uttryck, fällt inom andra kammaren av en nuvarande medlem av denna kammare — att man icke av misstroende till folket förvägrar det dess solklara rättigheter utan genom att giva dessa helt och fullt skapar den enhetliga samling, som är nödvändig för vårt lands inre styrka och därmed för vår yttre trygghet. Med förlänandet av dessa rättigheter skall väl icke den inre strid avslutas, som framgår av de rådande kraftmotsättningarna i samhället, men dessa strider skola då utkämpas på den kommunala och politiska likställighetens mark och alla skola i ägandet av dessa rättigheter känna sig likvärdiga i strävandena att bygga ett rättvisans och fredens Sverige, ett Sverige som fullt hävdar sin rangplats bland de övriga kulturnationerna.

Hans excellens herr statsministern H a m m a r s k j ö l d: Herr greve och talman! Mina herrar! Då, efter vad jag försport, talare från de olika partierna i dag berört utrikespolitiska frågor, vill jag säga, att detta ur vissa synpunkter är ägnat att väcka tillfredsställelse. Det är tillfredsställande ur den synpunkten, att man således på alla håll trots tidernas trångmål dock icke anser vår ställning vara sämre, än att vi hava rätt och plikt att säga ett offentligt och frimodigt ord i sådana frågor, och även ur den synpunkten, att jag därigenom får tillfälle att något klargöra ministärens ståndpunkt.

Det förhåller sig icke så, mina herrar, att man vare sig inom eller utom landet skulle äga någon giltig anledning att betvivla, att regeringens politik är en den ärliga neutralitetens politik. At alla håll, såväl inåt som utåt, ha vi upprepade gånger därutinnan givit klart besked, och det både i ord och i handling. Föreligga detta oaktat sådana tvivelsmål, så är det icke vårt fel. Det är omöjligt att finna något, som icke kan missförstås

Statsverkspropositionen. av dem, som vilja missförstå, och det finnes ingenting, som icke kan väcka misstro hos den sjukliga misstänksamheten.
(Forts.)

Men icke blott tvivel på, utan rent av ett förnekande av vår neutralitetsvilja måste framkomma, om man hyser en helt annan uppfattning än vi om vad en ärlig och opartisk neutralitet kräver och innebär. En sådan uppfattning uppkommer ju lätt hos den, som antingen själv är deltagare i striden eller också på en eller annan grund fattats av en passionerad och därför också blind sympati för någon av de stridande. Den neutralitet, som från sådana utgångspunkter påyrkas, är icke vår. Den är något helt annat än en verklig neutralitet.

I direkt anslutning till Sveriges neutralitetsförklaringar och till Konungens offentligt gjorda uttalanden funno vi vid ett tillfälle sistlidna sommar anledning att söka för alla klargöra vår ståndpunkt. Därvid tillbakavisade vi den föreställningen, att vår politik skulle innebära, att neutraliteten under *inga* förhållanden skulle kunna komma att frångås. Till detta tillbakavisande, vilket på sin tid i tidningar av de mest skilda färger vitsordades såsom icke blott riktigt utan självklart, och som naturligtvis har giltighet beträffande alla försök, som kunna göras att i vår politik inlägga något annat än vad vi själva mena, till detta tillbakavisande anknötos då några ord, som jag skall be att få läsa upp: »I överensstämmelse med de avgivna neutralitetsförklaringarna och med Konungens vid skilda tillfällen gjorda oförtydbara uttalanden är det vår varma önskan att bevara freden och vår plikt att av alla krafter verka härför. Men vi räkna också med eventualiteter, då för Sveriges skull fredens bevarande trots alla våra bemödanden icke längre är möjligt.» Genom dessa ord och genom det övriga innehållet i samma tal, vilket i sin helhet hade Konungens och alla statsrådsledamöternas fulla gillande, kännetecknas vår politik med all den tydlighet, som är möjlig att ernå utan ett olämpligt, för att icke säga otänkbart, ingående på speciella fall, vare sig verkliga eller supponerade.

I ett senare tal betonades ytterligare, att det härvid är utslutande svenska synpunkter, som ha att göra sig gällande, och att således sympatier i ena eller andra riktningen sakna betydelse. När jag nämner detta tal, vill jag på därtill i medkam-maren given anledning tillägga, att detsamma varken antydde eller framkallade någon som helst ränna i enigheten och sammanhållningen inom ministären.

Enligt de angivna grunderna ha vi hittills förfarit. Finnes på något håll den uppfattningen, att vi varit partiska för den ena eller andra krigförande, måste det bero antingen på en oriktig utgångspunkt eller på en alltför ofullständig kännedom om förhållandena, sådana de verkligen äro. Vid den hittills förda politikens principer komma vi att fasthålla.

Detta gäller även i avseende å förhållandet till övriga neutrala stater. Med dessa stater, och särskilt med Danmark och

Norge, ha vi sökt, och också i avsevärd mån lyckats, att uppnå en samverkan för gemensamma mål, som också innebära ett tillgodoseende av kravet att bevara vad trontalet kallar folkrättens arv. Att dessa samfälliga strävanden icke tagit en ännu större utsträckning, äro vi de första att beklaga. Det beror på omständigheter, över vilka vi icke äro herrar och över vilka vi icke äro satta att döma. Men *det* skall vara sagt, att enligt vår övertygelse skulle en framgång för dessa de neutrala staternas strävanden innebära en vinst icke blott för Sverige, i både materiellt och ideellt avseende, icke blott för de neutrala länderna i allmänhet, utan även för de krigförande själva och för hela Europa. Den nuvarande maktkonstellationen är icke evig. Det kan komma en tid, då en av de nu krigförande länderna kan komma att bittert ångra att den för erhållandet av en tillfällig och ofta nog tvivelaktig fördel varit med om att sönderslita fördrag och folkrättssatser, som det sedan är för sent att återupprätta eller ersätta.

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Vad handelspolitiken angår, är det obestriddligt att vissa lättnader skulle kunnat för tillfället ernås särskilt på näringslivets område, om vi velat taga det mindre noga med neutraliteten även i handelspolitiska frågor, och om vi alltså kunnat visa oss mera tillmötesgående mot de fordringar som framställts än från ett, än från ett annat håll. Men dessa lättnader skulle knappt kommit oss tillgodo annat än för tillfället. Vi hava egen erfarenhet därav att man i följd av handelskrigets alltjämt och i snabbt tempo fortgående skärpning icke kan påräkna någon längre tillämpning eller större säkerhet ens i avseende å förmåner, vilka man genom generella avtal lyckats tillförsäkra sig. Från andra neutrala länder förspörjes också, att eftergifter framkalla ständigt nya krav. Eftergifternas väg kan lätt leda allt längre bort från den verkliga neutralitetens ståndpunkt. Å andra sidan måste man säga, att det är att befara att, om vi nu underkasta oss betänkliga inskränkningar i våra rättigheter och i vår frihet, komma dessa inskränkningar icke blott att, troligen i skärpt form, bestå till krigets slut, utan även att lämna kvar såsom definitivt resultat ett beroende, politiskt och ekonomiskt beroende, av smärtsam art.

I detta sammanhang kan jag icke underlåta att påpeka, att den politik, som är och vill vara fast, i hög grad kan försvåras genom åtgöranden av det egna landets press och medborgare. Utlandet, som naturligtvis gärna tror vad det vill tro, föranlåtes att tvivla på allvaret och den definitiva karaktären hos den svenska regeringens förklaringar och åtgöranden, när en viss främmande stat från svenskt håll huggas med betydanden om en kärlek, som fördrager allt och som förlåter allt. Vad de i utlandet bosatta svenskarna angår, är i det avseendet mindre att säga; det är begripligt att de leva i en så stämningsmättad atmosfär, att de hava svårt att undgå att därav taga intryck. Dock kunde man väntat sig något större moderation än den som

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

framkommit i de förklaringar, som de stundom avgivit även å hemlandets vägnar. Men *andra* hava icke samma ursäkt när de lämna sina känslor i ena eller andra riktningen fritt lopp. Dessa borde inse att i sådana vargatider som dem, varuti vi nu leva, är det nog bra med utländska sympatier, men det är också bra med utlandets respekt.

Vi hava, som nämnts, kanske avstått från en del tillfälliga näringspolitiska lättnader, som vi skulle kunnat vinna genom en annan politik. Detta oaktat har emellertid det samlade resultatet av vår handelspolitik blivit sådant, att vårt näringsliv icke ter sig sämre än näringslivet uti andra neutrala länder, snarare tvärtom. Vi äro i stånd att till jämförelsevis moderata priser tillhandahålla importerad spannmål. Någon arbetslöshet på grund av brist på råämnen eller eljest i sammanhang med vår handelspolitik har hittills åtminstone icke i avsevärd mån förekommit. Tvärtom har i stor utsträckning vår handelspolitik positivt förebyggt den arbetslöshet, som skulle blivit en oundgänglig följd, om vi givit efter för varjehandas utländska fordringar. Bortsett från dyrtidens beklagliga och oundgängliga tryck är den ekonomiska situationen icke otillfredsställande.

Det är sant att av skördade vinster och samlade besparingar äro en del att tillskriva spekulationer, av föga tilltalande art, men det är nog icke de s. k. gulaschbaronerna eller deras vederlikar, som ökat insättningarna i våra sparbanker, och det är nog icke heller dessa, som hava någon väsentligare del i den kapitalökning, som kommit till synes genom statistiken.

Det har från vissa håll klagats över bristande samverkan mellan regeringen och riksdagen i avseende å utrikespolitiken, närmare bestämt över, att i avseende å denna politik riksdagen skulle hava blivit på något sätt åsidosatt. Vi tro dock icke att det finnes någon verklig grund för dessa klagomål. Kritiska förhållanden såsom de närvarande ställa otvivelaktigt särskilt stora anspråk på samarbetet. Men den närvarande tiden, som så ofta kräver hastiga beslut och som gör det så svårt att förvärva och bevara den nödiga överblicken över de olika frågorna, är nog mindre ägnad än andra för en månghövdad behandling av ärendena. I avseende å grundprinciperna för vår utrikespolitik har alltifrån krigets början rått enighet mellan riksdagen och regeringen, en enighet som vid flera tillfällen fått otvetydiga uttryck. I tillämpningsfrågor kan man tänka sig olika former för samarbetet, former, som hava både sina fördelar och sina olägenheter, och av vilka alltså den ena kan lämpa sig bättre under en tid, den andra bättre för en annan tid. Under krigets första skede hade en ledamot av statsrådet förtroliga sammanträden med representanter för alla tre partierna inom riksdagens båda kamrar. Något senare tillsattes på Kungl. Maj:ts förslag ett hemligt utskott, som därefter tid efter annan fick mycket utförliga och fullständiga redogörelser för vad som inom förvaltningens olika grenar åtgjorts, förhållades eller tillämnades

i anledning av krisen. Vid 1915 års riksdag återgick man till den förstnämnda anordningen, med den skillnad, att talmännen och vice talmännen tillkallades, utan avseende å partiställning. Även tillämpades under samma riksdag än friare former. Vid ett tillfälle höll riksdagen som bekant ett sammanträde inför slutna dörrar.

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Såsom förhållandena nu gestaltat sig ha vi tillrätt Konungen att hos riksdagen begära tillsättande av särskilda deputerade eller ett s. k. hemligt utskott, och detta strax vid riksdagens början. Vår avsikt härvid har varit att söka anordna jämförelsevis ofta återkommande sammanträden av detta hemliga utskott, så att meddelanden och rådplägingar vid varje sammanträde må vara begränsade och därigenom må kunna bättre tillgodogöras å ömse sidor. Någon önskan om något slags onödigt hemlighetsmakeri finnes icke hos oss och kan icke finnas. Vi tro oss endast kunna vinna därpå, att riksdagens förtroendemän få fullständigare kännedom om alla de svårigheter, med vilka vi dagligen ha att kämpa, och det skall vara oss kärt att bereda riksdagens förtroendemän tillfälle att i utskottet för oss framlägga de uppfattningar, som i viktigare frågor göra sig gällande inom representationen.

Greve Lagerbjelke: Det är utan tvivel en fråga av vital betydelse för vårt lands näringsliv, att driften å statens järnvägar fungerar på ett tillfredsställande sätt. Nu läser det dock vara ett beklagligt faktum, att så, åtminstone i åtskilliga avseenden, icke varit fallet under sistförflutna året, särskilt under julhelgen. Bristerna hava i själva verket varit så stora, att jag anser frågan böra bringas på tal under denna remissdebatt.

Nu vill jag dock till en början gärna medgiva, att stora svårigheter — fränsett de mera tillfälliga, som legat i de svåra väderleksförhållandena under slutet av 1915 — förefunnits.

Beträffande persontrafiken har denna från slutet av 1902—1915 i det närmaste fördubblats, under de två sista åren har den procentuella ökningen varit nära 20 %. Ökningen av godstrafiken har varit ännu väldigare. Ensamt under 1915 utgjorde den ej mindre än 45 %.

Med denna trafikstegring har ej nyanskaffningen av rullande materiel hållit jämna steg. Den rådande bristen på särskilt lokomotiv och godsvagnar är ett ojävaktigt bevis därpå. Såsom exempel vill jag återopå under mars 1915 rekvirerades 7,604 godsvagnar, men lastades endast 3,429. Den högsta lastningssiffran förekom under november med 3,919 godsvagnar, men det fattades ändå 2,430. Likväl är härvid att märka det den rullande materielen utnyttjats vida mer än förr. Att icke medelst ändring i planen för vagnfördelningen ett bättre resultat kan vinnas, läser dock ej vara uteslutet.

Förutom denna brist på tillräcklig rullande materiel föreligga stora brister med avseende å nödiga dubbelspår och bangårdsanordningar.

Samtliga dessa brister hava även beaktats i statsverksproposi-

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

tionen, och begäras stora anslag till deras avhjälpande. Detta är givetvis tillfredsställande — om ej ur budgetens så ur trafikens synpunkt — men synes mig ej vara nog för att råda bot på de rådande missförhållandena. För att detta i möjligaste mån må ske, torde det vara nödvändigt att jämväl beakta själva organisationen av statsbaneförvaltningen, något som, såvitt jag kan finna, ej skett i statsverkspropositionen.

Den nuvarande organisationen av kungl. järnvägsstyrelsen, gällande från och med 1915, synes mig principiellt sett vara god. Det förefaller mig dock, som om statsbaneförvaltningens viktigaste förvaltningsgren, trafikavdelningen, f. n. icke är på ett tillfredsställande sätt tillgodosedd. Som bekant handlägger nu den ene av de två överdirektörerna både trafik- och taxeärenden. Utan tvivel kräva dock de viktigaste trafikärendena en särskild överdirektör, som på området är verklig fackman. Det synes mig därför nödvändigt, att en tredje överdirektör ytterligare tillkommer med angiven kvalifikation.

Väsentligare anmärkningar torde emellertid kunna framställas mot organisationen av den ytterst viktiga linjeförvaltningen; och bör här erinras om, att överrevisorerna upprepade gånger framhållit behovet av dennas reformering.

De nuvarande distriktsförvaltningarna, vilka till antalet äro 5, tillkommo som bekant år 1898; och var syftet med desamma att åstadkomma en decentralisation för att lätta styrelsens arbetsbörda, något som utan tvivel var lika lämpligt som nödvändigt. Jag vill ej här lämna någon detaljerad redogörelse för distriktsförvaltningarnas organisation utan vill inskränka mig till att helt allmänt uttala den meningen, att i dessa förvaltningar finnas för många instanser. Detta medför avsevärda olägenheter, särskilt på trafikavdelningen.

För en ny organisation av distriktsförvaltningarna synes mig målet böra vara: flera distrikt och färre instanser.

Vidare anser jag mig böra något beröra frågan om rekryteringen av stambanepersonalen.

Det har talats mycket om överkvalificerad arbetskraft vid statsbanorna, och detta nog ej heller utan skäl. Det är dock nödvändigt att icke gå för långt i motsatt riktning och i stället i vissa fall använda underkvalificerad arbetskraft. Man måste nämligen fordra att de personer, som beklåda befälsposter inom tjänstemannaklassen, äga allmänbildning, specialkunskaper och organisationsförmåga. Särskilt måste detta vara av vikt, då trafiken, såsom under 1915 varit och fortfarande är fallet, är överbelastad.

Till sist vill jag i detta sammanhang erinra om, att av stater, som anses civiliserade, endast Sverige och Serbien lära sakna ett särskilt kommunikationsdepartement.

Jag har nu yttrat vad jag hade i tankarna, då jag vid debattens början begärde ordet. Sedermera hava emellertid gjorts några uttalanden angående den rådande dyrtiden. Med anledning därav, vill jag yttra några ord och finner en särskild anledning däruti, att en

av mina partivänner, som begärt ordet för att yttra sig i denna fråga, numera låtit stryka sig. *Statsverkspropositionen.*

Jag vill då till en början gärna medgiva att det för närvarande råder en för konsumenterna svår dyrtid, men på tal om detta måste man dock hava för ögonen den ekonomiska lagen, att de prisbildande faktorerna i stort sett äro tillgång och efterfrågan.

När utomordentliga omständigheter nödgat det allmänna att genom tvångsåtgärder söka inverka prisreglerande, är det nödvändigt, att framgå med stor försiktighet. Det hämnar sig eljest självt. Maximiprisen äro ej effektiva i och för sig. Erfarenheten, särskilt i Tyskland, har i rikt mått visat detta. Maximiprisen ha där allt som oftast fått höjas, jämväl på begäran av vederbörande ortsmyndigheter. Till sist har statsexpropriation fått tillgripas. Men vilken apparat medför ej detta?

Staten kan givetvis även inverka på de prisbildande faktorerna, tillgång och efterfrågan, så att bestämda maximipriser kunna bestå. Tillgången kan ökas genom import, efterfrågan kan minskas genom brödkort, köttfria dagar, förbud att för varje gång köpa mer än en viss kvantitet av en vara m. fl. dylika åtgärder.

Man lär dock vara nödsakad att handla ej blott för stunden utan även tänka på framtiden. Tillgången på en vara ökas eller minskas allt efter som produktionen är mer eller mindre lönande.

En talare har förut i dag yttrat, att de stora livsmedelsproducenterna producera på de små, nödlidandes bekostnad. Jag vill då anmärka, att produktionskostnaderna ej minst på livsmedel nu ökats så, att jordbrukarnes vinst visst icke är så stor, som många vilja föreställa sig. Jag vill icke nu gå in på för mycket detaljer, men vill dock erinra om att priset på standardfodret för svin, d. v. s. majs, som vid krigets början var 10 à 11 kronor per 100 kg., nu ökats till mer än det dubbla, d. v. s. i samma proportion som priset på fläsk.

Ju mindre priset blir lönande, desto mindre blir produktionen. Fördelen för konsumenterna av billigt pris på en vara reduceras starkt, om tillgången är obetydlig och ej motsvarar efterfrågan.

Jag vill till sist yttra ett par ord om verkan av exportförbud med eventuella licenser eller av genom exporttullar minskar export. Jag vill då först erinra, att den export, som hittills ägt rum till höga pris, har hållit uppe produktionen och möjliggjort lägre pris inom landet på ansevärliga kvantiteter livsmedel. Jag vill även erinra om, att handelsförbindelser med utlandet, som en gång avbrutits, äro ej lätta att åter förvärva. Även handelsbalansen måste beaktas. Vi måste utföra tillräckligt med varor att därmed betala vår import, och vi behöva tillgodohavanden i utlandet att betala den stora import, som måste vara att förvänta efter krigets slut.

Herr statsrådet von Sydow: Den siste ärade talaren har riktat en kritik mot förhållandena vid statens järnvägar under den nu gångna krisen och särskilt under sistlidne juthelg. Jag anser mig därför böra yttra några ord.

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Det har givetvis icke varit för mig möjligt att i detalj fastslå, huruvida icke i ett eller annat avseende förekommit fel och försummelser från statsjärnvägarnas sida vid skötseln av den betydande trafiken; därtill saknar jag till en början de nödiga tekniska förutsättningarna. Men jag skulle kunna tänka mig och till och med hålla för ganska troligt, att sådana fall förekommit. Under dessa oerhört pressande förhållanden må sådant dock förefalla tämligen förklarligt. Jag har emellertid försökt bilda mig ett mera allmänt omdöme om huru statens järnvägar under dessa brydsamma förhållanden fullgjort de krav, som man ställt på dem, och jag vill för min del uttala — man må tillmäta mitt omdöme det värde det kan äga — att jag tror, att från statens järnvägars lednings sida och från dess tjänstemän gjorts vad som varit möjligt.

Kritiken, särskilt den offentliga, har varit nog så bitter. Det vill dock synas mig som om den ofta skulle blunda för ett faktum, som i allt fall är ofrånkomligt — att det försiggår något därute i Europa, som har en bestämd inverkan på alla våra förhållanden. Det går icke att genom ett enkelt handgrepp, vare sig från regeringens sida eller från vederbörande myndigheter, neutralisera dessa verkningar av det stora kriget.

Vad särskilt angår järnvägarna, ha krigets verkningar varit enorma, kanske icke så mycket beträffande persontrafiken, oaktat även den företer en del egendomligheter på grund av Sveriges egen- skap av genomgångsland mellan krigförande makter, men så mycket mera i fråga om godstrafiken. Till en början har godset, särskilt till följd av avstängningen i sjöfarten, sökt sig helt nya och mycket längre vägar än förut. Tidigare fördelade sig godstrafiken någorlunda jämnt över hela järnvägsnätet; nu söker sig den stora massan av godset fram till vissa brännpunkter, där det hopar sig. Hela klasser av varor, som förut så gott som uteslutande befordrats sjövägen, måste nu transporteras på järnväg, och deras transport på järnvägarna har tilltagit i förut oanad omfattning. Därom vill jag också erinra, att bland kommunikationsanstalterna det icke är statens järnvägar ensamma, som icke förmått att fylla alla de krav, som ställts på dem. Alldeles samma har förhållandet varit vid de enskilda järnvägarna. Jag vill också erinra om en annan kommunika- tionsanstalt, våra hamnar i de stora städerna. Det har icke varit möjligt för vederbörande förvaltningar att ordna så, att hamnarna kunnat svälja hela den stora trafik, som där hopat sig. Denna stockning i hamnarna har i sin tur haft återverkan på statens järn- vägar och verkat hämmande och rubbade.

Det är givetvis att beklaga, om vissa industrier och näringar ej kunnat få alla sina trafikbehov fyllda i den utsträckning, som varit önskvärt, och utan större svårigheter, men det är självklart så, att järnvägarnas kapacitet icke har mer än en viss omfattning. Den har en gräns, och jag tror man kan säga, att denna blivit upp- nådd. Genom vissa förfoganden kunna gränserna möjligen flyt- tas något framåt, men det blir i allt fall endast en nyans, som icke

blir mycket märkbar för industrien och näringarna. För övrigt har det under ifrågavarande tid vidtagits ganska energiska åtgärder för att öka kapaciteten, dels organisatoriska, dels trafiktekniska, för vilka en sammanträngd redogörelse lämnats i den grå boken, som här utdelats. Jag erinrar om transportbyråerna och den stora upp-
görelse med trafikförvaltningen Göteborg—Stockholm—Gävle och Uppsala—Gävle järnväg om provisoriskt vagnförbund — åtgärder som utan tvivel verkat i synnerligen gynnsam riktning.

*Statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Den siste ärade talaren nämnde, att rullande materiel icke anskaffats i den utsträckning, som varit önskvärd. Jag vill dock erinra, att sedan krigets utbrott i augusti 1914 köpts rullande materiel till statens järnvägar för icke mindre än 17 miljoner kronor — och det vill icke säga så litet — dels av anslagsmedel, som riksdagen ställt till förlogande, dels av förnyelsefonden. Att några mera omfattande nybyggnader vid stationer eller anläggande av dubbelspår under denna tid skulle kunnat ifrågakomma, är så gott som uteslutet. Men jag vill också påpeka — och det tycktes icke den föregående talaren vilja bestrida — att de åtgärder, som vidtagits, ha visat glänsande resultat. Jag skall icke trötta kammaren med många siffror. Jag skall endast anföra några få. Det kan sålunda till en början påpekas, att den samlade mängden av godstrafik under elva månader av år 1915 stigit med över 30 %, under det att den vanliga ökningen under ett år är 4 à 5 %. Då finner man ju vilket arbete som här uträttats. Såsom den nästföregående talaren också nämnde, har vagnparken till följd av de vidtagna åtgärderna kunnat utnyttjas på ett helt annat sätt än tillföre. En vagnslast gick sålunda under år 1914 i genomsnitt en längd av 180—240 km., men under år 1915 260—350 km., och det oaktat har omloppstiden för vagnarna till och med kunnat göras kortare än under normala förhållanden. Vagnarnas nyttiga användning har uppdrivits med 30—40 %.

Det är utan vidare klart, att med en så oerhörd trafik vissa oregebundenheter måste uppkomma. Dem får man alltid höra talas om; de som möjligen blivit utsatta för en felaktig förändring eller länge fått vänta på en transport, låta sålunda nog högljutt höra av sig, men från den stora massan, som fått sina transporter väl besörjda, höres icke något erkännande. Det kan också anmärkas, att när klagomål hörts från en och annan trafikant att han icke fått sina varor transporterade i önskad omfattning, det i många fall vid undersökning visat sig, att han, långt ifrån att ha blivit illa tillgodosedd under denna tid fått transporterat 50 eller ännu flera procent mer, än under normala förhållanden.

Det har talats om det katastrofartade läget i julas. Jag tror icke, att man får fästa alltför stor betydelse därvid. Där spelade in en massa olyckliga omständigheter. Tidtabellerna och tågplanerna voro uppgjorda på samma sätt som förut och man hade därvid sökt tillgodogöra sig gångna tiders erfarenhet. På grund av den begränsade dragkraft, varöver statens järnvägar förfogar, äro tabellerna och planerna uppgjorda under förutsättning, att godstrafiken väsentligen avstannar

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

under själva julhelgen. Så har också alltid varit förhållandet förut. Men nu inträffade tvärt om, att godstrafiken pågick i samma utsträckning som före julhelgen och till och med något ökades. Därtill kom en köld, vars make vi knappast bevittnat i södra Sverige, och så de oerhörda snöfallen. Praktiskt taget blevo tidiabellerna upprivna, och det blev icke möjligt att ställa allt till rätta förr än efter en viss tid. Jag vill emellertid erinra, att enahanda förhållanden voro rådande såväl vid de enskilda järnvägarna, även sådana, vilkas trafik icke var beroende av statens järnvägar, och som — och det till och med i skärpt omfattning — i våra grannländer, ehuru man där i tidningspressen tyckes hava haft mera förståelse av de oöfvervinnerliga svårigheter, som vederbörande järnvägsförvaltningar hade att kämpa med.

Den siste talaren framhöll såsom önskvärt att påskynda nyan-skaffningar med hänsyn till de erfarenheter vi nu vunnit. Jag har berört denna fråga i mitt yttrande till statsrådsprotokollet; det är sålunda också enligt min mening nödvändigt att göra upp en plan över vad som under den närmaste tiden verkligen behöver anskaffas. Å andra sidan vill jag varna för att i detta avseende draga förhastade slutsatser av den senaste tidens enorma trafik. Vi ha under den gångna tiden lärt oss att bättre utnyttja vår materiel, och det *kan* hända, att när trafiken börjar återtaga sin normala omfattning, man med tillgodogörande av denna erfarenhet skall kunna möta en fortgående trafikökning, utan att behöva alltför mycket gå ifrån tidigare uppgjorda planer i fråga om nyanläggningar och nyanskaffning.

Den ärade talaren berörde också frågan om statens järnvägars organisation och ställde påstådda missförhållanden i *belysning av* förmentliga brister i organisativt hänseende. Han nämnde i detta sammanhang, att den nuvarande organisationen härstammade från år 1898. Jag antager, att detta berodde på en felsägning från hans sida, men misstaget kan ju också haft sin inverkan på bedömandet av förhållandena. Organisationen är sedan år 1908, sålunda i själva verket icke mer än åtta år gammal. Jag tror ej, att det är nyttigt med alltför täta omkastningar i en organisation, särskilt icke inom de affärsdrivande verken. Åt organisationsfrågor ägnar man emellertid intresserad uppmärksamhet både inom regeringen och järnvägsstyrelsen, och i de avseenden, där brister förefinnas, tror jag också, att man så småningom skall komma fram med förslag, som kunna bota desamma.

Jag kan icke underlåta att här beröra en sak, som framkommit i en och annan publikation. Det har sagts, att de överklagade förhållandena vid statens järnvägar skull i någon mån vara att tillskriva obstruktion från järnvägsfolkets sida, det har också talats om, att förhållandena äro beroende av bristande disciplin hos svenska folket i allmänhet och järnvägsfolket i synnerhet. Inom järnvägsstyrelsen, av dess högsta ledning, tillbakavisas detta tal såsom fullständigt osant och ovederhäftigt. Från personalens sida, från stationskarlen och banvakten upp igenom alla grader, har under denna för personalen oerhört ansträngande tid presterats ett intensivt och mycket plikttroget

arbete. Järnvägsmännen ha hävdat sin rangplats såsom en första klassens kår, och det är en glädje att här kunna vitsorda det. Vad beträffar järnvägarnes högsta ledning, har jag varit i tillfälle att följa dess arbete, och så mycket kan jag säga, att ett mera intensivt, mera hängivet och jag tror också mera kunnigt arbete än det, som där presterats, knappast kan fordras.

Herr Klefbeck: Herr talman! Det skall icke falla mig in att påkalla kammarens uppmärksamhet för något längre anförande vid denna tidpunkt på dagen, utan jag vill blott med några ord giva uttryck åt några krav, som med makt röra sig bland de djupa leden i folket, som jag i någon mån representerar här.

Jag vill utgå från en punkt i statsverkspropositionens avdelning om inkomsterna. Där förekommer en hemställan, att bland de medel, varmed kostnaderna för neutralitetsvärnets skola täckas, måtte upptagas, utom »tillfälliga lånemedel» 27 miljoner kronor »nya inkomster av skattemedel» till belopp av 11,3 miljoner. Var dessa skattemedel skola tagas, det få vi icke reda på. Herr finansministern säger blott, att den saken är föremål för utredning. Det, som vi nu med all kraft be att få framhålla är, att icke under några omständigheter dessa nya skatter kunna få tagas ut på indirekt väg, utan, såsom många gånger framhållits, dessa nya bördor måtte läggas på de mera bärkraftiga skuldrorna. Och vi ha denna fordran, icke blott därför att vi i allmänhet äro mycket litet vänligt stämde mot indirekta skatter, utan därför att småfolket icke *kan* bära några ökade sådana skatter.

Vi ha talat så ofta om dyrtid, att herrarna kanske ledsnat att höra på det talet, men för småfolket är dyrtiden en fruktansvärd verklighet. Jag skall bara be att, för att styrka vad jag säger, få anføra några siffror ur det sista häftet av socialstyrelsens sociala meddelanden. Där får man läsa, att på 44 orter medelpriset undergått en höjning från november 1913 till november 1915 på t. ex. oskummad mjölk med 21 %, örter med 80 %, bruna böror med 102 %, vetemjöl med 22 % och rågmjöl med 42 % samt fläsk med 69 % o. s. v. Jag har räknat ut, att medeltalet av ökningen från november 1914 till november 1915 på livsmedel, uppgår till icke mindre än 38,3 %. Vad detta skall betyda för människor, som ha levat, såsom man säger med rätta, vid svältgränsen, det kunna herrarna räkna ut själva.

När man såsom motvikt häremot framhåller, att arbetslönerna samtidigt ökats, så vill jag påpeka, huru litet detta verkligen är förhållandet. Det är till mitten av december 1915 icke mer än, säger och skriver, 320 arbetsgivare i hela Sveriges rike, som lämnat sina arbetare någon som helst dyrtidshjälp.

När man nu jämte dessa siffror blir i tillfälle att snart sagt dagligdags se, huru de fattiga få lida under denna dyrtid, så känner man, att det ligger berättigande bakom det krav, som ställts till oss och regeringen, att göra vad vi göra kunna, för att om

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

ligt denna dyrtidsnöd må kunna lindras. Det hjälper icke att, såsom greve Lagerbjelke gjorde, framhålla, att dessa saker regleras av de gamla faktorerna tillgång och efterfrågan. Den där tjocka grå boken, som vi fingo, lika väl som greve Lagerbjelkes eget yttrande i fortsättningen visar, att åtgärder kunnat och i fortsättningen kunna vidtagas. Det, som vi önska, är blott, att hos dem, som på detta område sitta inne med insikt och förfarenhet, ett levande och brinnande intresse må förefinnas, att söka åstadkomma, att dessa ytterligt svåra nödförhållanden i högsta möjliga mån lindras.

Härtill kommer, att detta, som nu trycker på de fattiga i allmänhet, i alldeles särskild grad trycker på dem och deras familjer, som ha utkallats till fosterlandets försvar. När de komma hem från sin mobilisering, mötas de av skulder på hyran, skulder i matvaruboden och skulder hos vedhandlaren. De ha ytterligt svårt att kunna något så när draga sig fram, än mindre kunna de betala sin skatt, på grund av den nöd de råkat i under sitt arbete för fosterlandets försvar. Och ytterligare bedrövelse i allt elände är, såsom framhölls av herr Lindblad, att det gång på gång händer, att just den medborgare, som givit sin kraft och sitt intresse för att värna om sitt fosterlands frihet, av samma fosterland får till lön, att, då de på grund av mobiliseringen icke kunnat betala sin skatt, dem förvägras rätt att i vad på dem ankommer deltaga i avgörandet av samma fosterlands öden. Det synes mig som om det för vår regering, som enligt trontalet värnar om »folkrättens arv», skulle ligga nära till hands att söka skipa rätt och rättfärdighet också med hänsyn till landets egna innebyggare. Det är enligt min mening en orättvisa, att de, som giva sig och sin kraft för fosterlandets frihet, skola lönas med att dem frantages deras medborgarrätt.

Till sist vill jag giva uttryck åt min glädje, att en fråga, som mer än någon annan varmt intresserar vårt folk, här i dag fått ett tillfredsställande svar, åtminstone mer än vad den på länge fått. Det svaret har nämligen givit stöd åt det, som under hela tiden hållit uppe vårt arbetande folk, nämligen hoppet, att trots allt och i allt neutraliteten skulle bevaras. Det glädde mig att från majoritetspartiets ledare höra, att han var varmt intresserad för, att neutraliteten skulle opartiskt upprätthållas mot alla de krigförande. Det glädde mig än mera att höra herr statsministern ännu mera klart och tydligt giva uttryck åt samma förhoppning.

Men det var några stolta manliga ord, varmed herr Trygger slutade sitt anförande, som något litet, som det syntes mig, fördunklade klarheten i hans uttalande. De orden voro visserligen formulerade så, att vem som helst, som är svensk, med glädje kan instämma i dem, men det sammanhang, i vilket de förekommo, var ägnat att i någon mån oroa. Han sade, att Sverige icke är villigt att uppgiva sin rätt, och vem vill ej instämma däri? Sverige vill ej uppgiva sin värdighet, Sverige vill ej gå ut ur krisen,

minskat till sin ära. Det var stolta och vackra ord, som vi litet var kunna göra till våra, ty Sveriges ära den är oss alla kär. Men när det nu gäller att kombinera dessa båda uttalanden om å ena sidan neutralitetens upprätthållande, å andra sidan värandet av Sveriges ära, då är det ju, som alla dessa många frågetecken framträda, huru man skall i det ena eller andra hänseendet förfara. Och det är ju ingen obekant, att det finnes *en* ära, den, som man kanske närmast tänker på, när det rör sig om krigiska förvecklingar, den äran att med kraft och makt göra sitt intresse gällande — jag vill ej förneka den äran — men det finnes också en annan ära, den att stå fullt ren och klar inför alla de krigförande makterna i sin neutralitetspolitik, både gentemot öster och söder och väster, och det finnes även en ära, som består i, såsom trontalet manade oss, att handla med besinning. Och den besinningen kräves kanske ej minst, när det gäller att väga mot varandra maktärens krav och hänsynen till de många, många tusen hemmens välfärd i vårt vida svenska land. Jag är glad åt att få uttala den förhoppningen, att i detta kritiska läge vår regering icke minst skall veta att följa konungens ord att handla med *besinning*.

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Herr Ljunggren, Elof: Herr talman! Jag har begärt ordet för att fästa vidare uppmärksamheten på en fråga, som redan av en föregående talare något berörts, men som synes av många såsom alltför speciell och obetydlig, för att ägnas något *större* intresse vid ett sådant tillfälle som detta. Uti landet, bland folkets bredare lager, och inom de samhällsklasser, som drabbas hårdast av dyrtiden, torde dock just denna fråga framstå som en av de *mest* betydelsefulla, en fråga, som regering och riksdag ha skyldighet att med allvar och kraft ägna sin uppmärksamhet åt.

Såsom kammaren torde förstå, syftar jag härmed på frågan om de åtgärder på nykterhetslagstiftningens område, som fortfarande låta vänta på sig och som regeringen alljämt låtit svenska folket förgäves kräva och bönfälla om. Här har under denna debatt talats allvarliga och förvisso sanna ord om den vanskliga ställning, vari landet befinner sig, och om nödvändigheten utav, att allt göres för bevarandet av freden samt för stärkandet av den ekonomiska bärkraften, till förbättrande av det nödtillstånd, som uppstått mångstades i landet. I de krav och önskemål, som härutinnan uttalats från det parti jag tillhör, instämmer jag till fullo. Men det är ägnat att väcka förvåning och förstämning i vida kretsar, att man under allt detta ordande om folkets nödläge aningen icke alls eller ock mera i förbigående berör det spörsmål, som dock sedan snart två år sysselsätter så många tusendens tankar: spörsmålet om införande av rusdrycksförbud under kristiden.

Vid förra årets riksdag framfördes som bekant denna fråga genom motioner från olika håll, men ledde då icke till någon åtgärd, tack vare förstakammarmajoritetens motstånd. Måhända skulle då utgången ha blivit en annan, om icke samtidigt förelegat rege-

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

ringens eget förslag, som lade denna fråga i Kungl. Maj:ts och dess befallningshavandes händer. Säkerligen var det en allmän förhoppning ute i landet, att Kungl. Maj:t icke skulle underlåta att begagna sig av den makt, som sålunda vunnits. Och denna förhoppning vann i styrka, efter det att, såsom av en föregående talare framhållits, ärkebiskopen i spetsen för all Sveriges nykterhetsfolk härom riktat en enträgen och varm vädjan till Konungen och hans råd, till vilken vädjan även anslöto sig hundratusentals medborgare utanför de speciella nykterhetsorganisationernas led. Alla dessa förhoppningar hava dock kommit på skam, och vi stå i denna dag ungefär på samma ståndpunkt som vid världskrigets utbrott. I trots utav den välvilja, varmed den stora petitionen mottogs, och de sympatier för densamma, som uttalades från aller högsta håll, så höres ännu intet av från tronen. Regeringen tiger och dröjer, och även andra, som hava det närmaste ansvaret, akta icke nödigt att ingripa. I dess ställe reser sig reaktionen på detta område allt starkare och djärvare och har på sista tiden till och med organiserat sig i »Förbundet för medborgarfrihet», vars uppgift skall vara att hindra ytterligare ingripande mot rusdryckshanteringen. Till detta underliga förbund, vars förnämsta uppgift är att bekämpa folkets självbestämmanderätt genom det lokala vetot, samtidigt som det föregiver sig att kämpa just för medborgarfriheten, hava jämväl anslutit sig flera framstående ledamöter av riksdagens högerpartier.

Under sådant förhållande få herrarna icke förundra sig över, om man här och var i landet börjar att med en viss misstro mottaga försäkringarna om, att landets intresse sättes framför en del privatas njutningslystnad och profithunger. För egen del är jag ännu nog optimistisk att hoppas, att regeringen och högern i det stora hela icke önska giva rusdrycksintressenterna alltför fria tyglar. Men det vore farligt att blunda för det faktum, att man synes i viss mån falla undan för de reaktionära vindar, som börjat blåsa och som avse: *icke* att skapa verklig medborgarfrihet och ekonomiskt välstånd, *men väl* att draga ekonomisk vinst av en s. k. näring, som tiderna igenom mer än någonting annat skapat fattigdom och brott inom nationerna, och detta icke minst inom vårt eget svenska folk.

Regeringen skall måhända hänvisa till den inskränkning i brännvinsförsäljningen, som viltagits, och till den utredning, som ännu lär pågå rörande restriktioner i rusdrycksförsäljningen, för att därigenom söka ådagalägga, att den dock äger god vilja att göra någonting till lindrande av folkets nöd på detta område. Härtill bör då sägas, att nedsättningen i brännvinstillverkningen var alltför obetydlig för att äga någon större nykterhetseffekt, alldenstund brännerierna lågo inne med så stora lager, att omsättningen näppe- ligen rönt någon vidare inverkan av dessa åtgärder. Härtill kommer, att man nog kan befara, att allvarliga försök komma att göras att lossa på de band, som finnas, enär — såsom vi alla veta — redan nu föreligger krav från brännarnas sida att få öka produktionen. Dock får man väl i det längsta hoppas, att regeringen åtminstone på *denna* punkt icke skall inlåta sig på någon ytterligare

eftergift. Vad de pågående utredningarna beträffar, så synes det mig, som om denna sak redan för länge sedan bort kunna vara klar, ifall man överhuvudtaget bemödat sig om att taga frågan allvarligt. Det är hårt att nödgas konstatera, att folket nu måst vänta i nära två års tid på sådana reformer, som en föregående regering kunde bli färdig med på några dagar. Jag syftar härvid på de vittgående restriktioner, som genomfördes år 1909 under den kris, som vårt folk då genomlevde på arbetsmarknadens område.

Sorgligt är även att bevittna, med vilket lättsinne en del av våra myndigheter behandla nykterhetsfrågan. Det torde säkerligen ännu icke hava fallit ur minnet, hurusom t. ex. en av dessa under förra året avgav yttrande till Kungl. Maj:t rörande fattigvårdsförhållandena i huvudstaden utan att ens hava aktat nödigt att inhämta uppgifter från vederbörande fattigvårdsmyndigheter.

Jag har med detta, herr talman, velat erinra om, att det ännu finnes ett område, där man, enligt min mening och — såsom jag är övertygad om — enligt folkflertalets mening — icke vidtagit de åtgärder, som landet haft rätt att vänta av sina styresmän, när de i denna allvarliga tid gått att värna om folkets *inre* fysiska, moraliska och ekonomiska styrka. Denna erinran har jag ansett vara så mycket mera nödvändig och påkallad, som det i årets trontal *fortfarande* är alldeles tyst med det löfte, som gavs år 1913, nämligen att för riksdagen skulle framläggas proposition om en reviderad försäljningslagstiftning med lokalt veto. Landet väntar ännu med otålighet på uppfyllandet av detta löfte, som skulle giva medborgarna möjlighet att själva genomföra sådana reformer, som de anse nödvändiga, och som äro av beskaffenhet att även kraftigt befrämja landets nationella självständighet och försvarskraft, såväl inåt som utåt.

Gentemot detta krav på införandet av verklig medborgarfrihet inom ett viktigt område av samhällslivet har man invänt, att borgfreden icke nu finge störas, och att landet borde befrias från strider om sådana ting, varom icke full enighet är rådande. Detta påminner om ett yttrande, som en framstående riksdagsman lär ha fällt, när han strax efter världskrigets utbrott inbjudits till ett större nykterhetsmöte: »man sysslar icke nu med sådana saker». Jag vet icke, huru många inom denna kammare, som dela en sådan uppfattning. Säkert är emellertid, såsom herrarna torde veta, att nationer, mera mäktiga och betydande än vår, och att statsmän, som i fråga om realpolitisk kapacitet och skarpsblick väl tåla en jämförelse med våra egna, icke ansett nykterhetsfrågan vara för obetydlig för att allvarligt dryftas mitt under brinnande världskrig. Tvärtom har man fått bevittna, att regeringarna och statsmännen just i anledning härav ägnat densamma en uppmärksamhet, som man icke förut kunnat drömma om.

Och man har, som bekant, icke stannat vid vackra ord och löften utan man har med kraft och beslutsamhet gått från ord till handling. Det må vara tillräckligt att härutinnan endast hänvisa till

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

de exempel, som lämnats av Frankrike och Ryssland. Vittnesbörden om rusdrycksförbudets goda verkningar i Ryssland äro så samstämmiga och auktoritativa, att det numera torde vara lönlöst att söka bagatellisera desamma. Till den grad har förbudsviljan slagit rot inom det ryska folket, att när en talare inom duman den 31 sistlidna december uttalade farhågor för brännvinsförsäljningens friggivande, så protesterade finansministern indignerat emot en dylik insinuation.

Det skulle säkerligen icke skada, om *vår* regering och *våra* statsmän, mera än vad fallet synes vara, ville uppmärksamma dessa tidens tecken. Om så skedde, så skulle de få bevittna ett instämmande från nationen och en nationell samling som i knappast någon annan fråga. Är det måne förmädet att hoppas, att den nu sittande regeringen, och att denna kammares majoritet äntligen skola öppna sina sinnen och sina hjärtan för folkets befogade krav och önskemål i detta avseende?

I vilket fall som helst har jag ansett det vara en plikt, som icke finge försummas, att redan nu vid riksdagens början påminna om denna landets erkänt största inrepolitiska försvarsfråga, och jag dristar mig i detta sammanhang att ställa en vördsam vädjan till regeringen, att icke låta ännu en riksdag gå förbi, utan att denna försvarsfråga blir löst i enlighet med nationens önskan.

Herr Alexanderson: Herr talman, mina herrar! Jag hade ej haft för avsikt att taga till orda i denna remissdebatt men vissa moment i det svar, som herr statsrådet och chefen för finansdepartementet här i dag avgivit på anmärkningar, som herr Petersson i Påboda framställt, har givit mig anledning att begära att få yttra några ord.

Jag har hittills under den tid, jag deltagit i riksdagens handlingar, föga kommit utom det område, som ligger närmast mitt borgerliga yrke, nämligen lagstiftningens. Jag har tagit mycket liten del i särskilt frågorna rörande statsregleringsärenden och dylikt, sådana de taga sig ut i praktiken, men jag må säga, att då jag i år läste igenom statsrådets och chefens för finansdepartementet utläggningar rörande riksstaten och därmed jämförde vad jag redan förut hade blivit uppmärksamgjord på i statsrevisorernas berättelse, jag greps av en sådan förvåning över hur det svenska statslivet på det området ställer sig i praktiken, jämfört med vad man varit van alltifrån sina statsrättsliga studier att anse vara a-b-c-d i svensk statsregleringsrätt, att jag ej kunde underlåta att något närmare intressera mig för dessa saker.

Av herr Petersson har redan erinrats, hurusom enligt vår statsrätt ju riksdagens statsregleringsmakt och beskattningsmakt anses för hörnstenar i hela vårt statsskick, och hurusom statsverkets tillstånd och behov i alla dess delar skall framläggas för riksdagen att däröver fatta beslut, och hurusom slutligen det undantag, som grundlagarna giva härvidlag, den marginal, som

de av praktiska hänsyn lämna, angives i 63 § R. F. genom de båda kreditiv, som det är riksdagens skyldighet att bestämma för att av regeringen tagas i anspråk för oförutsedda behov mellan riksdagarna. Men som herr Petersson också angivit: såsom det nu går till i praktiken, ser man verkligen ej, vilken betydelse längre skulle tillkomma denna i grundlagen så noggrant till sin räckvidd fixerade inskränkning. Varför behöves det över huvud taget några dylika kreditiv, ifall man är av den uppfattningen, att mellan riksdagarna och även till och med under riksdagens lopp det står regeringen till buds en fri förfoganderätt över de medel, som ligga inom räckhåll för att användas för diverse oförutsedda utgifter i oinskränkt omfattning? Det är givet, att den anmärkning, som här riktats däremot, ej i någon mån avser själva användningen, själva nedläggandet av de neutralitetskostnader, som gjorts. Det kan så mycket mindre vara förhållandet, som man ju tills vidare ej äger någon kännedom om, vari dessa bestämt, utan frågan rör sig helt och hållet om den statsrättsliga ordningen för utanordnandet av dessa utgifter.

Nu har herr statsrådet sagt, att man får göra noggrann skillnad mellan två saker. Den ena är de nödvändiga förskotten för att hålla det ekonomiska statslivet löpande — man behöver ju ofta göra utgifterna före inkomsterna. Den andra är frågan om utanordnandet av dessa medel för bestämda ändamål. Det är naturligtvis alldeles riktigt, att dessa båda saker äro att hålla isär; och då herr statsrådet berörde den rekvisition på 50 miljoner kronor, som gjordes i mars månad i fjol, sålunda vid mitten av riksdagen, så gav han ock vissa antydningar om, att här vore fråga om medel för olika ändamål, men jag hörde honom ej påstå — i motsats till vad herr Petersson ansåg sig nödsakad antaga — att man icke skulle kunnat bland de behov, som avsåges med dessa 50 miljoner — »intill 50 miljoner» sade herr statsrådet, men samtliga dessa 50 miljoner äro ju nu tagna och utanordnade — hava tänkt även på utgifter av den art, som här är i fråga. Och detta är ju helt naturligt. Den 13 januari i fjol lyfte ju regeringen det lilla kreditivet: 15 miljoner. Man måste taga för givet, enär det lyftes två dagar före riksdagens sammankomst, att det togs för att täcka redan gjorda utgifter. Det kunde ej ha varit meningen att täcka sådana utgifter, som komme att visa sig nödvändiga under den tid riksdagen vore samlad, ty det är ej därför, som det lilla kreditivet enligt 63 § är till. Vid den tiden var sålunda både det och, som vi för övrigt veta, åtskilligt mera redan gånget. Då riksdagen började, kunde det ju med säkerhet förutses, att åtskilligt mera skulle behövas. Som herr Petersson redan understrukit, nämndes därom intet i fjolårets statsverksproposition. Det fanns ej på tal om de behov, som regeringen ansåg böra komma till riksdagens kännedom, något yttrande i den riktningen. Så blevo sedermera dessa 50 miljoner rekviderade för att så småningom utgå under året. Vid den tiden under riksdagen kunde det omöjligen ha varit regeringen obekant, att stora dylika behov förefunnos att fylla. Icke desto

*Statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

mindre fick riksdagen löpa till ända, utan att något som helst initiativ från regeringens sida kom, någon begäran att få medel till sitt förfogande för dessa ändamål.

Nu kan man kanske säga, att den där marginalen, som grundlagen nämner, de båda kreditiven — särskilt det, som här ifrågakommer: det mindre — äro efter moderna förhållanden alldeles otillräckliga: de oförutsedda utgifterna kunna komma på i vida större utsträckning. Men häremot framställa sig omedelbart flera invändningar, dels den, att detta s. k. mindre kreditiv, som ännu för ett par decennier sedan utgjorde en och en halv miljon, nu utgör 15 miljoner. Man kan ju visserligen svara: hur långt räcker det? Ännu mer är det, som under den nuvarande situationen behöves, vida mera. Ja, i så fall finnes den utvägen att höja det, men det finnes också en annan mycket närmare utväg, nämligen att för dessa specifika behov, som te sig såsom tydligt befintliga under den närmaste framtiden, begära ytterligare förhöjning. Detta gjorde man vid 1914 års sommarriksdag, liksom det ock förut skett för neutralitetsändamål.

Nu svarade emellertid herr statsrådet och chefen för finansdepartementet på denna anmärkning två saker. Den ena var, att det ej vore lämpligt av skäl, som han ej ville låta komma till riksdagens närmare kännedom, att man bestämde någon viss ram för dessa neutralitetskostnader. Det vore ej lämpligt att låta det komma till synes inför offentligheten, vilken denna ram vore. Det är ju ej gott att svara på en sådan invändning, att kunna bedöma dess riktighet i och för sig, ehuru det väcker uppmärksamhet, att om det ej fanns något hinder att fixera en ram till 50 miljoner kronor 1914, det är egendomligt, om det för dessa nu ifrågavarande utgifter skulle blivit så mycket större behov av hemlighet sedan dess. Dessutom går det ju naturligtvis att taga till ramen så vid, att den ej säger så synnerligen mycket. Emellertid finnes det en tredje möjlighet, som synes mig böra ha legat mycket nära till hands, nämligen att anlita precis samma utväg som 1914, nämligen att icke upplösa riksdagen utan hålla den i ett så att säga latent sammanträdestillstånd. I sådant fall skulle man ej utåt giva tillkänna något som helst genom att sätta det begärda beloppets storlek till en viss summa, ty man kunde ju göra så, att i den mån detta ej visade sig längre behövas, man av riksdagen begärde mera, då den ju alltid fanns samlad. Dessa obekanta anledningar till att man ej använde den utväg, till vilken grundlagen förefaller tämligen klart hänvisa såsom den riktiga, äro i alla fall, isynnerhet för den, som ej känner dem, ej så synnerligen imponerande gentemot vad man måste finna vara grundlagens mening.

Men herr statsrådet har givit ännu ett svar. Han har sagt, att här verkligen förelåg ett bemyndigande av riksdagen till denna utgift. Han kallade det i sitt anförande för ett riksdagens bemyndigande, men herr Petersson har ju belyst denna sak. Riksdagen har icke fattat något som helst beslut om att

*Statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

ställa till Kungl. Maj:ts disposition någon summa för detta ändamål. Det förekommer icke i någon enda beslutkläm någonting därom, utan vad som förekommer äro några instuckna ord om en viss förutsättning, varifrån riksdagen har utgått, då den gjort en beräkning i ett visst ärende. Men det är tydligen en ytterligt svag grund att stå på, då han kallar detta för ett bemyndigande. Det är ju också tydligt, att man redan vid statsverkspropositionens avfattande har haft det klart för sig. Men man har ej återopat det såsom rättsgrund. Man har ej sagt, att man handlat på grund av ett bemyndigande, utan man har sagt, att då man handlat på det här viset, detta skett i överensstämmelse med den uppfattning, som visat sig behärska riksdagen, då den lät dessa ord stå i en motivering, insatta av statsutskottet. Man har sålunda ej kunnat påstå, att saken blivit statsrättsligt annorlunda beskaffad, man har endast sagt, att samma uppfattning tyckes ha gjort sig gällande inom riksdagen. Det är tydligt, att därmed man ej återopat en verkligt giltig förklaring. Denna riksdag är ingalunda bunden av en passus, som kan förekomma i en motivering i förbigående given till ett beslut av annan karaktär av en föregående riksdag. Det är en gammal erkänd statsrättslig sats, som plägar gå igen i alla statsrättsliga framställningar hos oss och för övrigt även annorstädes.

Men nu kommer själva poängen i herr statsrådets svar. Han säger, att han med en viss förvåning hört, att man från ledande håll inom riksdagen gjort anmärkning på detta förhållande. Det har väckt förvåning därför, att det här arrangerandet ju träffats i samförstånd med andra ledande män inom fjolårets riksdag. Ja, därom svävade väl utan all fråga riksdagens allra flesta ledamöter i den fullkomligaste okunnighet, då denna riksdag sammanträdde, och för de flesta torde det ha varit en fullständig nyhet, då det uttalades av herr statsrådet i dag. När var det, som denna riksdagsskrivelse avläts, i vilken man inflickade denna passus i motiveringen? Jo, vid ett tillfälle, den 29 maj, då vi bruka vara ett 10—15-tal ledamöter i vardera kammaren! Denna »riksdag» var det, som hade tillfälle att se över det förslag till betänkande, som kom till utskottet, och som hade tillfälle att, i fall den det förmädde, tänka sig in i vilka konsekvenser som skulle kunna givas ett sådant yttrande. Det ligger ju i öppen dag, att detta icke kan vara det rätta sättet att såsom för framtiden normerande behandla de grundläggande statsregleringsfrågorna i vår representation.

Men det är andra invändningar, som där bredvid tränga sig fram gentemot ett dylikt förfarande. Jag har försökt att göra mig underrättad om huruvida de upplysningar, som herr statsrådet lämnat angående de förtroliga förhandlingarna med något större eller mindre fåtal av riksdagens ledamöter, sprida samma ljus över vad som förekommit, som denna episod står i för dem, och det befanns, att så visst icke var förhållandet. Av herr statsrådets anförande torde kamrarnas ledamöter i allmänhet ha fått

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

den uppfattningen, att regeringen under hela riksdagens lopp var betänkt på att ordna den här saken, närmast genom att begära ett anslag, men om det skulle kunna visa sig någon angenämare väg, genom dess beträdande, samt att det var på grund av ett regeringens initiativ, som den här riksdagsskrivelsen tillkom, att den sålunda är svar på en, låt vara ej i officiell väg från regeringen gjord anmodan. Men såsom det tydligt uttalats från annat håll, där man har kännedom om de här sakerna, har det visst icke varit så förhållandet. Man har ej det ringaste erfårit något regeringsinitiativ, man har ej funnit regeringen vara besjälad av den uppfattningen, att den verkligen nödvändigt måste äga ett bemyndigande av riksdagen. Detta stämmer ju också med det sätt, varpå saken nu uppfattats i statsverkspropositionen. Det torde, såvitt jag har kunnat finna, knappast ha varit för den andra parten uppfattbara närmanden, som från regeringshåll förekommit i den här saken, och de förhandlingar, som ägt rum, tyckas ha ägt rum i riksdagens elfte timma, då man till sin förvåning erfor, att ej något regeringsinitiativ i den här punkten var att förvänta. Redan den omständigheten, att saken i statsverkspropositionen ej ens angavs såsom påtänkt, såsom något; som möjligen kunde komma, är i viss mån en bekräftelse härpå.

Nåväl, det må vara hur som helst med denna sak, den ena eller den andra parten må ha rätt uppfattat vad som försiggått, men en fullkomligt blytlik belysning sprider väl detta över de olycksaliga verkningarna av, att dylika i den mest påtagliga mån riksviktiga saker behandlas under dessa rent privata och förtroliga former i en liten krets, som i själva verket ej kan ha någon sorts auktoritativ befogenhet att därvid förfara på ett statsmakterna bindande sätt. Det kan ej vara annat än angenämt, om man så får förstå herr statsrådets i dag givna uttalande, att han för sin del verkligen finner, att det ej går för sig att utan ett riksdagens bemyndigande förfara så, som uti ifrågasvarande avseende förfarits, och jag tror därför, att det ligger vida mindre vikt på frågan om vilken dom som här gives över det förfarande, som regeringen vidtagit, än därpå, att det för framtiden må bli fullkomligt klart, att vi på denna punkt varit inne på en väg, som ej bör längre beträdas. Herr statsrådet och chefen för finansdepartementet varnade för att vidtaga åtgärder, som hade framskymtat såsom föreslagna i den här vägen. Jag är ingalunda den, som är i tillfälle att bedöma, i vad mån dessa påtänkta åtgärder äro av beskaffenhet att ur någon synpunkt medföra sådana betänkliga konsekvenser, att ej den vägen är framkomlig, men att en väg måste påfinnas och beträdas, som betecknar ett återstigande från den stig, som vi här varit inne på, det står för mig fullkomligt klart. I dag för fyra år sedan satt jag för första gången i denna kammare såsom åhörare av en debatt. Det första anförandet erinrar jag mig mycket väl: det var kammarens vice talman, dåvarande chefen

för kammarens högerparti, herr Billing, som yttrade sig och i åtskilliga hänseenden angrep den då sittande regeringen. Hans slutord, som av det nationella partiet i kammaren hälsades med våldsamma bravorop, utgjordes av ett par satser, varav den ena var denna: det svenska folket vill icke vara med om den minsta avpruning på riksdagens befogenheter och rättigheter. Jag hoppas för min del, att detta ännu i denna dag efter de förflutna fyra åren måtte vara det nationella partiets i denna kammare mening.

*Statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Då jag nu har ordet, skulle jag vilja tillägga blott ett par reflexioner angående de finansiella frågor, som här i övrigt varit på tal. Herr statsrådet och chefen för finansdepartementet upprullade ju för kammarens tjusta blickar en så förmånlig syn över hur det skulle komma att ställa sig med årets och de närmaste årens inkomster, eventuellt även utgifter, att litet var kände sig lättare om hjärtat. För min del kan jag icke neka till att denna målning ändå erinrar mig om en tidigare finansminister i vårt land, som av sina samtida fick namnet »blomstermålaren».

Det var för herr statsrådet en lätt sak att lägga 13½ miljoner på år 1918 samt 13½ miljoner på år 1919, ty, sade han, 25 miljoner kronor bär ju vardera av de båda föregående budgeterna — hur lätt skall det då icke vara för vardera av dessa båda senare att bära 13½ miljoner kronor! Men såvitt jag kan finna, har herr finansministern även med tillägnande av den optimistiska syn på den finansiella ställningen, han har måst medgiva, att en brist på dessa föregående statsregleringar är att räkna med, som han för den ena beräknar till 15 miljoner kronor, och för den andra icke kan fixera till någon viss summa. Han sade: vem vet, om det blir någon brist eller om det icke blir en mindre brist? Men jag å andra sidan säger: vem vet om det icke blir en större brist? Under sådana förhållanden bör man räkna med sådana brister, och då är det icke så lätt för de där statsregleringarna att bära de 25 miljoner kronor man lagt på dem. Herr statsrådet måste också själv räkna med en förlängning av de förhållanden, som medföra extra utgifter, och måste då lägga på även de följande åren, 1920 och 1921, bördor, som härröra från redan tidigare upptäna utgifter.

Om man får tro den historiska skola, som då och då har rullat upp framtidsperspektivet över Europas närmare öden för våra blickar, hava vi anledning att i det nu utbrutna världskriget snarare se inledningen till en tämligen permanent orosperiod, och i så fall är det tydligt, att det blir allt flera och flera år framåt, till vilka man måste skjuta över och som man måste belasta med utgifter, vilka gjorts redan långt dessförinnan.

Vid sådant förhållande tror jag, att det var många av kammarens ledamöter, som ändå lyckönskade sig till, att det var statsrådet Vennerstens och icke herr Tryggers syn på dessa frågor, som fått reglera statsverkspropositionen. Enligt herr Trygger var det icke riktigt lämpligt att söka ställa in sig så, att man

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

belastade bara åren 1918 och 1919, utan det framskymtade i hans anförande en önskan att i ännu högre grad frångå den princip, som ju emellertid herr Trygger förut med sådan styrka här i riksdagen framhållit såsom den där bör vara bestämmande för vårt sätt att sköta våra statsfinanser.

Även i ett annat avseende tror jag, att man fick känslan av belåtenhet med att icke personställningen var den av mig nyss supponerade. Jag fick nästan en föreställning att det måhända också var den ärade talarens mening att angiva det. Finansministerns statsregleringsplan, som från vår sida varit föremål för rätt blandade känslor, kom genom den bild, som herr Trygger rullade upp för oss, att framstå så att säga i den vackraste relief. Det finns ett gammalt medeltida danskt ordspråk med anledning av att den ribeska rätten var känd för att vara så grym, som lyder sålunda: gudskelov då, min son, att du icke kom för Ribe rätt, sade käringen, då hon fick se sin son hänga i Koldings galge. Och det var väl närmast denna känsla av relativ belåtenhet med den nuvarande statsverkspropositionen, som det var den ärade talarens mening att framkalla. Enligt honom skulle problemet hava kommit att ställa sig rätt egendomligt. Nya skatter vill herr Trygger icke veta av, åtminstone icke sådana som, såsom det hos honom hette, trycka industri och näringar — d. v. s. förmodar jag, sådana som trycka de mera bärkraftiga skuldrorna i någon särskilt hög grad. Nya lån varnade herr Trygger alldeles bestämt för, och han ställde i utsikt utgifter, mycket betydande utgifter på militärväsendets område, medan han erinrade om, om jag förstod honom rätt, att det finns åtskilliga stora sociala ändamål, som med nödvändighet sluka stora belopp.

Ja, hur skall man då kunna åstadkomma allt detta samtidigt, inga nya inkomstkällor av det ena eller det andra slaget, men väsentligt starkare utgifter, det är verkligen icke så gott att säga.

Beträffande just den punkten, faran för att vårt lands kapitalstyrka skulle så väsentligt försvagas, ifall man försökte sig på att fortfarande kraftigt beskatta och ännu mer att utveckla beskattningen av de större inkomsterna, kan jag icke neka till att det fägnade mig att höra de uttalanden, som gjordes först av herr finansministern och sedermera av herr statsministern, vilka uttalanden pekade i en betydligt olika, ja rent av motsatt riktning. Herr finansministern lät mycket tydligt förstå, att anledningen till att han icke ifrågasatte särskild direkt beskattning för år 1917 var den, att det året ännu belastas med värnskatten. Härutinnan måste man ändå till sin glädje se en bestämd föresats att, sedan detta hinder bortfallit, icke låta sig förhindras därav att anlita den skattekölla, som här erbjuder sig. Och hans excellens herr statsministern strök i själva verket under möjligheten av att gå fram den vägen genom att betona, att vårt land tack vare regeringens handelspolitik kommit att i verkligheten få mycket goda tider för sina näringar samt att det visst icke var endast gulaschbaroner och andra dylika, som gjort de stora vinster-

na, utan att det i stor utsträckning tydligen också var en mycket lojal och berättigad inkomst, som i stora strömmar tillflutit vårt land.

*Statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

Det är således tydligt, att den nuvarande beskattningen — en gång ansedd för att komma att bli fullkomligt fördärlig för vårt lands industri och dess näringars möjlighet att ernå kapital — icke kommit att få den effekten, utan tvärtom tydligen icke har hindrat, att utvecklingen gått i rent motsatt riktning. Vid sådant förhållande förefaller det mig uppenbart, att vi med förtröstan kunna tänka oss, att man skall kunna, såsom i denna tid tydligen är så väl behövt, åtdraga skatteskruvén på den punkten även för framtiden och icke nöja sig med blott den tillfälliga skatt, som nu har pålagts genom värnskatten.

Jag ber att allra sist få nämna ett par ord med anledning av hans excellens herr statsministerns anförande rörande våra utrikespolitiska och handelspolitiska förhållanden.

Beträffande först handelspolitiken vet jag icke, om det kunde vara hans excellens avsikt med de betonanden han hade av vikten utav, att Sverige icke låter på något vis inkräkta på sig i sin fria självbestämningsrätt och suveränitetsställning, att giva någon replik på vad som i den vägen förut varit i denna kammare yttrat. I så fall måste det hava berott på något missförstånd, ty i dessa anföranden betonades med styrka, att om man fann anledning till uttalanden på denna punkt, detta icke berodde på att man på något vis ville neka regeringen sitt erkännande för att den hävdade fasthållandet av våra folkrättsliga anspråk såsom neutral stat, utan att man blott ville yttra en reflexion om möjligheterna av att även på andra vägar och måhända med lyckligare resultat än alltid hittills varit givna, kunna förena detta fasthållande av rättsståndpunkten med bättre, friare och direkt tillförsel till landet.

Nu har hans excellens herr statsministern menat, att vi i den vägen verkligen stått oss mycket bra. Men det kan icke nekas, att inom handels- och industrilivet man ändå känner som en stark tyngd de svårigheter, framför allt den osäkerhet och den fruktansvärda oberäknelighet, som det nuvarande systemet i många punkter drar med sig.

Beträffande slutligen själva frågan om samverkan i neutralitetspolitiken mellan riksdagen och regeringen tror jag, att åtminstone från vårt partis sida man icke kan vara hans excellens annat än synnerligen tacksam för hans meddelande om regeringens fasta avsikter att i den vägen taga riksdagen, så långt sig göra låter, i sitt förtroende. Men jag kan icke förneka att intrycket av denna försäkran hade blivit ännu starkare, ifall icke i hans excellens anförande framskymtat den uppfattningen, att även i det framfarna varit i den vägen från regeringens sida gjort allt vad göras kan. Det anfördes av hans excellens ett och annat, som var gjort även under den föregående riksdagen för ett sådant samarbete. Men det är ju ändå så, att för riks-

Statsverks-
propositionen.

(Forts.)

dagens ledamöter och för svenska folket i gemen dessa åtgärder nog till större delen voro okända, ända tills vi nu erfarit dem. I allt fall voro de, om det må tillåtas mig att säga det, icke gjorda riktigt med beräkning av den psykologiska effekt, som uppstår genom att det klart och tydligt utåt framstår, att här är fråga om en verklig samverkan och ett verkligt förtroende, som regeringen ger åt riksdagen eller dess särskilda förtroendemän.

Hans excellens herr statsministern har under föregående sommar haft tillfälle att rikta sig mot ett visst snapphanekrig, som förts inom pressen och på annat sätt från olika sidor från två olika läger gent emot varandra, och han manade till att man i stället skulle på var sitt håll ålägga sig därvidlag den allra största besinning och samling. Men just för denna samling vore det utan tvivel av den största betydelse, om det framträdde med den mest påtagliga tydlighet för riksdagen först och för landet därefter, att det verkligen äger rum ett sådant samarbete, om vilket jag här har talat.

Herr Ström: Jag har närmast begärt ordet för att få framställa ett par synnerligen vördsamma frågor till herrar stats- och jordbruksministrarna.

I början av sommaren hade en deputation av arbetarombud från skilda delar av landet företrädde hos herr statsministern och herr jordbruksministern i syfte att framföra sina bekymmer i anledning av den rådande och ständigt förvärrade dyrtiden. Deputationen blev synnerligen vänligt och förekommande mottagen; och på de synpunkter, som framfördes och på de krav som framställdes, gavs i det hela taget rätt tillmötesgående och löftesrika svar.

Man började ute i landet verkligen hoppas på en ljusning. Men det är en mycket stor sanning, som står i bibeln — där det för resten står många sanningsord — när det heter: förliten eder icke på furtar! Jag är övertygad om att hade den boken skrivits i vår tid, skulle där också hava funnits tillagt: och hoppens intet av ministrar!

Man har blott att med sorg konstatera, att de förväntningar, som dessa folkets ombud ställde på regeringen, i stort sett icke hava uppfyllts. Jag vill för min del icke betvivla regeringens goda vilja, även om jag icke gör en så djup reverens för den, som herr Trygger gjorde, men jag är övertygad om att det har brustit i styrka och beslutsamhet att bryta det mäktiga, sega och målmedvetna motstånd, som storproducent-, export- och spekulationsintressena upprest gentemot den. Det finns här, det vill jag erkänna, legitima intressen, som måste tillvaratagas, men det finns också i högsta grad illegitima, uppenbart lands- och folkfördärliga sådana. Dessa senare äro säkerligen icke de minst pockande och aggressiva.

Konsumenternas, de stora arbetande klassernas, behov och rättigheter hava icke blivit i tillbörlig grad beaktade. Regeringen har i stort sett varit Sveriges rikas regering. Visserligen har regeringen efter mycket dyrbara dröjsmål och mycken vacklan vidtagit en och annan åtgärd, men tyvärr hava även dessa åtgärder blivit halva

åtgärder, och dyrtiden har, om också en och annan vara tillfälligtvis sjunkit i pris, dock blivit allt värre. Det råder därför bitter besvikelse och en växande harm, såsom flera talare konstaterat ute bland folket, där nöden faktiskt gästar mångt hem.

*Statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Det är särskilt tre uraktlåenheter hos regeringen, som äro föremål för skarpt klander och där man efter det svar, som deputationen fick, kunnat hava rätt att vänta en annan livsmedelspolitik. Först och främst frågar man sig, vad orsaken är till att exportförbuden på livsmedel gjorts i så hög grad illusoriska genom alltför talrika och omfattande licenser, som tömt och fortfarande tömma landet på de förnödenhetsvaror det självt så väl behöver — licenser som i hög grad bidraga till att just hålla de höga prisen uppe och ytterligare driva dem i höjden. På detta sätt förtjäna visserligen exportörerna enorma summor, men folket utsuges och de arbetande klassernas levnadsstandard sjunker, så att olust överallt håller på att göra sitt intåg — och detta tror jag är en ganska dålig nationalekonomi.

När här av herr Trygger nyss anförts, att kompensationssystemet skulle vara en oriktig väg, liksom att de fastställda maximiprisen skulle vara ett oriktigt sätt att råda bot på dyrtiden, så tror jag, att man kan säga om kompensationsystemet, att om det ytterligare utnyttjas i rätt riktning, så att exporten i någon mån ytterligare inskränkes, detta system ingalunda gjort den bankrutt, som herr Trygger ville göra gällande, och icke heller är detta förhållandet med maximiprisen.

Men det är en annan fråga, som också framställer sig: varför har icke regeringen, som dock har i sin mitt en alldeles särskilt sakkunnig och om det allmänna bästa alldeles särskilt varmt nitälskande man, gjort något allvarligt försök för att nedbringa de oerhörda prisen på tonnage, vilka så avsevärt bidraga till att fördyra de importerade varorna? Våra redare, någon har kallat dem för våra moderna trustkungar till sjöss, förtjäna miljoner och åter miljoner. Även om det kan ligga någon överdrift i de uppgifter, som komma från England, att vi redan äro uppe i 200 miljoner kronors vinst, så är det dock alldeles säkert, att de tjäna enorma summor. Dessa hava nu bidragit med fattiga 600.000 kronor, såvitt man får tro den »blå» boken — min ärade partivän herr Lindblad kallade den blå, men såvitt jag icke är färgblind, är den en smula grå. Där upplyses nu om att det är 600.000 kronor i allt, som kommit från det hållet. När herrar redare kunna förtjäna mer än de berömda 400 procenten genom att till och med sälja själva fartygen till utlandet, göra de också gladeligen detta, och det är väl ett uttryck för den maximen, som öppen hjärtigt uttalats i en bekant intervju: »jag spekulerar!» Men att staten borde expropriera dessa spekulativa redares fartyg, att staten själv borde skaffa sig kölar både för det egna behovet och för folkets, har regeringen tydligen ansett vara ett olovligt ingrepp i den enskildes laga näringsfång.

Nu bebådas emellertid en särskild beskattning av rederiernas

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

stora inkomster, och jag kan icke annat än uttala den önskan, att man icke må taga alltför litet, utan gå ganska djupt ner.

Om möjligt ännu bittrare äro känslorna ute hos folket, emedan regeringen alldeles uraktlätit att ingripa emot det på alla områden otroligt florerande jobberiet. Det är obegripligt helt enkelt, att regeringen, som redan vid krigsutbrottets början såg, hur detta jobberi slog ut i full blom, sedan låtit ett och ett halvt år gå, innan man gjorde någon liten ansats till någon åtgärd. Då tillsattes en kommitté, som bland mycket annat också skulle utreda frågan om åtgärder mot livsmedelsocker. Går det med samma snigelfart som hittills, få vi väl bevittna, att resultatet föreligger — samma dag som kriget slutar. Under tiden fortgår spekulationen. Det förhåller sig så, att de högre klasserna här i landet, likasåväl som i alla andra land, just i dessa tider berika sig oerhört. Det är bekant att juvelerare och sidenhus, pälsvaruaffärer och lyxbutiker haft och hava en högsåsong som aldrig någonsin tillföre. Men där nere på djupet härjar svält och köld också värre än någonsin. Sådant är detta samhälle — sådant är herr Tryggers samhälle!

Hela det arbetande folket lider under den rådande dyrtiden. Här i Stockholm har pressen var dag sedan lång tid tillbaka haft upprörande skildringar av nöden i de fattiga hemmen, och likadant hör man från de allra flesta håll. Det är emellertid ett par, tre grupper som äro alldeles särskilt illa utsatta.

En av dessa grupper är stenhuggarna i södra och västra Sverige. Här håller faktiskt en stor präktig arbetarstam på att långsamt gå under, långsamt svälta och frysa ihjäl. Jag har här med mig, men när det är så sent, skall jag icke föredraga den, en skildring, som jag fått av en ledamot av andra kammaren, en skildring över förhållandena inom denna industri. Det är fullkomligt upprörande förhållanden, och det är förvånansvärt, att man kunnat låta det gå med så små bidrag i förhållande till sakens vikt, som faktiskt gjorts från regeringens sida. Jag skall endast här tillägga, att jag själv fått från en stenhuggare i Bohuslän ett brev, som skildrar det olyckliga tillståndet på hans trakt. Han slutar brevet med dessa ord: »säg riksdagen att vi förgås».

Det är icke nådesmulor som hjälpa, när en hel arbetarstam håller på att gå under, utan här krävs verkligen effektiva åtgärder, om det skall bliva något bevänt med resultatet.

En annan arbetargrupp, som också behandlas illa, är tobaksarbetarna. I synnerhet under den tid, då man ännu icke hade monopolet fullt i gång, hade dessa det synnerligen svårt, och det är också högst förunderligt, att icke regeringen här ingripit, som dock har, åtminstone borde hava, en synnerligen stark hand över detta monopol. Det har även i övrigt, kan det tilläggas, från denna monopollednings sida bedrivits en sådan politik, att i pressen framförts den uppfattningen och framkastats den tanken, att värre kunde man egentligen icke fara fram, om man hade för avsikt att misskreditera hela monopoliden för att avskräcka från framtida monopolisering och socialisering.

En tredje arbetargrupp, som jag ber att få lägga herr civilministern på hjärtat, är arbetarna vid statens vattenverk och banbyggen, i synnerhet uppe i Norrland, där de hava det synnerligen svårt både i fråga om löner och i fråga om bostads- och andra förhållanden. Jag har haft besök av ett par arbetare, som kommit däruppeifrån och som skildra förhållandena i den allra mörkaste dager.

Medan i dessa tider de större jordbrukarna se guld regna från himmelen, finns det kategorier av små jordbrukare, som hava det mycket bekymmersamt. Jag vet nu mycket väl, att man i valagitationen från högerhåll säger, att socialdemokraterna vilja taga jorden från bönderna. Men i dessa dagar ha småbönderna vänt sig till socialdemokratien för att erhålla dess värn mot sina av bolag och byråkrati hotade gårdar och hem. I andra kammaren har, efter vad vi erfarit, av högerpartiet väckts en motion för att rädda några bönder från en process med kronan. Jag är alldeles övertygad om att detta är ett utslag av en alldeles ny politik i denna fråga från högerns sida, så att vi från denna stund kunna vara övertygade därom, att högern även skall värna de fattiga åborna och småbönderna och torparna, också när det gäller bolagen, som hittills tagit mera än 10,000, ja mer än 15,000 hem från Sveriges bönder.

Jag skall be att få instämma i vad som här från herrar Kvarnzelius' och Ljunggrens sida anförts i nykterhetsfrågan. Det är förvånansvärt, att icke regeringen åtgjort någonting i den frågan.

Men icke heller på andra områden bringar regeringen folket några glädjebudskap. Ty sådana ligga icke uti det dunkel och mörker som inneslutes i årets trontal liksom — det måste jag också för min del säga — i statsministerns senaste anförande. För en verkligt stor regering — och jag är övertygad om att åtskilliga av regeringens medlemmar ha den uppfattningen, att vi nu äga en stor regering — vore den mörka tiden i hög grad ägnad att bringa folket något ljus och tändande, som skulle kunna skapa liv och arbete ute i bygderna och bidraga till att skänka strålarna av hopp åt alla dem, som därute känna sig liksom vandrare i en mörk öken. På alla andra håll i världen lovar man de arbetande klasserna, vilka erkännas vara grundvalen i nationerna, ökat inflytande på de nationella angelägenheterna. Så i England och Frankrike, så i Ungern, ja så till och med i Preussen. I våra grannländer Danmark och Norge ha nyligen stora konstitutionella reformer på detta område trätt i kraft. Men här i Sverige skall mörkret fortfarande råda — man har icke någon tanke på exempelvis en rubbning av den 40-gradiga skalan och icke ett ord om politisk medborgarrätt åt kvinnorna, trots att både de finska, norska och danska kvinnorna blivit politiskt myndiga, och trots att i 1914 års trontal gavs ett löfte härom även för vårt lands del. I stället ser det svenska folket, huru det alltmer mörknar.

I fråga om vad som sagts om huru folkets, riksdagens bevillningsrätt, bevillningsmakt, kan äventyras, skall jag be att få instämma i de bekymmer, som flera föregående talare givit uttryck

Statsverks-
propositionen
(Forts.)

åt, och jag kan i varje fall icke för min del finna, att finansministern på något sätt undanröjt dessa bekymmer genom sitt anförande, utan fastmera ytterligare fastslagit deras existens. Jag tror att det är alldeles nödvändigt att det skjutes en, ordentlig regel för alla sådana försök i framtiden.

Det är ännu ett par saker, som jag skulle vilja beröra. Allt högljuddare knotar faktiskt folket, såsom min partivän Lindblad yttrat, över den permanenta mobiliseringen och de orättvisst verkande inkallelserna, de av militärbyråkratien på olika grunder vidtagna åtgärderna, de till beloppet alldeles för obetydliga understöden och de mycket försvarade utbetalningarna av dessa understöd. A-klassarnas behandling har särskilt varit föremål för synnerligen starkt missnöje. Man frågar sig, varför denna stora utsträckning av neutralitetsvakten alltjämt skall vara behövlig — faktiskt tager den ju armar från arbetet och bröd från hemmen. Allt starkare gör sig den meningen gällande, att det är militärbefälet som kräver denna mobilisering för att vid sidan av värnpliktslagen få till stånd extra övningar. Men nog kan man väl, i varje fall nu, utan fara för freden och neutraliteten minska på dessa stora uppbåd av folk. Ännu ha vi ju, Gud ske lov, icke så ställt, att Mars regerar vårt land, även om några vettvillingar skulle önska det. Svenska folket, de stora arbetande klasserna, som alltid bära i sitt sinne Torgny lagmans ord på tinguet och Engelbrekts på herredagen, skola väl veta att icke låta Mars taga väldet i sitt land.

Dessa mobiliseringar äro tillika fruktansvärt dyra. Då regeringen nu emellertid är så pass rundhänt, vet väl regeringen också, varifrån den skall taga penningarna? Det förebådas nya skatter. Må regeringen då blott komma i håg att icke vråka dessa bördor genom indirekta skatter på den av dyrtid och arbetslöshet redan så tryckta arbetarklassen! Låt de rika betala, låt dem, som förtjäna på kriget, och dem, som dyrka kriget, själva få bestå fiolerna! Ja, jag skulle också vilja säga: låt oss se till, att alla dessa kostnader betalas *nu*, så att de icke vråkas över på framtiden! Herr Tryggers utväg att skjuta dem framåt tror jag är den allra sämsta av utvägar.

Men herr Trygger har även förebådat nya stora militärbördor. Jag måste verkligen säga, att jag nästan väntade mig att få höra vad som helst, dock icke detta. Att ett och ett halvt år efter det en lag är genomförd, som oerhört ökar militärbördorna, komma och säga, att det behöves ännu större sådana bördor, och att säga detta samtidigt som världskriget pågår — världskriget som visar, vad dessa militärbördor ha att betyda — det måste jag finna synnerligen förvånansvärt.

Av några talare ha klander och beklagande uttalats mot att den aktivistiska agitationen, som äsyftar landets indragande i kriget, fått så opåttalt pågå. Jag måste skärpa klandret, säga, att en farligare propaganda för landet och en brottsligare agitation kan man väl icke påträffa. Då vi dagligen se framför oss, huru de olyckliga i kriget indragna folken fysiskt och ekonomiskt förblöda, hur deras civilisa-

tion och kultur förödes, hur nöd och förtvivlan härska överallt — särskilt hos de i kriget indragna små folken — då måste jag finna det vara en förbrytelse, när man vill ha vårt folk med i denna avgrund. Om dessa agitatorer är Hedins — den *store* Hedins, *Sven Adolf* Hedins — ord från en annan tid, då man också spelade krona och klave om Sveriges väl och ve: »Kriminaldårar!» ett mildt ord. Gent emot dem borde regeringen ordentligt taga bladet från munnen, hur högt de än månede stå i samhället. Och då statsministern nyss tog itu så kraftigt med tidningspressen, tycker jag, att han även borde ha tagit ordentligt itu med den aktivistiska agitationen, som jämväl på andra ställen bedrives, ty Sveriges folk vill ha fred och återigen fred, opartisk och lojal neutralitet, en neutralitet av både ekonomisk och politisk art, sålunda icke endast en politisk neutralitet, utan även en ekonomisk.

Vårt folk vill icke dragas med i denna fruktansvärda världsbrand, som faktiskt är resultatet av det kapitalistiska samhällets hela prisade system, kronan på imperialismens och militarismens lysande epok. Vi erinra oss alla en gammal tavla — jag tror den är av Dürer — där tre gestalter skrida fram: Hunger, Brand och Död. Det är precis så, som dessa nu skrida fram över jorden. Ansvaret för denna världskatastrof bära de härskande i alla länder. Ansvaret bära furstarna, penningmännen och rustningsivrarna, ansvaret bära alla de, som förtrampat folken och förkvävt deras fredsvilja. Men folken skola — därom kunna vi vara ganska övertygade, ty det visar sig redan tecken därpå, — en gång utkräva ansvaret, och fredens kronor skola se annorlunda ut än krigets.

Man skulle om man ville sammanfatta detta kunna säga, att det är högerandan i de olika länderna, som fört folken till den avgrund, i vilken de störtats, den anda som är liktydig med å ena sidan ökad makt åt monarken, omätliga rustningar, hemligt diplomatspel, ett ensidigt uppodlande av nationalkänslan och icke att förglömma ett omättligt begär efter ökade rikedomar åt fåtalet och å andra sidan ideligt motstånd mot folkliga reformer, förakt för fredsarbetet och stor energi i att hindra folket att få avgörande inflytande på staternas öden. Detta inflytande måste i alla fall komma. Därför skall icke ropet häropa bland folket tystna, förrän dess innebörd blir verklighet, och efter detta krig skall allt starkare höras kravet på att denna anda måtte krossas, denna anda, som har sitt främsta säte i överhusen i de olika länderna, denna herremakt, om vilken en gång en nyss död liberal statsman, yttrade sig uti denna kammare, som nu kan fira sin 50-åriga tillvaro. Jag vet, att man ute bland folket, ute i bygderna börjar längta efter en ny representationsreform, en fortsättning på den förra, då de fyra stånden avskaffades, en reform, som kommer att avskaffa den första kammaren. Därom råda inga delade meningar därnere, även om man har helt andra uppfattningar däruppe. Men i brottning mellan dessa båda makter skall dock till slut folkmakten gå segrande fram, ty den allena betyder bröd, fred och frihet åt folken.

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Herr Trygger: Herre greve och talman! Endast några få ord! Då den siste ärade talaren steg fram till talarstolen, var jag ganska nyfiken, ty vi skulle ju få höra en talare, som talade för första gången i denna kammare. Men när jag hörde honom, trodde jag, att hans mening var att också tala för sista gången. Ty annorlunda kan jag icke förklara det faktum, att han så grundligt uttömde alla möjliga ämnen. Jag kan rakt icke förstå, hur det skall vara honom möjligt att hädanefter yttra sig, då alla frågor på detta sätt och på en gång av honom blivit lösta.

Jag skall emellertid icke närmare ingå på några detaljer av vad denne talare hade att säga. Det är blott i en punkt, som även av en tidigare talare berörts, där jag i rättvisans intresse måste yttra några ord.

Då man här talat om en extra skatt på rederinäringen — propositionen är ju icke framlagd, och det är alltså icke fråga om att taga position varken för eller emot densamma — så vill jag säga, att hur man än gör, är otvivelaktigt den motivering, som här kommit till synes, oriktig, och de angrepp, som här gjorts mot rederinäringen, absolut obefogade. Den siste ärade talaren yttrade, att dessa redare givit staten futtiga 600.000 kr. i gåva. Efter vad jag hört, skulle de hava givit mycket mera, därest alla deltagit i denna självbeskattning. En gåva föreligger i alla fall. Men äro icke redarna jämväl underkastade beskattning för sina krigsvinster som andra? Om en slaktare förtjänar på försålt fläsk så och så mycket på grund av kriget, vet jag icke, varför han bör slippa billigare undan än en redare, som förtjänar på sin fartygsrörelse. Hela krigskonjunkturskatten kan man ju diskutera, och mången kan anse sig berättigad säga, att progressionen bör göras starkare, om vinsterna äro större. Men jag kan icke inse, varför den ena näringen skall i detta avseende behandlas annorlunda än den andra. Det är alldeles orimligt. Det kan väl icke var någon skada, som rederinäringen gjort landet, då den fört spannmål hit. Det är väl icke av någon dylik anledning de herrar tagit till orda, vilka här gjort gällande, att rederinäringen måste beskattas särskilt? Jag säger: man må beskatta denna rörelse ytterligare och mera än de andra, som gjort krigsvinster, men då får man icke göra det med en motivering sådan som den här anförda. Man kan säga, att det är en stor rörelse, att den drives av folk, som ser saken i stort, och kanske de då också kunna vara med om, att staten inom måttliga gränser för bestämda ändamål tager pengar, där de synas lätt tillgängliga. Men detta är icke några rättsskäl, ty sådana finnas icke.

Jag ber nu att få vända mig med några ord till min ärade vän, herr Alexanderson. Herr Alexanderson visade sig i sin granskning eller rättare sagt i sin statsrättsliga exposé, synnerligen subtil, såsom jag förmodar, att herrarna allesammans märkte. Så t. ex. lade han regeringen till last, att i den kungl. propositionen det icke yttrats, att regeringen gjort ifrågakvarande rekvisitioner från riksgäldskontoret *på grund av riksdagens beslut, utan i enlighet med riksdagens uttalande o. s. v.* Emellertid: då man är så subtil med

avseende på andra, bör man väl också vara mycket noga, då man själv återgiver något, som man vill kritisera. Herr Alexanderson återgav vad jag skulle ha sagt i mitt yttrande, men gjorde det på ett sätt, som icke visar den noggrannhet man av en person, som så noga väger uttrycken, skulle ha rätt att fordra. Jag undrar vad det beror på! Icke har det sin grund i bristande skarpsinnighet — det är jag övertygad om. Icke heller har det väl sin grund i önskan att komma mig på livet så mycket som möjligt! Jag tror fast hellre, att herr Alexanderson under mitt anförande var sysselsatt med att övertänka den lilla kommentar till herr Peterssons i Påboda anförande, som han gav oss i början av sitt yttrande. Emellertid orsaken må nu vara vilken som helst — herr Alexanderson sade, att jag skulle hava yttrat: ytterligare skatter skola vi icke ha, ty dem kunna vi icke bära, låna skola vi icke, men stora utgifter hava vi att betäcka. Jag hade sålunda rent av kommit med förslag, som vore orimliga, ty intet funnes däri annat än talet om utgifter. Men om herr Alexanderson hade hört på vad jag sade, så skulle han hava funnit, att jag yttrade: vi skola akta oss för *tryckande* skatter och vi skola taga oss till vara för andra lån än dem som äro *alldeles nödvändiga*. Och slutligen fäste jag uppmärksamheten vid något ytterligare, som enligt min mening skulle komma att tillfredsställa oss, nämligen att vi böra söka utveckla vårt näringsliv, så att de skatter, vi äga, komma att giva mera än de nu inbringa. Det var huvudpunkten i mitt yttrande vid ifrågavarande tillfälle.

Med avseende därefter på hur herr Alexanderson tänkt sig att man skulle komma tillrätta med budgeten 1918 och 1919, yttrade han något, som förresten redan sagts av herr Petersson i Påboda, eller att man borde vara betänkt på att beskatta de mera bärkraftiga, och särskilt att när värnskatten icke längre förekommer såsom skatt, utan värnsskattemedlen redan ingått till statsverket, man borde — herr Alexanderson sade detta icke fullt klart, men det gjorde herr Petersson — fortgå på den genom värnsskatten inslagna vägen. Men jag vill fästa herrarnas uppmärksamhet på att man bör vara mycket försiktig att uttaga skatter i en sådan form, som man använde, när man tillgrep värnsskatten. Herrarna äro ju av den uppfattningen, att vi böra försöka förkovra utvecklingen av vårt näringsliv. Men värnsskatten är en skatt, som i särskilt hög grad träffar kapitalet. Den kan möjligen användas i undantagsfall, men den kan omöjligen rekommenderas såsom på ett mera permanent sätt ingående i ett lands skatteväsen. Sålunda, även de, som vilja lägga ökade skatter på dem, vilka de anse vara mera bärkraftiga — man kan möjligen hava olika meningar om huruvida den gradering, som för närvarande finnes, är den rätta — böra aldrig glömma, att det är *inkomsten*, som skall beskattas och icke kapitalet, såvida man vill hålla sitt näringsliv högt och därmed äga tillgång till en allttjämt givande skattekälla.

Herr Hellberg: Jag kan inte underlåta att med anledning av herr Tryggers sista yttrande en passant uttala den för:

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

modan, att därest hans önskan om ökning av de militära anslagen skall gå i uppfyllelse, han får bereda sig på, att denna värnsskatt som här betecknats såsom rent tillfällig, blir permanent. Nödvändigheten har ingen lag.

Men jag begärde inte ordet för att säga detta utan för att yttra mig i anslutning till vad en föregående talare av mitt parti anmärkt med anledning av herr statsministerns uttalande angående det förutvarande samarbetet mellan regering och riksdag. Jag ber då att få säga, att för mig hade detta statsministerns yttrande nyhetens hela behag. Jag kan gärna säga, hur jag tror, att den rätt allmänna uppfattningen här i riksdagen hittills varit om detta samarbete. Jag tror, att man allmänt haft den föreställningen att sedan vid sommarriksdagen 1914 ett hemligt utskott begärts och tillsatts, något egentligt samarbete mellan detta utskott och regeringen aldrig någonsin ägt rum. Vad sedan 1915 års riksdag beträffar — då något hemligt utskott inte tillsattes — har man allmänt haft den uppfattningen att något samarbete det året över huvud inte alls ägt rum. Nu har herr statsministern lämnat upplysningar, som gå stick i stäv mot denna uppfattning och då är den rimliga förklaringen av den bristande överensstämmelsen emellan vad han sagt och vi trott, att vi, som befunnit oss i periferien, inte haft någon aning om vad som försiggått i de invigdas kretsar. Men jag är alldeles säker om att den allmänna uppfattningen varit den av mig antydda.

Emellertid vill jag taga fasta på vad herr statsministern yttrade angående det blivande samarbetet och det detaljerade program för detta samarbete, som han skisserade. Jag hoppas, att det kommer att till alla delar uppfyllas, så att det verkligen blir ett intimt och fruktbärande samarbete mellan regering och riksdag.

Vad beträffar herr statsministerns uttalande angående regeringens neutralitetspolitik, så skall jag villigt säga, att detta uttalande beredde mig tillfredsställelse — det är naturligtvis inte regeringens medlemmar obekant, att man ute i landet haft uppmärksamheten riktad på ett och annat — jag behöver säkert inte säga vad, det förstås nog ändå — som sedan riksdagen sist var samlad uppväckt en viss undran och osäkerhet om den saken. Utan att hemfalla åt det enligt mitt förmenande överdrivna lovpriseri, som regeringen varit utsatt för på grund av sin neutralitetspolitik, då jag anser, att regeringen inte gjort något annat, än vad varje svensk regering har enkel plikt och skyldighet att göra, skall jag därför be att få uttrycka min och säkert många tillfredsställelse över det nämnda uttalandet.

Ledaren för denna kammars majoritetsparti uttalade sig också, såsom vi alla hörde, i sitt inledningsanförande för en korrekt och obrottslig neutralitetspolitik, och detta ber jag också få konstatera med tillfredsställelse. Emellertid kunde jag ju inte undgå att lägga märke till, att han för sin del inte, så vitt

jag hörde, på minsta sätt tog avstånd från den aktiviströrelse, som av ett par andra talare karakteriserats såsom för vårt land i högsta måtto farlig. Jag kan inte heller undgå att märka, att det synes mig, som om den sammansättning, vilken det talarens parti i dag givit sin kontingent i det hemliga utskottet, kommer att uto i landet väcka den föreställningen, att någon bestämd vilja att taga avstånd från denna aktiviströrelse inte förefinnes inom samma majoritetsparti.

*Statsverke-
propositionen.
(Forts.)*

Den nämnde talaren betonade med mycken skärpa, att det i närvarande stund gäller för vårt land att hävda rättens princip i sitt förhållande till utländska makter, och detta uttalande finner jag för min del i och för sig mycket tilltalande, inte minst när det kommer från ledaren för ett parti, inom vilket man allt emellanåt hört uttalas en tämligen otvetydig benägenhet att skatta åt den nya rättslära, som hävdar att makt går före rätt. Men samma talare hade också i sitt anförande en passus, i vilken han talade om vad äran ålägger oss. En föregående talare, herr Klefbeck, har redan anmärkt, att det kan ligga något betänkligt häri, inte därför att vi inte allesammans äro angelägna att hävda vårt lands ära, utan därför, att det kan råda mycket olika uppfattning om vad ärans krav innebär. Man kan, om man hävdar ärans princip mycket stramt och energiskt, komma till den rena absurditeten, såsom på den tid, då den spanska äran förpliktade att vid varje minsta anledning, som kunde uttolkas såsom missaktning, draga blankt. Men det synes mig, att vi väl alla borde vara på det klara med, att nu, när hela vår världsdel synes hotad att drunkna i ett hav av blod, ingen ära kan vara mer oäkta än den, som anser, att ett i striden inte invecklat folk bör utan tvång att värna sitt liv och sitt nationella oberoende kasta sig ut i detta hav av blod, elände och barbari.

Herr Olsson, Oscar: Endast ett par ord! Det var två saker, herr Trygger ville lägga oss varmt på hjärtat och som han var övertygad om, att vi alla hade stort intresse för: det allmänna välståndet och Sveriges liv och frihet. Det är nog riktigt, att allas intresse riktar sig på båda dessa saker. Vad det allmänna välståndet beträffar, är det fullt förklarligt, om en hel del av denna kammares ledamöter under gången av herr Tryggers tal tyckte sig få klart för sig, att herr Trygger egentligen eller huvudsakligen menar det allmänna välståndet bland näringarnas män, under det att vi från början hade hoppats, att med det allmänna välståndet skulle menas välståndets utsträckande till de stora lagren av vårt folk. Vår uppfattning om herr Tryggers mening visade sig så mycket mer berättigad, när talet föll på den hårda skattetungan, som med nödvändighet borde mindre tungt falla på näringslivet. Det var ett underligt tal för oss, som äro så helt och fullt besjälade av omtanke om dessa fattiga och nödlidande stora massor av vårt folk, vilka skatterna trycka i så oerhört stor utsträckning, att näringarnas män därom icke kunna göra sig en föreställning.

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Det är sant, att redarna icke göra oss någon otjänst genom att föra spannmål till Sverige. Det är ock sant, att det är av stor vikt, att brödsåden fördelas jämnt under året, men det är av minst lika stor vikt, att brödsåd finnes i landet så rikligt, att icke heller de fattiga samhällsklasserna här i landet behöva lida hungersnöd, och det är det, som vi också i första hand böra taga i betraktande. Visserligen kan det vara sant, att värnskatten träffar kapitalet i någon mån, men det torde också vara sant — en sanning, som väl bör behjärtas i nödtider som dessa — att kapitalet dock är till för människornas skull och icke tvärtom. De fattiga ha det icke bra: de måste ha det bättre, om icke landets kraft skall försvagas på grund av den nöd, som faktiskt råder.

Sveriges väl och frihet var det också fråga om. Ja, må vi då erinra oss, att Sveriges väl och frihet skyddas av många, många män, som tack vare fullgörandet av sin militära värnplikt gå förlustiga sina medborgerliga rättigheter i detta land. Just på grund av mobiliseringen bliva många tusen oförmögna att betala sina skatter, sålunda just på grund av att de fullgöra sin skyldighet, sin värnplikt mot landet. Jag skulle tro, att herr Trygger då skulle vara synnerligen angelägen att göra vad i hans partis makt står för att undanröjda denna skriande orättvisa på något sätt. Jag vill också säga, att svenska folket har rätt att fordra, icke blott av sin representation, utan även av sin regering, att utvägar sökas, så att icke fullgörandet av plikten att värna sitt fosterland nödvändigtvis skall åtföljas av förlust av medborgerliga rättigheter.

Alla äro vi beredda att underkasta oss de mest vittgående inskränkningar, de mest krävande försakelser, såsom herr Trygger yttrade, för höjandet av vår värnkraft. Jag upptager detta ord därför, att det finnes ett annat folkkrav, som varit på tal många gånger förut och som är av den art, att dess tillgodoseende skulle kunna stärka vår värnkraft. Så länge under denna dyrtid här i huvudstaden i genomsnitt varje dag 30 personer bliva anhållna för fylleriförseelser, så länge är det icke väl sörjt för tillvaratagandet av landets moraliska och ekonomiska kraft. Jag hoppas således, att denna försäkran, att vi vilja underkasta oss de mest krävande försakelser, också skall sträcka sig till avstående från vanor och njutningar, som visserligen kunna anses ofarliga för oss, men vilka dock — det kan ingen vara blind för — undergräva vårt folks krafter i oerhört hög grad. Vi ha här att göra med ett folkkrav, som i ett tiotal år uppburits inom riksdagens andra kammare och går därpå ut att alla vuxna män och kvinnor här i landet skola själva få avgöra, om de vilja tolerera dessa lockelser från rusdryckerna, som åstadkommit så mycket fördärv och elände, eller icke.

Herr Trygger har rätt uti, att alla äro eniga i att vilja taga hänsyn till det allmänna välståndet och Sveriges liv och frihet. Alla borde vara eniga i kampen för de båda mål, som ligga herr Trygger så varmt om hjärtat. Jag vill hoppas, att enigheten icke i avgörande ögonblick brister på den punkt, varifrån maningen utgått.

Det är alldeles riktigt, som den siste ärade talaren sade, att just nu kravet på en fast och ärlig neutralitetspolitik, som kan samla alla kring regeringen, är det mest övervägande. Men vid sidan av en sådan neutralitetspolitik är jag övertygad om, att regeringen skulle uppväcka en tacksamhetskänsla, starkare än som kommit någon annan regering till del, om regeringen kunde åstadkomma den hjälp i dyrtid och nödtid, om vilken rop höjts i över ett år och vilka rop förvisso icke på något sätt varit överdrivna.

*Statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Herr Trygger: Endast några ord, herr talman! Herr Hellberg har ansett, att jag icke uttalat mig tillräckligt tydligt med avseende å den utrikespolitiska situationen. Han har ansett att jag icke tagit tillräckligt avstånd från den så kallade aktivismen. Till svar härå vill jag endast hänvisa till mitt eget yttrande, som i denna del är klart nog.

Vad beträffar de personer, som hysa en sådan uppfattning, som herr Hellberg karakteriserade som aktivism, får jag för min del säga, att jag personligen hyser den allra största högaktning för dem, för såvitt de driva denna politik därför att de anse den vara den för Sverige nyttigaste. Men jag kan icke säga alldeles detsamma om personer, som vilja fred, men bete sig så klumpigt och obetänksamt, att man i utlandet får den föreställningen, att man med Sverige kan göra vad som helst. Ty i en dylik utlandets uppfattning ligger, enligt min åsikt, den största fara för fredens bevarande. Och mina herrar, alldeles tydligt är, att man icke kan bete sig felaktigare än att vilja ett och handla så, att man befarar motsatsen.

Herr Hellberg: Jag kunde kanske inte behöva svara på vad herr Trygger senast yttrade. Men han tycktes framkomma men en insinuation om, att vissa personer i utlandet bete sig, som om Sverige vore berett att tåla vad som helst eller hur han nu uttryckte sig — för att få behålla freden. Har jag missuppfattat herr Trygger?

Herr Trygger: Absolut.

Herr Hellberg: Nå, så mycket mer glädjande för mig, ty det föreligger då ej någon insinuation, på vilken jag har personlig anledning att svara.

Vad beträffar de så kallade aktivisterna sade herr Trygger, att han personligen hyste högaktning för dem, och det kan ju vem som helst göra. Men här är det ju fråga om hans ställning till dem som politisk företeelse, och jag ber då att än en gång få konstatera, att han i denna sin egenskap av partiledare inte på något sätt tagit avstånd från denna rörelse. Den sammansättning hans parti givit det hemliga utskottet tyckes mig också, jag upprepar det, tala ett mycket tydligt språk.

Statsverks-
propositionen
(Forts.)

Efter härmed slutad överläggning hänvisades statsverkspropositionen, i vad den angick pensions- och indragningsstaterna, till bankoutskottet, såvitt propositionen rörde de under jordbruksdepartementet lydande ärenden, till jordbruksutskottet och i övrigt till statsutskottet.

Till vederbörande utskott skulle jämväl överlämnas de i anledning av propositionen inom kammaren nu avgivna yttrandena.

Föredrogos och hänvisades till bankoutskottet nedannämnda den 22 innevarande januari bordlagda motioner:

nr 7, av herr *Holmquist*, angående årligt understöd åt vaktkonstapel *E. Swartz*;

nr 8, av herr *Olsson, Valerius*, m. fl., om ersättning åt vaktmästaren *J. G. Andersson* för mistad avlöning; samt

nr 9, av herr *Kjellén*, angående utgivande av ett personalregister till riksdagens protokoll 1809—1866.

Vid föredragning av den av herr *Nilson, Karl August*, den 22 innevarande månad avgivna och då bordlagda motion, nr 10, om vidtagande av åtgärder för att bereda mottagare av efterkravs- och postförskottsgods effektiv möjlighet att skydda sin rätt, hänvisades denna motion till ett tillfälligt utskott.

Föredrogos och godkändes riksdagens kanslideputerades den 22 i denna månad bordlagda memorial, nr 1, angående antagande av tjänstemän i riksdagens kansli.

Föredrogos och hänvisades till lagutskottet nedannämnda under sammanträdet avlämnade nådiga propositioner:

nr 6, med förslag till lag innefattande bestämmelser om skyldighet för städer och vissa andra samhällen att bekosta fastighetsregisters uppläggande och förande m. m.;

nr 7, med förslag till lag angående verkställighet av straffarbete och fängelsestraff;

nr 9, med förslag till lag om ändrad lydelse av 5 § i lagen den 10 juli 1899 om ersättning av allmänna medel i vissa fall för skada, som förorsakats av ämbets- eller tjänstemän;

nr 20, med förslag till lag om ändrad lydelse av 15 kap. 3 § rättegångsbalken;

nr 22, med förslag till lag om ändrad lydelse av 3 mom. i förordningen den 30 maj 1759 om biskops- och superintendentsval;

nr 23, med förslag till lag, innefattande ändring i gällande stadganden om nattvardsgång; samt

nr 24, med förslag till lag om nyttjanderätt till gravplats m. m.

Föredrogs och bordlades på begäran Kungl. Maj:ts under dagen avlämnade nådiga proposition, nr 21, med förslag till lag om ändrad lydelse av § 7 i förordningen den 16 november 1863 angående allmänt kyrkomöte m. m.

Vid föredragning av justitieombudsmannens till innevarande riksdag avgivna ämbetsberättelse hänvisades framställningen angående ändrad lydelse av § 35 i förordningen den 21 mars 1862 om kommunalstyrelse på landet till konstitutionsutskottet, framställningarna angående fastställande av vissa avlöningsvillkor för justitieombudsmannen m. m., angående lönereglering för justitieombudsmansexpeditionens vaktbetjäning och angående tillfälligt anslag till bestridande av expenser vid justitieombudsmannens och tryckfrihetskommitténs expedition till bankoutskottet samt berättelsen i övrigt till lagutskottet.

Anmälades och godkändes riksdagens kanslis förslag till riksdagens skrivelse till Konungen angående val av deputerade att, jämlikt § 54 regeringsformen och § 50 riksdagsordningen, med Konungen överlägga.

Avgåvos och bordlades följande motioner:

nr 11, av herr *Clason* och friherre *Fleming*, om anslag för anskaffande av tungt artilleri, kulsprutor m. m.:

nr 12, av herr *Bergqvist* m. fl., om anslag till främjande av soldathemsverksamhet under tillsyn av pastor å militära förläggningssorter och mötesplatser:

nr 13, av herr *Ekman, Karl Johan*, om anslag till centralstyrelsen för »Förbundet soldaternas vänner»:

nr 14, av friherre *Hermelin*, om anslag för verkställande av djupborrningar i Skåne och sydligaste delen av Halland:

nr 15, av herr *Ekman, Karl Johan*, om ersättning åt friherre Sten Raab för liden förlust genom en fastighets återvinning till kronan;

nr 16, av herr *Ekman, Karl Johan*, angående skrivelse till Konungen med begäran om utredning och förslag i fråga om de med medlemskap i svenska kyrkan förenade rättigheter och skyldigheter; samt

nr 17, av herr *Thyrén*, om vidtagande av åtgärder till motverkande av förefintliga missförhållanden med avseende på det sedliga tillståndet i riket.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades
herr *Hammar skjöld* fr. o. m. den 25 innev. jan. till den 7 nästsk.
febr.
, *Petterson, Malkolm* fr. o. m. den 27 innev. jan. t. o. m.
den 7 nästsk. febr.

Justerades sju protokollsutdrag för denna dag, varefter kam-
marens sammanträde avslutades kl. 5,27 e. m.

In fidem
A. v. Krusenstjerna.
